ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIOON

A. UUSTAL

A. UUSTAL

ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIOON

A-30483 IV

A. UUSTAL

ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIOON

TARTU ÜLIKOOL
RAAMATUKOGU

„EESTI RAAMAT"
TALLINN 1970

341
U 95

Kunstiliselt kujundanud
D. Paalamäe

2
TARTU ÜLIKOOL
RAAMATUKOGU
228491

1. ÜRO MOODUSTAMISEST

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon on kaasaja tähtsaim rahvusvaheline poliitiline organisatsioon. Põhikirja alusel on tema peamiseks ülesandeks püsiva rahvusvahelise rahu kindlustamine ja heanaaberliku koostöö organiseerimine riikide ja rahvaste vahel. Rahu kindlustamisest on huvitatud kogu inimkond, kuna sellest oleneb kümnete miljonite inimeste saatus kõigis maailmajagudes.

L. I. Brežnev märkis oma ettekandes Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevale pühendatud pidulikul koosolekul: «Meie arvates on suur tähtsus Ühinenud Rahvaste Organisatsioonil ja me taotleme, et me koos teiste vabadust ja rahu armastavate riikidega suudaksime muuta ÜRO efektiivseks organiks, kes tagaks rahvusvahelise koostöö rahu ja rahvaste õiguste kaitse huvides.»[1]

Uue rahvusvahelise rahuorganisatsiooni loomise idee tekkis progressiivsetes, rahuarmastavates ringkondades Teise maailmasõja perioodil. Peeti silmas organisatsiooni, mis oleks võimeline vabastama tulevased põlvkonnad neist purustustest, hävinguist ja kannatustest, mis said rahvastele osaks fašistliku Saksamaa, Itaalia ja imperialistliku Jaapani poolt vallapäästetud Teise maailmasõja tagajärjel.

Esimeseks rahvusvaheliseks organisatsiooniks, mille põhikiri nägi ette rahu kindlustamist, oli pärast Esimest maailmasõda moodustatud Rahvasteliit. Kuid tema käsutuses ei olnud küllalt tõhusaid vahendeid selle tähtsa ülesande täitmiseks. Pealegi ei olnud Rahvasteliidu juhtivad suurriigid Suurbritannia ja Prantsusmaa püsiva rahu kindlustamisest huvitatud. Nende taotluseks oli suunata fašistliku Saksamaa agressioon itta, Nõukogude Liidu vastu. Siit ka põhjus, miks Rahvasteliit ei suutnud Teise maailmasõja vältimiseks midagi ära teha.

Demokraatlikud jõud püüdsid luua organisatsiooni, mille käsutuses oleks küllaldased vahendid püsiva rahu

kindlustamiseks[2] ning tulevaste põlvkondade vabastamiseks sõjakoledustest.

Esmakordselt väljendati uue organisatsiooni loomise mõte Moskvas 4. detsembril 1941. aastal Nõukogude Liidu ja Poola valitsuse poolt avaldatud sõpruse ja vastastikuse abistamise deklaratsioonis.[3] Mõlemad riigid seadsid oma eesmärgiks pärast võidukat sõda fašistliku Saksamaa üle «püsiva ja õiglase rahu kindlustamise». Nad leidsid, et selline eesmärk on saavutatav «... ainult rahvusvaheliste suhete uue organisatsiooniga, mis põhineb demokraatlike maade ühendamisel kindlasse liitu». Deklaratsioonis antakse uue organisatsiooni loomise ja tegevuse peamised põhimõtted. «Niisuguse organisatsiooni loomisel,» öeldakse deklaratsioonis, «peab olema otsustavaks momendiks rahvusvahelise õiguse austamine, mida toetab kõigi liitlasriikide kollektiivne relvastatud jõud.»[4] Deklaratsioonis pannakse agressiooni likvideerimisel pearõhk liitlasriikide kollektiivsete relvastatud sanktsioonide kasutamisele agressori vastu. «Ainult sel tingimusel võib... luua tagatise, et hitlerlaste poolt väljakutsutud katastroof mitte iialgi ei kordu.»[5]

Moskva kujunemine uue rahuorganisatsiooni loomise plaanide koostamise kohaks on igati seaduspärane: on ju Nõukogude Liit olnud rahvusvahelisel areenil kõige järjekindlam rahu eest võitleja. Võitlus püsiva, õiglase rahu eest on meie välispoliitika juhtiv põhiprintsiip. Nõukogude riik sündis sõnaga «rahu» huulil.

Esimeses välispoliitilises aktis, 8. novembril 1917. aasta avaldatud rahudekreedis loeb Nõukogude valitsus agressiivse sõja suurimaks kuriteoks inimkonna vastu ja teeb ettepaneku sõdivatele riikidele ning rahvastele läbirääkimiste alustamiseks õiglase ja demokraatliku rahu sõlmimiseks. Nõukogude riik on jätkanud võitlust püsiva rahu eest kogu oma olemasolu vältel ja jätkab seda ka edaspidi. Ta näeb agressiivsetes sõdades kõige suuremat ohtu töötavatele hulkadele, mis toob kaasa tohutuid purustusi, ohvreid ja kannatusi. Kogu progressiivne inimkond näeb Nõukogude Liidus püsiva rahvusvahelise rahu eest peetava võitluse lipukandjat, kes juhib kogu maailma rahujõudude võitlust inimkonna parema tuleviku — relvadeta ja sõdadeta maailma eest.

Kodanlikud autorid püüavad väita, nagu oleksid ÜRO loomise mõtte algatajaiks olnud Ameerika Ühendriikide

president F. Roosevelt ja Suurbritannia peaminister W. Churchill 14. augustil 1941. aastal Atlandi harta avaldamisega.[6] Nimetatud akti sisuga lähemalt tutvudes tõdeme aga nende väidete paikapidamatust. Hartas väljendatakse soovi kindlustada kõikidele maadele võrdne juurdepääs kaubandusele ja maailma tooraineallikaile, tehakse juttu riikidevahelise koostöö arendamisest kõrgema elatustaseme saavutamiseks, olukorra tagamisest, kus inimesed võiksid elada hirmu ja puudust tundmata ning kõigile võimaluse andmisest sõita meredel ja ookeanidel vabalt, ilma igasuguse takistuseta. Kuid kõiki neid eesmärke püütakse saavutada tavalise riikidevahelise koostöö laiendamise teel. Aktis ei räägita uue ülemaailmse rahuorganisatsiooni loomise vajadusest ega esitata sellise organisatsiooni loomiseks mingeid konkreetseid taotlusi.[7]

Hartas püstitatud eesmärgid kindlustada kõigile võrdsetel alustel juurdepääs kaubandusele ja maailma tooraineallikaile väljendavad imperialistlike riikide tavalisi ekspansionistliku poliitika eesmärke, mis on rahvusvahelise rahu kindlustamise vajadustega täielikus vastuolus.

Uue rahuorganisatsiooni loomise ettevalmistamisel oli tähtsaks etapiks antifašistliku koalitsiooni õiguslik kujundamine Washingtonis 1. jaanuaril 1942. aastal. Vastuvõetud deklaratsiooni alusel kohustusid organisatsioonist osavõtvad riigid 1) kasutama kõiki oma sõjalisi ja majanduslikke ressursse kolmikpakti liikmete ja sellega ühinenud riikide vastu, 2) arendama kiirema võidu saavutamiseks koostööd teiste deklaratsioonile allakirjutanud riikidega ja 3) mitte sõlmima vaenlastega separaatvaherahu või -rahu.[8] Deklaratsiooniga võisid ühineda ka teised riigid, kes tahtsid anda oma panuse võidu saavutamiseks hitlerismi üle.

Esialgselt kirjutas deklaratsioonile alla 26, hiljem ühinesid veel 21 riiki. Deklaratsiooni alusel moodustatud antifašistlikku koalitsiooni kuulunud riike hakati nimetama ühinenud rahvasteks, millest tuleneb ka uue organisatsiooni nimetus.

Uus organisatsioon kujunes antifašistlikku koalitsiooni kuulunud riikide organisatsiooniks. 1945. aasta Krimmi konverentsil võtsid kolme juhtiva suurriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia valitsusjuhid

vastu otsuse, mille alusel konverentsist kutsuti uue organisatsiooni põhikirja väljatöötamiseks ja allakirjutamiseks osa võtma riigid, kes ühinesid Washingtoni deklaratsiooniga kuni 1. märtsini 1945. aastal ja täitsid sellega endale võetud kohustused.

Viimati nimetatud nõue sundis üksikuid riike veel sõja viimastel minutitel Saksamaaga suhted katkestama ja kuulutama talle sõja (näit. Argentiina).[9]

Otsus uue organisatsiooni loomiseks võeti vastu nelja riigi (NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Suurbritannia ja Hiina) valitsuse poolt Moskvas 1943. aasta oktoobris toimunud välisministrite konverentsil ja avaldati 30. oktoobril 1943. aastal nelja riigi deklaratsioonis üldise julgeoleku küsimuses. Deklaratsioonis pidasid nelja mainitud riigi valitsused vajalikuks «... luua võimalikult lühema aja jooksul üldine rahvusvaheline organisatsioon rahvusvahelise rahu ja julgeoleku alalhoidmiseks, mis on rajatud kõigi rahuarmastavate riikide suveräänse võrdsuse põhimõttele ja mille liikmeks võivad olla kõik sellised riigid — suured ja väikesed»[10].

Kolme liitlasriigi riigijuhi nõupidamisel Teheranis 1. detsembril 1943. aastal vastuvõetud deklaratsioon tunnustas samuti vajadust võtta tarvitusele erilised abinõud sõjajärgse püsiva rahu kindlustamiseks. «Me tunnustame täielikult kõrget vastutust,» öeldakse deklaratsioonis, «mis lasub meil ja kõigil ühinenud rahvastel sellise rahu loomise eest, mis saab maailma rahvaste valdava massi heakskiidu osaliseks ja mis kõrvaldab sõjaviletsused ning -koledused paljudeks põlvedeks.»[11]

Pärast Teherani konverentsi astuti juba konkreetseid samme uue organisatsiooni loomiseks. Uue rahuorganisatsiooni loomise idee oli rahvahulkades väga populaarne. Ettepanekuid organisatsiooni põhikirja projekti koostamiseks tegid paljud teaduslikud asutused ja ka üksikisikud: trükis avaldati üle kahesaja organisatsiooni põhikirja projekti.[12]

Diplomaatiliste kanalite kaudu peetud läbirääkimiste tulemusena saavutatud kokkuleppe alusel algas 21. augustil 1944. aastal Washingtoni äärelinna vanas mõisas, mis kannab nime Dumbarton Oaks, NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia esindajate nõupidamine uue organisatsiooni põhikirja projekti koostamiseks. Nõupidamine kestis 1944. aasta 28. septembrini.

Nõupidamisel töötati välja suur osa uue organisatsiooni põhikirja projektist.[13]

Uut organisatsiooni otsustati nimetada Ühinenud Rahvaste Organisatsiooniks. Tarvitusele võeti seega nimi, mida kasutati Teise maailmasõja perioodil antifašistlikku koalitsiooni kuulunud riikide suhtes. Sellega püüti rõhutada, et koostöö, mis arenes nende riikide vahel võitluses fašistliku agressiooni purustamiseks, jääb rahu kindlustamiseks püsima ka uues organisatsioonis.

Paljude põhiliste küsimuste osas ei suutnud nõupidamisest osavõtjad saavutada kooskõlastatud otsuste vastuvõtmist. Ei suudetud lõplikult lahendada otsuste vastuvõtmise korda Julgeolekunõukogus.

Kokkuleppele jõuti suurriikide eri õiguste suhtes, nn. suurriikide ühehäälsuse põhimõtte suhtes Julgeolekunõukogus, nimelt selles, et otsuse vastuvõtmiseks peavad poolt hääletama kõik suurriigid. Kuid ei jõutud kokkuleppele, kas suurriik ka siis võtab osa hääletamisest, kui ta ise on üheks tülisolevaks pooleks. Jäid lahendamata ka uue organisatsiooni esialgsete liikmete, Julgeolekunõukogu mittealaliste liikmete valimise korra, mandaatterritooriumide edaspidise saatuse, Rahvusvahelise Kohtu põhikirja jm. küsimused.

29. septembrist kuni 7. oktoobrini 1944. aastal toimunud Hiina, Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia esindajate läbirääkimiste tulemusena kiideti Dumbarton Oaksi otsused heaks ka Hiina poolt. Dumbarton Oaksis kooskõlastamata jäänud küsimused tulid uuesti arutusele kolme suurriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia riigijuhi nõupidamisel Krimmis (4.—12. veebruar 1945). Krimmis õnnestus lahendada üks organisatsiooni tegevuse põhiprintsiipe — suurriikide ühehäälsuse (veto) põhimõte, mis väljendub rahvusvahelise rahu ja julgeoleku eest vastutava peamise organi — Julgeolekunõukogu tegevuses (Jalta formuleering).[14]

Suurriikide ühehäälsuse põhimõte formuleeriti põhikirja projektis kujul, nagu selle esitas tolleaegne Ameerika Ühendriikide president Franklin Delano Roosevelt. Ameerika Ühendriikide reaktsioonilised valitsevad ringkonnad, kes on hiljem püüdnud Julgeolekunõukogu asendamiseks luua mitmesuguseid eriorganeid, et suurriikide ühehäälsuse põhimõttest mööda hiilida, unustavad nähtavasti selle tõsiasja. Jalta formuleeringu kohaselt tuli otsused sisu-

listes küsimustes Julgeolekunõukogus vastu võtta 7 hääl ega, kaasa arvatud 5 suurriigi hääled. Kui suurriik, Julgeolekunõukogu alaline liige, on osaline tülis, mis tuleb arutusele Julgeolekunõukogus, siis ta ei võta osa tüliküsimuse rahulike vahenditega lahendamise ettepanekute hääletamisest, sanktsioonide rakendamise küsimuses on tal aga õigus hääletamisest osa võtta.

Konverentsil otsustati, et konverents uue organisatsiooni põhikirja väljatöötamiseks ja allakirjutamiseks alustab tööd San Franciscos 25. aprillil 1945. aastal. Otsus uue organisatsiooni põhikirja väljatöötamiseks võeti seega vastu ajal, mil jätkusid veel lahingud fašistliku Saksamaa ja tema liitlase Jaapani vastu. Ent agressorite saatus oli juba otsustatud. Krimmi konverentsi otsusest loeme: «Natslik Saksamaa on määratud hukkumisele. Saksa rahvas, püüdes jätkata oma lootusetut vastupanu, teeb ainult kallimaks oma kaotuse hinna.»[15]

Arvestades Ukraina ja Valgevene nõukogude sotsialistlike vabariikide suurt osa fašistliku Saksamaa purustamisel, otsustati Krimmi konverentsil põhimõtteliselt anda neile võimalus San Francisco konverentsist osavõtuks. Lõplikult pidi küsimuse otsustama konverents.

Kutsed San Francisco konverentsist osavõtuks saadeti kolme suurriigi (NSV Liit, Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia) poolt kõigile neile riikidele, kes kirjutasid alla 1. jaanuari 1942. aasta Washingtoni deklaratsioonile või hiljem, kuni 1945. aasta 1. märtsini, sellega ühinesid.

Deklaratsioonile esialgselt allakirjutanud riikidest ei saanud kutset Poola, kuna Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia ja Prantsusmaa ei olnud Poola Rahvusliku Ühtsuse Ajutist Valitsust veel tunnustanud.

Krimmi konverentsil saavutati teatavasti kolme riigi esindajate vahel kokkulepe ajutise valitsuse reorganiseerimiseks Poola enda demokraatlike jõudude esindajate ja välismaal asuvate poolakate sisselülitamise teel. Pärast sellist reorganiseerimist olid lääneriigid nõus tunnustama Poola uut valitsust.

Nõukogude Liidu ettepanekul saavutati kokkulepe, et pärast valitsuse reorganiseerimist ja selle rahvusvahelist tunnustamist lääneriikide poolt antakse Poolale võimalus põhikirjale allakirjutamiseks organisatsiooni asutajaliikmena.

San Francisco konverentsile kogunesid esialgselt 46 riigi esindajad. Konverentsi poolt kutsuti sellest osa võtma veel nelja riigi, nimelt Ukraina NSV, Valgevene NSV, Argentiina ja Taani esindajad. Konverentsist osavõtvate riikide arv tõusis seega 50-le. Konverentsi töö aluseks oli Dumbarton Oaksis väljatöötatud ÜRO põhikirja projekt ja Krimmi konverentsil vastuvõetud täiendused.

Kaks kuud kestnud konverents tegi ära äärmiselt suure töö, koostades lõplikult ÜRO põhikirja ja Rahvusvahelise Kohtu statuudi. Põhikiri võeti vastu kõigi konverentsist osavõtvate riikide poolt ühel häälel ja ta kirjutati alla 26. juunil 1945. aastal 50 riigi esindajate poolt. Pärast seda kui Poola reorganiseeritud valitsust tunnustasid Lääne suurriigid, kirjutas 51. riigina põhikirjale alla ka Poola. Põhikiri jõustus 24. oktoobril 1945. aastal pärast selle ratifitseerimist viie suurriigi (NSV Liit, Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia, Prantsusmaa ja Hiina) ja enamiku teiste allakirjutanud riikide poolt. Põhikirja jõustumise päeva tähistatakse igal aastal Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni päevana.

Märkimist väärib Nõukogude Liidu osa ÜRO põhikirja väljatöötamisel. Nõukogude Liit, lähtudes oma demokraatlikest traditsioonidest, võitles nii Dumbarton Oaksis kui ka San Franciscos selle eest, et põhikiri kätkeks võimalikult rohkem progressiivseid rahvusvahelise õiguse põhimõtteid ja printsiipe, mis aitavad kaasa rahvusvahelise rahu kindlustamisele ja heanaaberliku koostöö, organiseerimisele riikide ja rahvaste vahel.

Nõukogude Liidu delegatsiooni ettepanekul ja tema energilise võitluse tulemusena lülitati põhikirja paljud progressiivsed põhimõtted, mis esmakordselt leidsid väljenduse rahvusvahelises õiguses.[16] Nendeks olid: rahvaste suveräänse võrdsuse põhimõte (art. 2, p. 1)*, rahvaste enesemääramise õigus (art. 1, p. 2), inimeste võrdõiguslikkus vaatamata rassile, soole, keelele ja usundile (art. 1, p. 3), hoolduse eesmärgina hooldusaluste territooriumide rahvaste sõltumatuse saavutamine jm.

Tänu Nõukogude delegatsiooni visale võitlusele jäi põhikirja alles põhimõte, mida õigusega loetakse üheks ÜRO nurgakiviks, nimelt suurriikide ühehäälsuse põhi-

* Vt. raamatu lisas avaldatud ÜRO põhikirja.

mõte, mille vastu läänеriigid juba konverentsil alustasid kallaletungi. Nõukogude delegatsiooni suur teene seisneb ka selles, et ta ei lasknud läänеriikidel põhikirja sisse võtta reaktsioonilisi sätteid, mis oleksid kaasa aidanud reaktsiooniliste imperialistlike ringkondade vahelesegamisele teiste, eriti muidugi sotsialistlike riikide siseasjadesse. Siin peetakse silmas läänеriikide poolt esitatud Rahvusvahelise Kohtu kohustusliku jurisdiktsiooni põhimõtet, mille kohaselt kõik õiguslikud vaidlused riikide vahel oleksid kohustuslikult allunud Rahvusvahelise Kohtu lahendamisele.[17] Rahvusvaheline Kohus koosneb enamikus kodanlikest juristidest, kes sotsialistlikesse riikidesse ja koloniaalikkest vabanenud maadesse suhtuvad teinekord vaenulikult. Mainitud riike puudutavais õiguslikes vaidlustes ei saa seega iga kord loota, et kohtus häälteenamusega vastuvõetud otsus vastaks õiguse ja õigluse põhimõtetele (näit. Albaania-Inglise tüli).

Tänu Nõukogude delegatsiooni jõupingutustele kujunes ÜRO põhikiri dokumendiks, mis aitab kaasa rahvusvahelise rahu kindlustamisele ja heanaaberliku koostöö arendamisele riikide ja rahvaste vahel. See on võimaldanud ka ÜRO-l paljudel juhtudel lahendada tähtsaid ülesandeid rahvusvahelise rahu kindlustamisel (Inglise-Prantsuse-Iisraeli agressioon Egiptuse vastu 1956. aastal jt.) ja paljude koloniaalikkes vaevelnud rahvaste aitamisel iseseisvuse ja sõltumatuse saavutamisel.

2. ÜRO EESMÄRGID JA ÜLESANDED

Põhikirja alusel on organisatsiooni peamiseks ja kahtlematult ka kõige tähtsamaks ülesandeks püsiva rahvusvahelise rahu kindlustamine. See ülesanne kajastub põhikirja sissejuhatava osa esimeses lauses, kus uue organisatsiooni loojad väljendavad otsustavust «päästa järeltulevad põlved sõjaviletsustest, mis on kaks korda meie elu kestel toonud inimkonnale ärarääkimata häda».

Kuid ta leiab väljenduse ka teistes põhikirja artiklites, kus organisatsiooni kohustatakse juba otseselt tarvitusele võtma tõhusaid kollektiivseid vahendeid rahu ja julgeoleku kindlustamiseks, «rahu ähvardava ohu vältimiseks

ja kõrvaldamiseks ning agressiooniaktide või teiste rahu rikkumiste mahasurumiseks...» (art. 1, p. 1).

Mainitud ülesande seadmine esikohale on ka arusaadav. On ju selge, et sõja korral, mil ÜRO liikmed vastavalt sõdivatele pooltele erinevatesse grupeeringutesse jagunevad, on organisatsioonil võimatu edukalt täita ka teisi temale pandud ülesandeid. Tänapäeva sõda, toimugu ta ükskõik millises maailmajaos, võib riikidevaheliste väga laialdaste majanduslike ja poliitiliste suhete tulemusena oma orbiiti tõmmata ka teisi riike ja sellega kujuneda maailmasõjaks, mis tähendaks ka ÜRO lõppu. Kaasaegse sõjatehnika juures kujunevad sõjad väga hävitavaks ja ohvriterikkaks, tuues rahvastele kaasa tohutuid kannatusi ja hävitades aastakümnete ja -sadade jooksul vaevarikka tööga loodud väärtused. Organisatsioonil oleks sel puhul võimatu kaasa aidata rahvaste majanduslikule ja kultuurilisele arengule ja inimõiguste ning põhivabaduste austamisele.

Rahvusvahelise rahu kindlustamiseks ja agressiooni likvideerimiseks ning selle ohu kõrvaldamiseks on organisatsiooni käsutusse antud küllalt tõhusad vahendid nii majanduslike, poliitiliste kui ka sõjaliste sanktsioonide näol. Halb on, et imperialistlikud riigid takistavad agressorite soosijaina nende sanktsioonide rakendamist (näit. Iisraeli poolt araabia maade vastu alustatud agressiooni korral) või kasutavad neid koguni ebaõigelt agressiooni ohvri vastu (Korea RDV vastu rakendatud sõjalised sanktsioonid). Sellised sammud takistavad ÜRO-l oma ülesandeid edukalt täita ja õõnestavad tema autoriteeti.

Rahvusvahelise rahu kindlustamisel on ka oluline tegevuste ja olukordade vältimine, mis võiksid soodustada riikidevaheliste relvastatud kokkupõrgete tekkimist. Taoliseks olukorraks on mitmesugused riikidevahelised tülid ja lahkarvamused. ÜRO ülesandeks on kõigi rahvusvaheliste tülide või rahu rikkumisele viivate olukordade reguleerimine või lahendamine vastavalt rahvusvahelise õiguse ja õigluse põhimõtetele. Samaaegselt keelab põhikiri riikidel jõu kasutamise ja jõuga ähvardamise teise riigi territoriaalse puutumatuse või poliitilise sõltumatuse vastu (art. 2, p. 4) ja nõuab riikidelt kõigi tülide lahendamist rahulike vahenditega, mis ei ohustaks rahu, julgeolekut ning õiglust (art. 2, p. 3).

Tülide lahendamiseks rahulikul teel antakse põhikirjas

väga palju võimalusi, nagu näiteks nende lahendamine ÜRO organites, lepituskomisjoni moodustamine, pöördumine vahekohtu või Rahvusvahelise Kohtu poole jm.

ÜRO tähtsaks ülesandeks on riikide- ja rahvastevaheline majandusliku ja kultuurilise koostöö arendamine, nende majandusliku ja sotsiaalse progressi saavutamine ning mahajäämuse likvideerimine. Organisatsioonil lasuvad kohustused aidata hiljuti koloniaalikkest vabanenud arenevatel maadel üle saada senisest mahajäämusest ning soodustada nende kiireid edusamme oma elu iseseisval kujundamisel.

Sõltuvate maade suhtes peab organisatsioon kaasa aitama nende poliitiliseks, majanduslikuks ja kultuuriliseks progressiks ning iseseisvuse või omavalitsuse saavutamisel vastavalt nende rahvaste enda soovile (artiklid 73, 76). Sõltuvate maade abistamiseks iseseisvuse ja sõltumatuse saavutamisel loodi ÜRO raames eriline hooldussüsteem, mis ongi kaasa aidanud koloniaalsüsteemi likvideerimisele.

Organisatsiooni ülesandeks on kaasa aidata inimõiguste ja põhivabaduste austamisele, arvestamata rahvuslikke, soolisi, rassilisi, kultuurilisi, usulisi ja keelelisi erinevusi. Kuna fašistlikud elemendid Saksamaal alustasid juba enne sõda, eriti aga sõja ajal, inimeste massilist füüsilist hävitamist rahvuslike ja rassiliste tunnuste alusel, tallates seega täielikult jalge alla inimkonna poolt üldiselt tunnustatud inimõigused, on nende rahvusvahelisel kaitsel tänapäeval väga suur tähtsus.

Organisatsioonil lasub ülesanne likvideerida arengumaades veel endisest häbiväärsest imperialistlike riikide koloniaalse ülevõimu perioodist pärinev rahvuslik, rassiline ja sooline diskrimineerimine.

Need on ÜRO põhilised ülesanded. Mainitud ülesannete täitmiseks nõuab põhikiri organisatsioonilt ja tema liikmeilt lähtumist järgmistest põhimõtetest: liikmete suveräänne võrdsus; põhikirjaga endale võetud kohustuste vabatahtlik täitmine; liikmete kohustus abistada organisatsiooni tema otsuste elluviimisel ja hoidumine abi osutamisest riigile, kelle vastu organisatsioon rakendab preventiivse või sunniiseloomuga tegevusi; hoidumine jõu kasutamisest või jõuga ähvardamisest teiste riikide territoriaalset terviklikkust või poliitilist sõltumatust.

Millised õigused ja kohustused on riikidel nende printsiipide alusel? Suveräänne võrdõiguslikkus tähendab kõigepealt seda, et riigid peavad rahvusvahelistes suhetes austama teiste riikide suveräänsust ja sellest tulenevaid õigusi: riigivõimu ülimuslikkust, tema seaduste ainukehtivust kogu territooriumi ulatuses, kohtute ainukompetentsi, territooriumi ja seda ümbritsevate piiride puutumatust. Kõik riigid, vaatamata territooriumi suurusele, majanduslikule võimsusele ja rahvaarvule, on organisatsioonis võrdõiguslikud (välja arvatud Julgeolekunõukogus tunnustatud teatud suurriikide — nõukogu alaliste liikmete eriseisund). Igal riigil on organisatsioonis üks hääl, riikidel on võrdne õigus osa võtta organisatsiooni tööst, teha ettepanekuid, avaldada oma seisukohta arutatavate küsimuste kohta ja otsustada küsimusi hääletamisel. Riigid kannavad organisatsiooni töö edukuse eest võrdset vastutust. San Francisco konverentsil anti suveräänse võrdõiguslikkuse põhimõttele järgmine tõlgendus: riigid on õiguslikult võrdsed; iga riik kasutab suveräänsusest tulenevaid õigusi; riigi territoriaalset terviklikkust ja poliitilist sõltumatust austatakse; riik peab rahvusvahelise korra tingimustes täitma ausalt oma rahvusvahelisi kohustusi.[18]

Põhikirjast tulenevate kohustuste vabatahtlik täitmine näitab, et organisatsioon ei ole mingi riikidest kõrgemalseisev organisatsioon, vaid on riikide kui võrdõiguslike rahvusvaheliste isiksuste organisatsioon, mille tegevuse edukus oleneb otseselt sellest, kuidas organisatsiooni liikmed täidavad neile põhikirjaga pandud kohustusi ja austavad organisatsiooni poolt vastuvõetud otsuseid ja akte.

Keeld kasutada jõudu ja jõuga ähvardada, nõue kõigi rahvusvaheliste tüliküsimuste reguleerimiseks rahulike vahenditega näitab, et põhikiri keelab agressiivse sõja ja ka igasuguse vägivaldse vahelesegamise teiste riikide nii sise- kui ka välisasjadesse.

Vaadeldes lähemalt ÜRO ülesandeid ja printsiipe, millest riigid peavad oma tegevuses lähtuma, jõuame järeldusele, et neis sisalduvad erineva süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise printsiibid. Nõude erineva süsteemiga riikide rahulikuks kooseksisteerimiseks esitas ja selle teoreetilised alused töötas välja V. I. Lenin. Ta märkis: «Me lükkame tagasi kõik punktid röövimise ja vägivalla kohta, kuid kõik punktid, mis sisaldavad heanaaberluse

tingimusi ja majanduslikke kokkuleppeid, võtame rõõmuga vastu.»[19] V. I. Lenini poolt rajatud erineva süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise printsiip on kujunenud tänapäeval kogu rahvusvahelise õiguse aluseks. ÜRO põhikiri, võttes omaks selle progressiivse printsiibi, näitab, et ta tunnustab erineva ühiskondliku korraldusega riikide täielikku võrdõiguslikkust ja toonitab samaaegselt, et heanaaberlik koostöö erineva süsteemiga riikide vahel on ka organisatsiooni töö edukuse üheks tagatiseks.

Erineva süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise põhimõte nõuab pidevat majanduslike, poliitiliste, kultuuriliste jm. sidemete laiendamist riikide vahel. Üksikud kodanlikud autorid (G. Schwarzenberger, Ph. Jessup jt.) loevad rahulikku kooseksisteerimist vaheseisundiks rahu ja sõja vahel, mida iseloomustab ajutine sõjategevuse puudumine erineva süsteemiga riikide vahel. Selle seisukohaga ei saa nõustuda. Suhete puudumine riikide vahel süvendab umbusaldust, viib rahvusvaheliste suhete teravnemisele, millega võivad kaasneda konfliktid ja koguni sõjad. Pidev suhete laiendamine riikide vahel aitab kaasa usaldusõhkkonna loomisele rahvusvahelisel areenil ja sillutab sellega teed püsiva rahu kindlustamisele.

Tänapäeval, mil teaduse ja tehnika edusammud on võimaldanud luua äärmiselt suure purustusjõuga relvi, on rahulik kooseksisteerimine inimkonna parema tuleviku huvides veelgi vajalikum kui kunagi varem. NLKP programmis märgitakse, et tänapäeval on inimkond seatud valiku ette: «Kas kooseksisteerimine või katastroofiline sõda...» Kuid samas märgitakse programmis, et «...rahulik kooseksisteerimine on inimühiskonna arenemise objektiivne vajadus. Sõda ei saa ega tohi olla rahvusvaheliste tüliküsimuste lahendamise meetodiks»[20].

ÜRO põhikiri, pannes riikidele kohustuse «... olla leplik ja elada koos üksteisega rahus nagu head naabrid; ühendada oma jõud rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks...», võtab omaks need seisukohad.

Rahvusvahelised lepingud õigustavad ja kohustavad tavaliselt ainult lepinguosalisi riike. Erandina üldreeglist on ÜRO põhikirjas ette nähtud, et organisatsioon kindlustab, kuivõrd see on vajalik «rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks» (art. 2, p. 6), ka nende riikide

tegutsemist kooskõlas põhikirja põhimõtetega, kes ei ole organisatsiooni liige.

Kuid ülesannete täitmisel ei luba põhikiri organisatsioonil segada end riikide siseasjadesse ja nõuda selliste asjade esitamist organisatsioonile lahendamiseks (art. 2, p. 7). Sellest nähtub, et organisatsioon ei ole riikidest kõrgemalseisev organisatsioon, kelle kasuks riigid loobuvad oma suveräänsusest, nagu püüavad väita üksikud kodanlikud autorid.[21] ÜRO on suveräänsete, võrdõiguslike riikide organisatsioon, kes lahendab ülesandeid, mida riigid talle teevad põhikirjaga antud õiguste ulatuses ja selleks ettenähtud korras.

Viimast põhimõtet on imperialistlikud riigid väga sageli püüdnud rikkuda. Mitmete küsimuste arutamist organisatsioonis on püütud takistada ettekäändel, nagu kuuluksid need riigi sisekompetentsi.[22] Sellisteks küsimusteks olid näiteks hindude olukord Lõuna-Aafrika Vabariigis (tollal veel Unioonis) ja Egiptuse, Alžeeria ning Portugali asumaade probleem jt. Viimati mainitud riikide puhul ei tunnustanud emamaa koloonia rahva õigust enesemääramisele, nagu see on väljendatud ÜRO põhikirjas, ning koloonia ja emamaa vahel tekkis rahvusvahelist rahu ohustav konflikt. Liikmete rõhuv enamik leidis, et antud olukorda ei saa vaadelda riigi siseolukorrana, mis ei kuulu arutamisele ÜRO-s. Seoses värvilise elanikkonna (nende hulgas ka hindude) diskrimineerimisega Lõuna-Aafrikas, mis ei ole kooskõlas ÜRO põhikirjaga, tekkis terav olukord Lõuna-Aafrika ja India vahel. Ka siin leidis liikmete enamik, et nimetatud olukorda ei saa lugeda riigi siseasjaks.

Samal ajal võtsid imperialistlikud riigid neist sõltuvate riikide kaasabil ÜRO päevakorda küsimused, mis tõeliselt kuulusid riikide sisekompetentsi. (Näiteks nn. Tšehhoslovakkia ja Ungari küsimus, mida hoiti aastaid ÜRO päevakorras.) Mõlemal juhul püüti näidata riigivastaste vandenõude organiseerijate kriminaalkorras vastutusele võtmist inimõiguste rikkumisena, mis on täiesti ebaõige. Igal riigil on õigus karistada isikuid, kes panevad toime kuritegusid tema territooriumil. Taoline tegevus ei ole vastuolus ÜRO põhikirjaga ning seega puudub ka igasugune alus nende küsimuste arutamiseks organisatsioonis. Vastavalt põhikirjale ei ole siseasjadesse sekkumiseks ka sanktsioonide rakendamine riigi suhtes, kes ohus-

tab või rikub rahu või sooritab agressiooniakte. Kõigil neil juhtudel rikub riik selliste aktide toimepanemisel põhikirjaga endale võetud kohustusi ja ohustab rahvusvahelist rahu, mis õigustab selliste juhtude arutamist ja sanktsioonide rakendamist riikide vastu.

3. ÜRO LIIKMED

ÜRO esialgseteks ehk asutajaliikmeteks on riigid, kes võtsid osa San Francisco konverentsist, kirjutasid alla põhikirjale ja hiljem ratifitseerisid selle. Suurriikidevahelise erikokkuleppe alusel loeti asutajaliikmeks ka Poola, kuigi ta ei võtnud osa San Francisco konverentsist ja kirjutas põhikirjale alla hiljem. Asutajaliikmeid on 51. Hiljem on organisatsiooni vastu võetud 75 uut liiget. Kuigi põhikiri tunnistab liikmete jaotust kaheks erinevaks grupiks, ei ole sellel jaotusel siiski enam mingit juriidilist tähtsust, sest põhikiri ei anna asutajaliikmetele, võrreldes hiljem vastuvõetutega, mingeid erilisi eesõigusi.

Põhikirjas nähakse ette uute liikmete vastuvõtmise kord (art. 4), mille kohaselt organisatsiooni võivad astuda kõik rahuarmastavad riigid, kes võtavad endale põhikirjas ettenähtud kohustused ja kes organisatsiooni arvates võivad ja soovivad neid kohustusi täita. Seega võime uute liikmete vastuvõtmise korra alusel lugeda ÜRO-d lahtiseks poliitiliseks organisatsiooniks. Siiski esitatakse uutele liikmetele rida nõudeid. Kõigepealt peavad nad olema rahuarmastavad riigid. Nimetatud nõue tuleneb organisatsiooni kui rahuorganisatsiooni üldisest iseloomust, mille koosseisus ei või olla riiki, kes oma agressiivse poliitikaga ohustab rahvusvahelist rahu ja julgeolekut. On selge, et selline riik ei täida ka põhikirjast tulenevaid kohustusi rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kindlustamisel ning, lähtudes sellest, ei ole teda alust organisatsiooni vastu võtta.

Seega võidakse organisatsiooni vastu võtta ainult suveräänseid riike, s. t. iseseisvaid rahvusvahelisest suhtlemisest osavõtjaid, kellel on kõik riigi tunnused

ja kes ka tegelikult eksisteerivad sellena. Ei saa organisatsiooni vastu võtta kolooniaid ja marionettriike, kus suveräänsus ja iseseisvus on vaid näilised ja kogu riigivõim tegelikult kuulub mõnele teisele, imperialistlikule riigile, kes seda teostab kohapeal moodustatud nukuvalitsuse kaudu (Lõuna-Korea, Lõuna-Vietnam).

Järgnevaks uuele liikmele esitatud nõudeks on, et ta peab võtma endale põhikirjast tulenevad kohustused. Ka see nõue on täiesti arusaadav, sest on ju mõeldamatu organisatsiooni selliste riikide vastuvõtmine, kes ei võta endale organisatsiooni põhikirjast tulenevaid kohustusi. Olukord, kus üks organisatsiooni liige kasutaks vaid organisatsiooni kuulumisest tulenevaid soodustusi, keeldudes samal ajal täitmast kohustusi, on otseses vastuolus ÜRO tegevuse põhiprintsiibi — riikide suveräänse võrdõiguslikkuse printsiibiga. Ei piisa, kui organisatsiooni astuda soovija riik võtab endale põhikirjast tulenevad kohustused vaid formaalselt. On nõutav, et vastuvõttu taotlev riik oleks liikmeskonna enamiku arvates võimeline täitma põhikirjast tulenevaid kohustusi.

Nagu näeme, ei esita põhikiri mingeid nõudeid uute liikmete territooriumi suuruse, rahvaarvu, ühiskondliku ja riikliku korralduse jm. kohta. Universaalse organisatsioonina on ÜRO avatud vastuvõtuks kõigile riikidele, vaatamata suurusele (nii suur- kui väikeriigid), poliitilisele korrale (sotsialistlikud, kapitalistlikud riigid) ja valitsusvormile (vabariigid, monarhiad). Vastavalt põhikirjale toimub uute liikmete vastuvõtmine Julgeolekunõukogu eelneval soovitusel Peaassamblee poolt $^2/_3$ kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate riikide häälteenamusega (art. 18, p. 2).

Uute riikide vastuvõtmiseks on kindlasti vajalik Julgeolekunõukogu soovitus. Soovituse andmisel kehtib suurriikide ühehäälsuse põhimõte, s. t. soovituse andmise vastu ei või hääletada ükski suurriik. Suurriigi, Julgeolekunõukogu alalise liikme poolt ettepanekule vastuhääletamisel on riigile tee ÜRO-sse astumiseks suletud. Nagu allpool näeme, lasub suurriikidel, Julgeolekunõukogu alalistel liikmetel, rahu ja julgeoleku kindlustamisel peamine kohustus. See kohustus annab neile ka erilise õiguse kõigi organisatsiooni astujate kontrollimiseks selles mõttes, kas nad tõeliselt soovivad täita põhikirjast tulenevaid kohustusi ja on võimelised neid täitma või mitte. Kuid

selle küsimuse otsustamisel peavad nad arusaadavalt lähtuma objektiivsetest asjaoludest, tegelikkusest. Otsuse aluseks ei saa olla subjektiivsed kaalutlused, see, kas taotluse esitanud riigi valitsuse koosseis, tema poliitiline kord jm. meeldivad suurriigi valitsusele või mitte. Küsimuse otsustamine selliste subjektiivsete faktorite mõjul rikuks ÜRO universaalset iseloomu.

Praktikas siiski näeme, et imperialistlikud suurriigid otsustavad uute riikide vastuvõtmise sageli subjektiivsete faktorite mõjul, arvestamata tegelikku olukorda.

Püüdes takistada sotsialistlike riikide vastuvõtmist ÜRO-sse, ei nõustunud imperialistlikud riigid pikemat aega soovituse andmisega Bulgaariale, Rumeeniale, Ungarile ja Albaaniale, kuigi need riigid vastasid põhikirjas esitatud nõudeile: olid rahuarmastavad ja soovisid ning olid võimelised täitma põhikirjast tulenevaid kohustusi. Keeldumisega rikkusid imperialistlikud riigid Potsdami kokkulepet, mille alusel eelnimetatud kokkuleppele allakirjutanud riigid lubasid pärast Rumeenia, Ungari ja Bulgaariaga rahulepingu sõlmimist «toetada nende palvet Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmeks vastuvõtmiseks»[23].

Samal ajal taotlesid imperialistlikud riigid paljude kodanlike riikide vastuvõtmist organisatsiooni (Iirimaa, Portugal, Transjordaania jt.). Iiri ja Portugal töötasid Teise maailmasõja perioodil koos fašistliku Saksamaaga ega andnud mingit panust inimkonda ähvardanud fašismiohu kõrvaldamiseks. Pärast sõda jätkasid nad koostööd Hispaania frankistliku režiimiga, hoolimata sellest, et Peaassamblee mõistis oma resolutsiooniga selle režiimi hukka ja soovitas riikidel katkestada diplomaatilised suhted Franco valitsusega.[24] Transjordaania ei olnud tol perioodil veel kujunenud iseseisvaks riigiks.

Imperialistlike riikide tegevus oli ilmne sotsialismimaade diskrimineerimine, millega Nõukogude Liit ei saanud kuidagi nõustuda. Seepärast keeldus Nõukogude Liit toetamast kodanlike riikide taotlust ÜRO-sse vastuvõtuks ja nõudis kõigi sooviavalduse esitanud riikide üheaegset vastuvõttu organisatsiooni. Kuid imperialistlikud suurriigid ei nõustunud Nõukogude Liidu selle õiglase ettepanekuga. Imperialistlike suurriikide reaktsioonilise, sotsialismimaid diskrimineeriva poliitika tulemusena pidurdus 16 riigi vastuvõtt ÜRO-sse.

Imperialistlikud riigid püüdsid oma plaanide elluviimiseks kasutada Rahvusvahelise Kohtu abi. Nad pöördusid Rahvusvahelise Kohtu poole konsultatiivse (nõuandva) otsuse saamiseks, kas suurriik, Julgeolekunõukogu alaline liige, võib riikidele soovituse andmist vastuvõtuks ÜRO-sse siduda tingimusega, et üheaegselt võetaks vastu ka teised suurriigid. Kohus otsustas kodanlikest maadest pärinevate juristide häälteenamusega (9 häälega 6 vastu), et riik ei või siduda riigile soovituse andmist vastuvõtuks ÜRO-sse tingimusega, et üheaegselt võetaks vastu ka teised riigid. Kuid seejuures lisasid otsuse poolt hääletanud üheksast kohtunikust kaks kohtunikku otsusele oma eriarvamuse, milles nad siiski tunnistasid võimalikuks mitme riigi üheaegset vastuvõttu ÜRO-sse. Seega toetasid otsust täielikult vaid seitse kohtunikku, s. o. vähemus kohtunike üldarvust (kohus koosneb 15 liikmest).[25] Kuid ka selle manöövri ajas nurja Nõukogude delegatsioon, näidates, et Rahvusvahelise Kohtu otsus ei ole Julgeolekunõukogule kohustuslik, vaid ainult soovituseks.

Alles 1955. aastal nõustusid imperialistlikud suurriigid 16 riigi üheaegse vastuvõtuga ÜRO-sse. Sellega nurjus nende sotsialismimaid diskrimineeriv poliitika.

Järgnevatel aastatel suurenes ÜRO liikmete arv peamiselt koloniaalikkest vabanenud riikide arvel. Uute, arenevate maade vastuvõtmisega ÜRO-sse on poliitiliste jõudude vahekord sootuks muutunud. Veel 1955. aastal olid ÜRO-s arvulises enamuses kapitalistlikud riigid. Sel perioodil vaadeldi ÜRO-d õigusega kui USA Riigidepartemangu osakonda, kus peremeest mängis Ameerika Ühendriikide riigisekretär. Kuuleka «hääletusmasina» kaasabil võis ta Peaassamblees vastu võtta ükskõik millise talle meelepärase otsuse. Uute, arenevate maade vastuvõtmisega ÜRO-sse kaotasid imperialistlikud riigid koos oma käsilastega arvulise ülekaalu ja kurikuulus «hääletusmasin» lakkas tegutsemast. Imperialistlike riikide vastuseisust hoolimata on sotsialismimaade ja arengumaade koostööl viimastel aastatel vastu võetud mitmed progressiivseid rahvusvahelise õiguse põhimõtteid sisaldavad resolutsioonid, mis aitavad kaasa heanaaberlikule koostööle riikide ja rahvaste vahel. (Koloniaalsüsteemi likvideerimine, Aafrika tunnustamine aatomivabaks tsooniks jt.) Tulevikus tugevneb demokraatlike jõudude positsioon ÜRO-s kindlasti veelgi.

Eraldi tuleb peatuda Hiina Rahvavabariigi seaduslikel õigustel ÜRO-s.[26] Nagu varem nimetatud, oli Hiina üks organisatsiooni asutajaliikmeid. Pärast rahvarevolutsiooni ja Hiina tunnistamist rahvavabariigiks 9. oktoobril 1949. aastal, katkestasid imperialistlikud suurriigid temaga diplomaatilised suhted ja lugesid edasi Hiina esinduseks Jiang Jieshi kliki esindajat Taivani saarelt. Selline seisukoht on täiesti ebaõige. Revolutsiooni teel võimule tulnud uus valitsus on rahvusvahelise õiguse alusel endise, võimult kukutatud valitsuse õigusjärglane ja talle läheb üle ka õigus riigi esindamiseks rahvusvahelistes suhetes ja tema kohale asumiseks rahvusvahelistes organisatsioonides. Korduvalt on Nõukogude Liit ja ka teised riigid üles tõstnud küsimuse Hiina Rahvavabariigile võimaluse andmiseks oma seaduslikule kohale asumiseks ÜRO-s ja selle organites, kuid senini on see ettepanek tagasi lükatud.

Viieteistkümne delegatsiooni ettepanekul arutati Hiina RV seaduslike õiguste taastamise küsimust Peaassamblee XXIII istungjärgul 1968. aastal. Kuid ka nüüd õnnestus imperialistlikel riikidel see ettepanek tagasi lükata.

Mõningates kodanlikes ringkondades tõsteti üles kahe Hiina küsimus, mille kohaselt soovitatakse edasi jätta ÜRO-sse Jiang Jieshi kliki esindaja ja Hiina Rahvavabariik vastu võtta organisatsiooni uue riigina. Kuid selle seisukohaga ei saa nõustuda. See tähendaks samaaegselt ka Taivani saare, Hiina Rahvavabariigile kuuluva territooriumi osa annekteerimise tunnustamist, mis on ilmselt ebaõige.

Hiina Rahvavabariigile võimaluse mitteandmine seaduslikule kohale asumiseks ÜRO-s on järjekordseks rahvusvahelise õiguse rikkumiseks imperialistlike riikide ja nende käsilaste poolt.

Saksamaal on sõjajärgsel perioodil kujunenud kaks erineva ühiskondliku korraldusega riiki: sotsialistliku riigina Saksa Demokraatlik Vabariik ja kapitalistliku riigina Saksa Föderatiivne Vabariik. Kuna mõlemad riigid on suveräänsed, sõltumatud riigid, siis on neil mõlemal õigus taotleda enda vastuvõttu ÜRO-sse. 1966. aasta veebruaris esitas SDV valitsus vastavasisulise taotluse ÜRO peasekretärile U Thantile. SDV on tõeliselt rahuarmastav riik, kes on võimeline täitma ja kes soovib täita ÜRO põhikirjast tulenevaid kohustusi. Seega on tal ÜRO põhikirja

alusel täielik õigus kuuluda täieõigusliku liikmena nimetatud organisatsiooni. Kuid ka siin takistas selle küsimuse positiivset lahendamist imperialistlike riikide reaktsiooniline poliitika, mis ei tunnusta SDV-d ja püüab, vastuolus kujunenud olukordadega, praegugi veel vaadelda SFV-d kogu saksa rahva esindajana. SFV ei ole seni veel esitanud taotlust enda vastuvõtuks ÜRO liikmeks.

Põhikirjas on ette nähtud võimalus ÜRO liikmele kuuluvate õiguste või privileegide teostamise ajutiseks peatamiseks. Õiguste ja privileegide teostamist võib peatada Julgeolekunõukogu soovitusel Peaassamblee $^2/_3$ kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate liikmesriikide häältega ja nimelt juhul, kui Julgeolekunõukogu on alustanud liikme vastu preventiivse või sunniiseloomuga tegevust (art. 5).

Õiguste ja privileegide taasteostamiseks annab loa Julgeolekunõukogu ilma Peaassamblee järgneva otsuseta. Kui riik rikub põhikirja põhimõtteid süstemaatiliselt, võib ta Julgeolekunõukogu soovitusel Peaassamblee resolutsiooniga organisatsioonist välja heita (art. 6).

1969. aasta 1. oktoobri seisuga kuulub ÜRO-sse 126 riiki.

4. PEAMISED ORGANID

Organisatsioon täidab oma ülesandeid mitmesuguste organite kaasabil. Organite struktuur, nende moodustamise kord ja ülesanded on antud põhikirjas. Põhikirja alusel jaotatakse organid peamisteks ja abiorganiteks. ÜRO peamised organid on: Peaassamblee, Julgeolekunõukogu, Majandus- ja Sotsiaalnõukogu, Hooldusnõukogu, Rahvusvaheline Kohus ja Sekretariaat.

Peale selle võidakse põhikirja alusel luua abiorganeid, mis ÜRO ülesannete täitmisel vajalikuks osutuvad. Sageli ei ole need abiorganid oma tegevuse kestuselt alalised, nad luuakse teatud ülesannete täitmiseks ja pärast nende täitmist lõpetavad oma tegevuse.

Kuigi peamisi organeid on palju, ei ole nad oma õigusliku seisundi ja tähtsuse poolest võrdsed. Nende hulgas võime eristada juhtivaid organeid, kellel on teiste orga-

nite suhtes teatud kontrollfunktsioonid ja kes täidavad organisatsiooni üldistest ülesannetest lähtudes ka tähtsamaid ülesandeid. Sellisteks juhtivateks organiteks on Peaassamblee ja Julgeolekunõukogu. Peaassamblee kui kõigi liikmesriikide esindajaist koosnev organ komplekteerib teised organid, võib anda soovitusi nendele tegevuseks ja kontrollib seda. Julgeolekunõukogu kannab rahu ja julgeoleku eest peamist vastutust ja omab ÜRO selle kõige tähtsama ülesande teostamisel suurt iseseisvust ja teatud kontrollülesandeid teiste organite suhtes. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu, Hooldusnõukogu ja Sekretariaat töötavad peamiselt Peaassamblee juhtimisel.

Järgnevalt vaatleme lähemalt peamiste organite moodustamise korda, struktuuri ja ülesandeid.

a) Peaassamblee

Peaassamblee koosneb kõigi liikmesriikide esindajaist. Tema töö toimub istungjärkudel. Igal aastal on ette nähtud üks korraline istungjärk, mis algab septembrikuu kolmandal teisipäeval. Peale korraliste istungjärkude võidakse vajaduse korral kokku kutsuda ka erakorralisi istungjärke. Erakorraliste istungjärkude kokkukutsumise õigus kuulub ÜRO liikmete enamusele ja Julgeolekunõukogule (võidakse kokku kutsuda ükskõik millise 9 liikme häälega, arvestamata suurriikide ühehäälsuse põhimõtet). 1967. aastal näiteks kutsuti kokku Peaassamblee erakorraline istungjärk Iisraeli poolt araabia maade vastu alustatud agressiooniga seotud probleemide arutamiseks.

Istungjärgule võib ÜRO iga liige saata mitte rohkem kui viis esindajat (art. 9, p. 2) ja viis esindaja asetäitjat. Peale selle võib delegatsiooni koosseisu kuuluda veel vajalikul arvul nõunikke, tehnilisi nõunikke ja eksperte. Riigi esindajaile antakse vastavad volituskirjad riigipea poolt. Nõukogude Liidu esindajatele annab volituskirjad NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium. Nõunikele ja ekspertidele annab volituskirjad kas Ministrite Nõukogu või Välisministeerium. Iga istungjärgu alguses organiseeritakse spetsiaalne üheksast liikmest koosnev komitee riikide esindajate volituste kontrollimiseks.

Algav Peaassamblee istungjärk valib jooksva töö juh-

timiseks esimehe ja selle kolmteist asetäitjat.* Kuigi Peaassamblee protseduurireeglid lubavad valida esimeheks ja selle asetäitjaiks ükskõik millise riigi esindaja, valitakse esimeheks tavaliselt mõne väikeriigi esindaja.

Enam kui kahekümneaastase tegevuse jooksul ei valitud kordagi Peaassamblee esimeheks sotsialistlike riikide esindajat, mis oli nende maade ilmne diskrimineerimine ja rikkus ÜRO organite komplekteerimise aluseks olevat õiglase geograafilise jaotuse põhimõtet.

Peaassamblee XIV istungjärgul tegi Tšehhoslovakkia delegatsioon ettepaneku edaspidi valida esimees teatud geograafilistest rajoonidest järgmises järjekorras: 1960 — Ida-Euroopa; 1961 — Aasia ja Aafrika; 1962 — Lääne-Euroopa ja teised riigid; 1963 — Ladina-Ameerika. Kuid nimetatud õiglane ettepanek, mille eesmärgiks oli Peaassamblee töö parandamine, ei leidnud läänеriikide toetust. Peamise vastuargumendina esitasid nad väite, nagu ei võimaldaks teatud kindel järjekord arvestada isikute isiklikke võimeid selle tähtsa ametikoha täitmisel. Sellised arvamused on alusetud, kuna iga eespool nimetatud geograafiline rajoon on võimeline Peaassamblee esimehe ametikohale esitama isikut, kes oma isiklike võimete poolest vastaks sellele kõrgele ametikohale ja oleks võimeline esimehe vastutusrikkaid ülesandeid edukalt täitma.

Peaassamblee XVIII istungjärgul esitasid 54 Aasia ja Aafrika riiki resolutsiooniprojekti esimehe asetäitjate valimiseks erinevatest geograafilistest rajoonidest võrdõigusliku esinduse põhimõttel. Poola ja Tšehhoslovakkia delegatsioon esitasid omapoolse täienduse, milles nõuti «õiglase esinduse» põhimõtte rakendamist ka esimehe valimisel. Vastavalt esitatud täiendusele oleks tulnud esimees valida järjekorras järgmistest geograafilistest rajoonidest: Aafrika, Aasia, Ida-Euroopa, Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkond, Lähis- ja Kesk-Ida, Lääne-Euroopa ja teised riigid. Nõukogude Liidu esindaja, toetades oma sõnavõtus Poola ja Tšehhoslovakkia ettepanekut, märkis, et riikide võrdõigusliku esinduse printsiip, mida Aasia ja Aafrika riigid soovisid rakendada esimehe asetäitjate valimisel, «võidaks ainult seeläbi, kui ta tõeliselt muutuks universaalseks, s. t. kui seda laiendatakse ka Pea-

---

* Kuni XI istungjärguni valiti 7 asetäitjat, XI ja XII istungjärgul — 8 ja alates XIII istungjärgust — 13.

assamblee esimehe kohale»[27]. 17. detsembril 1963. aastal Peaassamblee poolt vastuvõetud resolutsioonis nähakse ette, et edaspidi valitakse esimees järjekorras järgmistest geograafilistest rajoonidest: Aasia ja Aafrika, Ida-Euroopa, Ladina-Ameerika, Lääne-Euroopa ja teised maad.[28]

XXII istungjärgul valiti Peaassamblee esimeheks esmakordselt sotsialistliku riigi esindaja — Rumeenia Sotsialistliku Vabariigi välisminister Corneliu Mănescu. Esimehe asetäitjateks valitakse teiste riikide hulgas viie suurriigi (NSV Liit, Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia, Prantsusmaa ja Hiina) esindajad.

Istungjärgu päevakorras olevate konkreetsete küsimuste arutamiseks ja sellega Peaassamblee töö hõlbustamiseks moodustatakse kuus komiteed, nimelt: 1) poliitiliste ja julgeoleku-, 2) finants-majanduslike, 3) sotsiaal-, kultuuriliste ja humanitaarsete, 4) hooldus-, 5) administratiiv- ja eelarve- ning 6) juriidiliste küsimuste komitee. Vajaduse korral organiseerib Peaassamblee veel spetsiaalse poliitilise komitee aktuaalsete poliitiliste küsimuste arutamiseks ja ettepanekute tegemiseks Peaassambleele lahendamiseks. Peaassamblee võib moodustada veel teisigi komiteesid ja komisjone päevakorras olevate oluliste küsimuste arutamiseks või muudel eesmärkidel, kui ta seda peab vajalikuks.

Komiteede töö koordineerimiseks ja Peaassamblee juhataja abistamiseks jooksvas töös (ettepanekud päevakorra kohta, küsimuste jaotamine komiteede vahel jm.) moodustatakse veel Peakomitee, mis koosneb Peaassamblee esimehest, selle asetäitjaist, kuue alalise komitee ja, kui moodustatakse ka spetsiaalne poliitiline komitee, siis ka selle esimehest ja teatud arvust liikmeist. Eelnimetatud 17. detsembri 1963. aasta resolutsiooniga suurendatakse Peakomitee liikmete arvu 25-le ja nähakse ette koosseisu moodustamine õiglase geograafilise jaotuse alusel.

Peakomitee teeb soovitusi istungjärgu päevakorra kohta. Need jõustuvad siis, kui kõik riigid sellega nõustuvad. Vastuväidete korral lahendab küsimuse Peaassamblee.

Peaassamblee XV istungjärgul otsustas Peakomitee Nõukogude Liidu delegatsiooni poolt istungjärgule arutamiseks esitatud deklaratsiooni koloniaalsüsteemi likvideerimiseks anda poliitilisse komiteesse. Otsus tehti kolo-

nialismi toetavate kapitalistlike riikide häälteenamusega. Nõukogude delegatsioon ei saanud nõustuda otsusega, et sadu miljoneid inimesi huvitav küsimus oleks tulnud arutusele komitees, ja pärast küsimuse läbivaatamist Peaassamblees otsustati deklaratsioon võtta arutusele plenaaristungil.

Komiteedes vaadeldakse ainult neid küsimusi, mis neile arutamiseks antakse.[29] Omal algatusel mõnd küsimust arutamisele võtta pole neil õigust. Komiteed koosnevad kõigi ÜRO liikmete esindajaist. Iga riik saadab komiteesse ühe esindaja. Kuid komitees võib riigi esindajaks olla mõni delegatsiooni liige, nõunik või ekspert. Iga komitee valib esimehe, selle asetäitja ja aruandja. Nendel ametikohtadel võivad protseduurireeglite kohaselt olla vaid riikide ametlikud esindajad. Komisjoni tööks nõutakse, et kohal oleks vähemalt $^1/_3$ komisjoni liikmeist, kuid küsimuste otsustamiseks peavad kohal olema vähemalt pooled liikmed. Otsused komiteedes võetakse vastu kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate liikmete häälteenamusega.

Komiteed on Peaassamblee abiorganid, kes aitavad kaasa päevakorras olevate küsimuste arutamisele. Komiteed esitavad oma otsused Peaassambleele, kes võtab need vastu oma resolutsioonidena. Kuna riikide koosseis komiteedes on niisamasugune kui Peaassambleeski, siis võetakse komiteede otsused Peaassambleel tavaliselt vastu samal kujul, nagu nad komitee poolt esitati. Kuid võib juhtuda, et komitee otsuse arutamisel Peaassambleel asub riik, seoses olukordade muutumisega, uuele seisukohale ja nõuab komisjoni otsuse muutmist. Taoline õigus kuulub Peaassambleele.

Põhikirja alusel tulevad peale päevakorda võetud küsimuste igal korralisel istungjärgul arutamisele veel teatud küsimused. Nendeks on peasekretäri aruanne organisatsiooni tööst, aruanded Julgeolekunõukogu, Majandus- ja Sotsiaalnõukogu, Hooldusnõukogu ja Rahvusvahelise Kohtu tööst, iga-aastase eelarve kinnitamine jm.

Põhikirja alusel on Peaassamblee volitatud arutama kõiki organisatsiooni või tema organite kompetentsi kuuluvaid küsimusi ja tegema soovitusi Julgeolekunõukogule ja ka organisatsiooni liikmeile nende poolt arutatavate küsimuste kohta (art. 10). Erandlikult ei või Peaassamblee võtta arutusele küsimusi ja teha soovitusi tüli või olukorra kohta, mis on juba arutusel Julgeolekunõukogus,

välja arvatud vaid siis, kui Julgeolekunõukogu ise pöördub Peaassamblee poole taotlusega soovituse saamiseks (art. 12, p. 1). Mainitud kitsendusega püütakse Julgeolekunõukogule anda täielik vabadus kõigi rahu ohustavate tülide ja olukordade uurimiseks ja ka vastavate abinõude rakendamiseks nende reguleerimise eesmärgil.

Põhikirja alusel volitatakse Peaassambleed arutama järgmisi küsimusi ja tegema soovitusi nii organisatsiooni liikmeile kui ka Julgeolekunõukogule:

1) põhimõtted riikidevahelise koostöö organiseerimiseks rahu ja julgeoleku säilitamiseks, kaasa arvatud põhimõtted desarmeerimiseks ja relvastuse reguleerimiseks;

2) küsimused, mis on seotud rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamisega. Nimetatud küsimused võidakse anda Peaassambleele arutamiseks organisatsiooni liikmete või ka organisatsiooni mittekuuluvate riikide või Julgeolekunõukogu poolt. Organisatsiooni mittekuuluvate riikide poolt Peaassamblee poole pöördumisel nõutakse, et nad juba varem võtavad endale kohustuse tunnustada põhikirjas ettenähtud korda lahendada tülid rahulikul teel (art. 35, p. 2). Küsimused, mille lahendamiseks tuleb rakendada sanktsioone, peab põhikirja alusel kas enne või pärast nende arutamist Peaassamblees üle andma Julgeolekunõukogule, sest ainult nimetatud organ võib põhikirja alusel rakendada sanktsioone.[30] Rahu ja julgeolekut puudutavate küsimuste ja olukordade suhtes võib Peaassamblee Julgeolekunõukogu tähelepanu nendele juhtida ja sellega nõuda nende arutamist viimase poolt;

3) kaasaaitamine rahvusvahelise koostöö arendamisele poliitika, majanduse, kultuuri, hariduse ja tervishoiu alal ning inimese põhiõiguste ja -vabaduste teostamisele;

4) rahvusvahelise õiguse progressiivsele arendamisele ja kodifitseerimisele kaasaaitamine;

5) ÜRO organite moodustamine ja nende töö kontrollimine.

Näeme, et Peaassamblee volitused on väga laialdased ja tal on täita äärmiselt vastutusrikkad ülesanded riikidevahelise heanaaberliku koostöö arendamisel. Nende ülesannete täitmiseks on Peaassamblee vastu võtnud rea väga tähtsaid dokumente, nagu inimõiguste ülddeklaratsioon (10. detsember 1948. a.), konventsioon genotsiidi keela-

miseks (9. detsember 1948. a.), deklaratsioon asumaadele sõltumatuse andmiseks (14. detsember 1960. a.), paktid inimõiguste kohta (16. detsember 1966. a.) jt.

Genotsiidi keelava konventsiooni vastuvõtmiseks andsid põhjuse fašistlike kurjategijate metsikused ja mõrvad: juutide massiline hävitamine, okupeeritud territooriumide elanike ebainimlik kohtlemine, miljonite inimeste tapmine, vägivaldne väljaviimine alalisest elukohast, nende suhtes äärmiselt alandava režiimi kehtestamine. Selline käitumine kutsus Teise maailmasõja perioodil esile arvukaid proteste antifašistlikku koalitsiooni kuulunud riikide poolt. Nürnbergi Rahvusvahelises Sõjatribunalis mõisteti peamised fašistlikud sõjaroimarid süüdi rassi- ja rahvusgruppide hävitamises. Taoliste kuritegude vältimiseks võeti genotsiidi keelamise küsimus arutusele ÜRO Peaassamblees. 11. detsembril 1946. aastal võttis Peaassamblee vastu resolutsiooni, milles mõisteti hukka genotsiid ja loeti kuriteoks. Resolutsioonis nähti ette erilise konventsiooni sõlmimine genotsiidi keelamiseks. Nimetatud konventsioon sõlmiti Londonis 9. detsembril 1948. aastal. Konventsioonis loetakse genotsiidiks *rassi-, rahvus-, etniliste ja usundiliste* gruppide hävitamist. Kuriteo moodustab mainitud isikute tapmine, raskete kehavigastuste tekitamine või vaimne laostamine, ettekavatsetult taoliste elamistingimuste loomine, mis viivad eelnimetatud isikugruppide kas täielikule või osalisele hävimisele, abinõude kasutamine laste sündimise lõpetamiseks, vägivaldne laste üleandmine kasvatamiseks teistele.

Genotsiidi toimepanijate karistamise kohustus pannakse konventsioonist osavõtvatele riikidele. Nimetatud riigid peavad kriminaalseadustes ette nägema vastava kuriteo ja võtma tarvitusele abinõud kurjategijate karistamiseks. Imperialistlikud suurriigid ja ka paljud kapitalistlikud maad ei ole nimetatud seadusi senini vastu võtnud, ja paljudes kapitalistlikes riikides jätkuvad tegevused, mis konventsiooni eeskirjade kohaselt moodustavad genotsiidi (apartheidipoliitika Lõuna-Aafrika Vabariigis, indiaanlaste paigutamine reservatsioonidesse Ameerika Ühendriikides jm.).

Konventsiooni vastuvõtmist võime lugeda demokraatlike jõudude võiduks, kuna see võimaldab rahvus- ja rassigruppide kaitsmisega seotud küsimusi üles tõsta rah-

vusvahelistes organisatsioonides ja võtta tarvitusele abinõusid nende gruppide olukorra parandamiseks.

Peaassamblee ja teiselt poolt Julgeolekunõukogu kompetentsi erinevus rahu ja julgeolekut puudutavate küsimuste arutamisel seisneb selles, et kõik küsimused, mille lahendamiseks on vaja kasutada sanktsioone, antakse Peaassamblee poolt üle Julgeolekunõukogule kas enne või pärast arutamist. Seega võib Peaassamblee põhimõtteliselt arutada ka neid küsimusi, kuid peab põhikirja alusel need lõpliku otsuse tegemiseks üle andma Julgeolekunõukogule. Seega oli Peaassamblee põhikirja alusel esialgselt volitatud arutama vaid selliseid tülisid, mida võis lahendada rahulikul teel, ja soovitama pooltele ka vastava protseduuri kasutamist (lepituskomisjon, vahekohus, Rahvusvaheline Kohus).

Põhikirja see esialgne seisukoht muudeti hiljem. Imperialistlike riikide survel võeti kurikuulsa «hääletamismasinaga» 1951. aastal vastu resolutsioon «Ühendatud tegevus rahu kaitseks». Selle resolutsiooni alusel võib tülid, mille lahendamiseks on vaja kasutada sanktsioone, võtta erandlikult arutusele Peaassambleel siis, kui Julgeolekunõukogus mõne alalise liikme poolt veto kasutamise tulemusena ei ole võimalik otsust vastu võtta. Sellisel juhul võidakse ükskõik millise Julgeolekunõukogu üheksa liikme hääl ega (s. t. arvestamata suurriikide ühehäälsuse põhimõtet) kokku kutsuda Peaassamblee erakorraline istungjärk, mis võib agressori või põhikirja rikkuja vastu rakendada $^2/_3$ kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate riikide häälteenamusega vajalikke sanktsioone. Resolutsioon muudab ÜRO põhikirja oluliselt, ning see muudatus võeti vastu korras, mis ei ole kooskõlas põhikirjas ettenähtud muutmise korraga. Seepärast on muudatus ebaseaduslik, nagu Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike riikide delegatsioonid on korduvalt avaldanud.[31] See on imperialistlike suurriikide ilmne manööver Julgeolekunõukogus kehtivast suurriikide ühehäälsuse põhimõttest möödahiilimiseks. Kuid üksikutel juhtudel on resolutsioon agressorite pidurdamisel osutunud kasulikuks. 1956. aastal Inglise-Prantsuse-Iisraeli poolt Egiptuse vastu alustatud agressiooni korral Suessi kanali tsoonis takistasid Ühendriigid Julgeolekunõukogus otsuse vastuvõtmist, mis oleks hukka mõistnud agressiooni ja nõudnud selle lõpetamist. Kokkukutsutud Peaassamblee erakorraline istungjärk, ähvarda-

des kasutada sanktsioone, sundis aga agressoreid oma agressiooni lõpetama. 1967. aastal kutsuti kokku Peaassamblee erakorraline istungjärk Iisraeli poolt araabia maade vastu alustatud agressiooniga seotud probleemide arutamiseks. Peaassamblee oma otsuses, tunnustades Lähis-Ida riikide piiride puutumatust ja nõudes Iisraelilt sõjategevuse lõpetamist, aitas ka sel juhul kaasa agressori peatamiseks. Kuid kahjuks õnnestus imperialistlikel riikidel siiski oma kuulekate käsilaste kaasabil takistada otsuse vastuvõtmist, mis oleks sanktsioonide rakendamise ähvardusel nõudnud Iisraelilt vägede väljaviimist okupeeritud aladelt.

ÜRO-le lahendamiseks esitatavate küsimuste osas on veel üks kitsendus. Nimelt ei kuulu Teise maailmasõjaga seotud probleemid lahendamisele selles organisatsioonis, vaid vastavate riikide vahelistel läbirääkimistel.

Istungjärk algab ülddiskussiooniga, mille vältel delegatsioonid väljendavad oma seisukohti oluliste rahvusvaheliste probleemide, aga samuti ka istungjärgule arutamiseks esitatud küsimuste kohta. Sõnavõtmise võimalust ülddiskussioonil kasutavad delegatsioonid tavaliselt väga elavalt. Näiteks Peaassamblee XXII istungjärgul 1967. aastal võttis ülddiskussioonil sõna üle 100 delegatsiooni. Rõhuv enamik sõnavõtnud delegaatidest mõistis teravalt hukka Ameerika Ühendriikide agressiooni Vietnamis, nõudes sõjategevuse lõpetamist ja Ühendriikide vägede väljaviimist.

Peaassamblee istungjärgu töökeelteks, milles võivad toimuda sõnavõtud, on inglise, prantsuse, vene ja hispaania keel. Ametlikeks keelteks aga viis keelt: vene, inglise, prantsuse, hispaania ja hiina keel. Kõik resolutsioonid ja muud ametlikud aktid avaldatakse kõigis ametlikes keeltes. Istungjärkude stenogrammid koostatakse töökeeltes.

Peaassamblee võtab arutatavais küsimustes vastu resolutsioone. Resolutsioonid ei ole riikidele otseselt kohustuslikud (välja arvatud erandjuhtudel rahu ja julgeoleku küsimustes vastuvõetud sanktsioonid). Nad muutuvad riikidele kohustuslikeks ainult nende ratifitseerimisel riikide poolt selleks siseriiklikus seadusandluses ettenähtud korras. Resolutsioonide soovitav iseloom vähendab nende tähtsust. Kuid nende muutmine kohustuslikuks olukorras, kus enamiku ÜRO liikmeist moodustavad kapitalist-

likud riigid, võib ohustada arenevate ja sotsialismimaade iseseisvust ja sõltumatust, sest see annaks imperialistlikele riikidele võimaluse vahelesegamiseks nende riikide siseasjadesse. (Tšehhoslovakkia ja Ungari küsimuse arutamisele võtmine ÜRO-s.)

Resolutsioonid organisatsioonisisestes küsimustes, nagu peamiste organite valimine, liikmete väljaheitmine organisatsioonist, nende õiguste peatamine jm. on kohustuslikud.

Osa nõukogude autoreid (I. Vlištšenko[32], N. Minasjan[33] jt.) loevad rahvusvahelise õiguse allikateks ja seega riikidele otseselt kohustuslikeks Peaassamblees ühehäälselt vastuvõetud resolutsioone, kuid sellel väitel puudub õiguslik alus. Põhikiri ei eralda resolutsioone, lähtudes häälteenamusest, millega nad vastu võeti (art. 18), ja ka riikide praktikas me ei leia tuge sellele seisukohale. Resolutsioonid võetakse tavaliselt vastu kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate riikide lihthäälteenamusega. Hääletamisel on igal riigil vaid üks hääl. Resolutsioonid tähtsamates küsimustes võetakse vastu kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate riikide $^2/_3$ häälteenamusega. Nendeks küsimusteks on: soovitused rahu ja julgeoleku küsimustes, Julgeolekunõukogu mittealaliste liikmete valimine, Majandus- ja Sotsiaalnõukogu liikmete valimine, Hooldusnõukogu liikmete valimine, uute liikmete vastuvõtmine, organisatsiooni liikmete õiguste ja privileegide peatamine, liikmete väljaheitmine organisatsioonist, hooldussüsteemi funktsioneerimise kohta käivad küsimused ja eelarve küsimused.

Teatud küsimuste otsustamine Peaassamblees toimub Julgeolekunõukogu eelneva soovituse alusel, nagu peasekretäri valimine, uute liikmete vastuvõtmine, liikmete väljaheitmine organisatsioonist, liikmete õiguste ja privileegide peatamine, organisatsiooni liikmeks mitteolevatele riikidele õiguse andmine osavõtuks Rahvusvahelise Kohtu statuudist. Rahvusvahelise Kohtu liikmete valimine toimub paralleelselt nii Peaassamblees kui ka Julgeolekunõukogus.

Hääletamine toimub kas nimeliselt, kui seda nõuab mingi delegatsioon, või lihtsalt. Riigi nimel hääletab vastava riigi delegatsiooni juht. Esialgsete protseduurireeglite kohaselt toimus hääletamine käe tõstmise või delegaatide püstitõusmisega. Nüüd kasutatakse erineva vär-

vusega lampe, mis süüdatakse vastava delegatsiooni laual asuva lülitiga (poolt — roheline, vastu — punane, erapooletu — kollane), ja kokkuvõte hääletamise tulemustest ilmub valgustablool.

Igal istungjärgust osavõtval riigil on õigus hääletamisest osa võtta. Teatud juhul võib riigilt hääleõiguse ära võtta, ja nimelt siis, kui ta ei ole tasunud liikmemaksu ja võlg ületab kahe eelneva täisaasta liikmemaksude summa (art. 19). Peaassamblee võib $^2/_3$ häälteenamusega hääleõiguse ajutiselt ära võtta. Peaassamblee XIX istungjärgul püüdsid Ameerika Ühendriigid neist sõltuvate riikide toetusel kasutada nimetatud põhikirja sätet ilmselt ebaõigesti. Nad tahtsid sundida riike, kes varem ei nõustunud finantseerima ÜRO ebaõiglasi operatsioone Kongos ja Lähis-Idas, seda siiski tegema. Istungjärgul tehti ettepanek võtta ära Nõukogude Liidult ja veel 14 riigilt (nende hulgas ka Prantsusmaa) hääleõigus seoses sellega, nagu ei oleks nimetatud riigid täitnud oma rahalisi kohustusi organisatsiooni vastu.[34]

Ettepaneku initsiaatoriks oli tegelikult Ameerika Ühendriikide Kongress, kes 1965. aasta augustis võttis vastu otsuse, milles nõuti Ühendriikide delegatsioonilt nimetatud küsimuse esitamist Peaassamblee istungjärgule. Nagu teatas Washingtonist Associated Presse'i agentuur, võeti küsimus Kongressis arutusele Ühendriikide riigisekretäri D. Ruski algatusel.

Ettepaneku arutuse käigus räägiti palju ÜRO finantskriisist, nimelt sellest, et ÜRO oli sattunud suurtesse finantsilistesse raskustesse. Raskused olid aga tekkinud eelkõige Ameerika Ühendriikide süü läbi, kes temast sõltuvate riikide kaasabil sundis organisatsioonile peale mitmed ebaseaduslikud otsused. Need otsused olid seotud peamiselt imperialistide agressiivse tegevusega Lähis- ja Kesk-Idas ning Kongos. 1956. aastal alustasid Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisrael agressiooni Egiptuse vastu Suessi kanali tsoonis. Sõjategevuse tagajärjel uputati kanalisse üle 50 laeva ja katkestati pikemaks ajaks laevasõit sellel äärmiselt tähtsal veeteel. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normide alusel kannab agressor vastutust agressiooniga tekitatud kahjude eest. Kuid Egiptuse vastu suunatud agressiooni arutamisel Peaassamblees võeti Ameerika Ühendriikide delegatsiooni survel (jällegi mehaanilise häälteenamusega) vastu kummaline resolutsioon, mille

põhjal Suessi kanali laevatamiskorda seadmisega ja sinna uputatud laevavrakkide kõrvaldamisega seotud kulud pidi kandma ÜRO. Muidugi ei saanud Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad tunnustada sellist ebaõiget, õiguse ja loogika põhimõtetega kokkusobimatut otsust, kuna sellega tehti tegelikult kõik ÜRO liikmed vastutavaks Egiptuse vastu alustatud agressiooni eest. Agressiooni tagajärgede likvideerimisega organisatsioonile tekitatud lisakulud ulatusid 135 miljoni dollarini. Kulutused suurenesid veelgi, kuna agressiooni lõplikuks likvideerimiseks ja korra säilitamiseks Lähis-Idas saadeti kohale ÜRO erakorralised jõud, kes asuvad seal veel praegu.

Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad deklareerisid korduvalt, et kõik Egiptuse vastu suunatud agressiooniga ÜRO-le tekitatud lisakulud peavad tasuma agressorid, s. o. Suurbritannia, Prantsusmaa ja Iisrael. Samasugune olukord tekkis ka ÜRO operatsioonidega Kongos. ÜRO vägede saatmise sellesse koloniaalikkest äsja vabanenud riiki tingis imperialistlike riikide poolt organiseeritud sõjaline interventsioon noore Kongo Vabariigi vastu. Kuid kahjuks ei täitnud ÜRO väed oma ülesandeid. Nad ei kaitsnud Kongo seaduslikku valitsust. Nende otsesel mahitusel mõrvati seadusliku valitsuse peaminister Patrice Lumumba ja võim läks üle rahvavaenulike reaktsiooniliste jõudude kätte, mis viis maa lõhestamisele ja kodusõjale.

ÜRO-le pealesunnitud operatsioonid Kongos läksid esialgselt maksma ligi 440 miljonit dollarit ja see summa suureneb seoses Ameerika Ühendriikide ja Belgia uute sõjaliste interventsioonide ja ÜRO vägede viibimisega Kongos pidevalt. Ka viimasel juhul taheti kolonisaatorite mahhinatsioonide eest vastutavaks teha teised riigid. Vastutus, mida taheti panna teistele riikidele, ei olnud sugugi väike. Operatsioonide finantseerimiseks Lähis-Idas ja Kongos nõuti Nõukogude Liidult ligi 55 miljonit dollarit.[35]

Ülekulutused tekkisid veel mitmete teistegi üritustega, mis on seotud imperialistide agressiivse tegevusega, nagu vaherahukomisjoni ülalpidamine Koreas, Korea Rahvademokraatliku Vabariigi vastu suunatud ebaseaduslikus sõjalises interventsioonis langenute kalmistu korrastamine Lõuna-Koreas jt.

Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad keeldusid

selliseid ebaseaduslikke kulutusi kandmast. Oma regulaarsed rahalised kohustused organisatsiooni vastu on Nõukogude Liit täpselt täitnud. NSV Liit on Ameerika Ühendriikide järel teine suurem ÜRO tegevuse finantseerija, makstes igal aastal organisatsiooni eelarvesse ligi 20 miljonit dollarit. Seisukoht, et põhikirja artiklis 19 mõeldakse ainult regulaarseid liikmemakse, leiab kinnitust ka teistes aktides. Omal ajal, kui San Franciscos põhikirja koostati, tegi Austraalia delegatsioon ettepaneku 19. artikli täiendamiseks selles mõttes, et tema alusel saaks ära võtta organisatsiooni liikmetelt Peaassamblees hääleõiguse ka sel juhul, kui need jätavad täitmata rahalised kohustused, mis on seotud ÜRO operatsioonidega rahu ja julgeoleku kindlustamisel. Kuid delegatsioonide enamik lükkas nimetatud ettepaneku tagasi.[36]

Ka ÜRO põhikirja kommenteerinud lääneriikide autorid asuvad samal seisukohal. Ühendriikide tuntud teadlased Goodrich ja Hambro, kes võtsid Ameerika Ühendriikide delegatsiooni koosseisus osa põhikirja koostamisest, väidavad oma ulatuslikus uurimuses ÜRO põhikirja kohta, et nimetatud artiklis (art. 19) mõeldakse ainult liikmete regulaarseid rahalisi kohustusi organisatsiooni vastu.[37]

Üksikud kodanlikud autorid, püüdes õigustada Ameerika Ühendriikide seisukohta, nagu lasuks kõigil ÜRO liikmeil siiski kohustus nende operatsioonidega seotud rahaliste kulutuste kandmiseks, lõid mitmesuguseid juriidilisi teooriaid. Näiteks norra teadlane Seyersted esitas immanentse kompetentsi teooria. Ta väidab, et kuigi teatud ülesandeid ei ole sõnaselgelt ette nähtud organisatsiooni põhikirjas, kuid on vajalikud, tuleb selliste ülesannete täitmist lugeda õigustatuks ja nende eest peavad vastutama kõik vastava organisatsiooni liikmed.[38] Ka mehhiklase Castaneda arvates tuleb lugeda teatud organisatsiooni kompetentsi kuuluvaks kõik tegevused, mis on vajalikud tema ülesannete täitmiseks, kuigi need otseselt ei ole ette nähtud põhikirjas.[39]

Mõlemad eeltoodud kodanlikud autorid tõlgendavad ÜRO põhikirja siiski liiga vabalt, mistõttu nende seisukohtadega ei saa kuidagi nõustuda.

Delegatsioonide enamik keeldus, ja täiesti põhjendatult, toetamast ettepanekut, et teatud riikidelt hääleõigus aju-

tiselt ära võetaks. Diskussioonid selle ettepaneku ümber pidurdasid kogu XIX istungjärgu normaalset tööd.

Väljapääs leiti selles, et rahalised ülekulutused kaetakse riikide vabatahtlike sissemaksudega.

Peaassamblee resolutsioonide alusel võidakse kokku kutsuda rahvusvahelisi konverentse lepingute vastuvõtmiseks. Sellises korras kutsuti näiteks kokku 1958. ja 1960. aasta Genfi merekonverents mereõigusealaste konventsioonide väljatöötamiseks ja 1961. ja 1963. aasta Viini konverents, kus töötati välja konventsioonid diplomaatilisteks ja konsulaarsuheteks.

Peaassamblee XXI istungjärgu resolutsiooni alusel otsustati kokku kutsuda üldine desarmeerimiskonverents.

Põhikirja alusel (art. 22) võib Peaassamblee asutada selliseid abiorganeid, mida ta peab oma funktsioonide täitmisel vajalikeks.

Peaassamblee on moodustanud paljud abiorganid, nagu relvastuse vähendamise komisjon, komisjon rahu kindlustamise üle järelevalve teostamiseks, Lähis-Ida agentuur Palestiina põgenike abistamiseks ja tööde organiseerimiseks, rahvusvahelise õiguse komisjon, erakorraline rahvusvaheline fond laste abistamiseks, personali pensionifondi komitee, administratiivtribunal, sissemaksude komitee, komisjon informatsiooni kogumiseks sõltuvate maade kohta jt.

Tutvume üksikutega neist lähemalt.

Relvastuse vähendamise komisjon moodustati Peaassamblee XIII istungjärgul 1949. aastal ja tema koosseisu kuuluvad praegu kõik organisatsiooni liikmed. Komisjoni ülesandeks on kaasa aidata kokkuleppe projekti koostamisele relvastuse ja relvastatud jõudude vähendamiseks. Kuid imperialistlike riikide vastuseismisel ei ole komisjon oma töös saavutanud nimetamisväärset edu.

Peaassamblee XVI istungjärgul 1961. aastal moodustati relvastuse vähendamise komitee 18 riigi esindajaist. Komitee töö algas 1962. aasta märtsis Genfis. Tööst keeldus osa võtmast Prantsusmaa, kes leiab, et desarmeerimisläbirääkimised võivad takistada tal rahvusliku tuumapotentsiaali loomist, mis kindral de Gaulle'i arvates peab olema maa kaitsevõime aluseks. Komitees võeti arutusele Nõukogude delegatsiooni poolt Peaassambleele arutamiseks esitatud üldise ja täieliku desarmeerimise

lepingu projekt. Vaatamata kuus aastat kestnud tööle, ei ole ka see komitee saavutanud erilist edu: imperialistlikud suurriigid ja nendest sõltuvad maad ei ole huvitatud tõelisest relvastuse ja relvastatud jõudude vähendamisest.

Peaassamblee XXII istungjärgu esimesel poolel tehti 18 riigi komiteele ülesandeks kooskõlastada lepingu projekt tuumarelvade edasise leviku ärahoidmiseks ja esitada see 1968. aasta aprillis jätkuvale Peaassamblee XXII istungjärgule. Selle ülesande suutis komitee täita. 1. juulil 1968. aastal sõlmiti leping tuumarelvade leviku tõkestamiseks.

Rahvusvahelise õiguse komisjon peab Peaassambleed aitama ühe väga olulise ülesande täitmisel, nimelt rahvusvahelise õiguse edasiarendamisel ja selle kodifitseerimisel. Komisjon moodustati 1947. aastal ja töötab oma põhikirja alusel. Esialgselt kuulusid komisjoni 15 liiget, hiljem suurendati nimetatud arvu 25-le. Komisjoni koosseis valitakse Peaassamblee poolt 5 aastaks kandidaatide hulgast, keda ÜRO liikmed esitavad. Komisjoni liikmeks võivad olla rahvusvahelise õiguse tunnustatud eriteadlased. Seejuures peavad komisjoni koosseisus olema esindatud «maailma peamised tsivilisatsiooni vormid ja õigussüsteemid». Põhikirja alusel on komisjoni ülesandeks konventsiooniprojektide koostamine küsimuste kohta, «mida veel ei reguleerita rahvusvahelise õigusega või mille suhtes õigus ei ole üksikute riikide praktikas veel küllalt arenenud»[40].

Komisjon koostab Peaassamblee resolutsioonides märgitud küsimustes konventsiooni projektid ja esitab need Peaassambleele. Peaassamblee kas võtab need oma istungjärgul ise vastu ja esitab riikidele ratifitseerimiseks või kutsub kokku spetsiaalse rahvusvahelise konverentsi lepingu lõplikuks vastuvõtmiseks riikide poolt. Komisjoni töö on olnud küllaltki edukas. Komisjonis koostati konventsiooni projektid mereõiguse kohta (ulgumere, territoriaalvete, kontinentaalšelfi ja mererikkuste kaitse kohta), mis võeti vastu 1958. aasta Genfi merekonverentsil. Komisjon koostas ka konventsiooniprojektid diplomaatiliste ja konsulaarsuhete kohta, mis võeti vastu 1961. ja 1963. aasta Viini konverentsil. Koostati ka konventsiooniprojekt rahvusvahelise lepinguõiguse kohta. Konverents nimetatud konventsiooni vastuvõtmiseks toimus

1968. aasta märtsis. Mainitud aktide koostamisega on komisjon juba praegu palju teinud rahvusvahelise õiguse kodifitseerimiseks ja edasiarendamiseks.

Sissemaksude komitee koosneb kümnest Peaassamblee poolt kolmeks aastaks valitud eksperdist. Komitee ülesandeks on Peaassambleele ettepaneku esitamine ÜRO liikmete vahel kulude jaotamiseks. ÜRO eelarves ettenähtud kulud katavad liikmed sissemaksude näol vastavalt oma maksevõimele. Üheltki riigilt ei või nõuda sissemaksu, mis ületab 33 protsenti ÜRO aastaeelarvest. 1958/59. eelarveaastal moodustasid sissemaksud järgmise protsendi: Ameerika Ühendriigid — 32,51; NSV Liit — 13,62; Suurbritannia — 7,62; Prantsusmaa — 5,56.

Peaassamblee XXII istungjärgul moodustati erikomitee agressiooni määratluse igakülgseks läbiarutamiseks. Erikomitee pidi esitama aruande Peaassamblee XXIII istungjärgule.

13. veebruaril 1946. aastal sõlmitud konventsiooni «Ühinenud rahvaste privileegidest ja immuniteedist» alusel kasutavad riikide esindajad, nende asetäitjad, eksperdid ja sekretärid nii Peaassamblees kui ka teistes peamistes ja abiorganites oma ametiülesannete täitmisel istungjärgu toimumise kohas, aga samuti sinna- ja tagasisõidul kõiki neid eesõigusi ja privileege, mida kasutavad diplomaatilised esindajad.[41] Nendeks on: isiklik puutumatus — neid ei või areteerida ega kinni pidada ja panna aresti nende isiklikule pagasile; riigi esindajatena on neil kohtulik immuniteet kõige öeldu, kirjutatu ja tehtu suhtes; kõigi dokumentide ja paberite puutumatus; kirjavahetuse saladus, õigus kasutada šifreeritud sideviisi ja saada posti kulleriga või diplomaatilise postiga jt.

Immuniteet ei laiene esindaja suhetele lähetaja riigiga. Kohtulik immuniteet kõige suhtes, mis ta kirjutas, ütles või tegi riigi esindajana, jääb püsima ka pärast seda, kui isik ei ole enam riigi esindaja.

Immuniteet peab kindlustama riikide esindajaile soodsad tingimused ülesannete täitmiseks ÜRO-s ja tema organites. Kuid Ameerika Ühendriikide võimud ei kindlusta sageli nende eesõiguste austamist. Arengumaade esindajad ÜRO-s on langenud huligaanide kallaletungide ja mõnituste ohvriks ning Ameerika Ühendriikide valitsus on takistanud nende sissesõitu oma riiki Peaassamblee istungjärgule. Sellega seoses tõstis Nõukogude delegat-

sioon Peaassamblee XV istungjärgul üles küsimuse ÜRO asukoha muutmiseks. Kuigi ettepanek jäi esialgu vastu võtmata, võib selle alati uuesti üles tõsta, kui Ameerika Ühendriikide võimud ei suuda kindlustada delegaatide immuniteedi ja privileegide austamist ega garanteeri neile normaalseid töötingimusi.

b) Julgeolekunõukogu

Põhikirja alusel on Julgeolekunõukogu peamiseks rahvusvahelise rahu ja julgeoleku eest vastutavaks organiks. ÜRO liikmed, pannes nõukogule selle väga vastutusrikka ülesande, nõustuvad ühtlasi, et nõukogu tegutseb oma ülesannete täitmisel kõigi ÜRO liikmete nimel (art. 24, p. 1). Nii koosseisu kindlaksmääramisel kui ka kompetentsi piiritlemisel on lähtutud sellest, et uus peamine rahvusvahelise rahu ja julgeoleku eest vastutav organ oleks võimeline oma ülesandeid täitma, ja ka sellest, et tema käsutuses oleks küllalt vahendeid nende ülesannete täitmiseks. Uus organ ei tohtinud korrata Rahvasteliidu puhul tehtud vigu. Rahvasteliidul ei olnud, nagu eespool juba märgitud, küllaldaselt vahendeid oma ülesannete täitmiseks ja teiseks ei võimaldanud ka tema protseduurireeglid edukalt tegutseda rahu kindlustamisel. Rahvusvaheliste tülide reguleerimisel rahulike vahenditega, aga samuti ka sanktsioonide rakendamisel agressorite vastu tuli otsused Rahvasteliidus vastu võtta ühel häälel. Sellest, kui mõni agressori käsilane hääletas ettepaneku vastu, oli küllalt, et kogu Rahvasteliidu tegevust halvata ja talt võimalus võtta tülide lahendamiseks rahulike vahenditega või sanktsioonide rakendamiseks agressorite vastu.[42]

Esialgselt koosnes Julgeolekunõukogu 11 liikmest. Neist viis olid suurriigid, Nõukogu alalised liikmed: NSV Liit, Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia, Prantsusmaa ja Hiina. Kahjuks hoiavad reaktsioonilised jõud Julgeolekunõukogus Hiina esindajana Jiang Jieshi kliki esindajat, mis kompromiteerib seda tähtsat organit ja raskendab tema edukat tegevust. Ei poliitiliselt kaalult ega materiaalselt võimsuselt saa mainitud klikki võrrelda suurriigiga ja panna talle erilisi kohustusi rahvusvahelise rahu tagamisel.

Kuus vahelduvat (mittealalist) nõukogu liiget valiti Peaassamblee poolt kaheks aastaks, kusjuures iga aasta valiti kolm uut vahelduvat liiget. Londonis 1946. aastal sõlmitud aumehekokkuleppe alusel tuli vahelduvate liikmete kohad ära jaotada geograafiliste rajoonide järgi, nii et põhilised geograafilised rajoonid oleksid nõukogus esindatud vahelduvate liikmete kaudu. Kokkuleppe alusel jagunesid vahelduvate liikmete kohad geograafiliste rajoonide järgi järgmiselt:

Ladina-Ameerika	— 2 kohta
Lääne-Euroopa	— 1 koht
Ida-Euroopa	— 1 "
Lähis- ja Kesk-Ida	— 1 "
Briti impeerium	— 1 "

Seejuures lepiti kokku, et kandidaadi vahelduva liikme kohale esitavad samasse geograafilisse rajooni kuuluvad riigid. Sõjajärgsel perioodil suure ulatuse võtnud rahvuslik vabadusvõitlus andis purustava hoobi sajandeid kestnud häbiväärsele koloniaalsüsteemile. Iseseisvuse ja sõltumatuse kättevõitnud kolooniatest kujunes arvukalt uusi riike, mis kajastub ka ÜRO liikmete arvu kiires kasvus. Olulised on ka muudatused maailma poliitiliste jõudude vahekorras. Üsna pea ei vastanud Julgeolekunõukogu koosseis enam maailma poliitiliste jõudude vahekorrale, mis raskendas tema edukat tegevust. Aafrikas oli näiteks kujunenud üle 30 uue riigi, kes rahvusvahelisest suhtlemisest võtsid osa väga aktiivselt, kuid kel ei olnud Julgeolekunõukogus ühtegi esindajat. Rahvaarvult oli Aafrika tunduvalt suurem Lähis- ja Kesk-Idast, kellel oli nõukogus üks vahelduva liikme koht. Terav erinevus Julgeolekunõukogu liikmete geograafilise asukoha ja maailma poliitiliste jõudude vahekorra vahel süvenes veel sellega, et imperialistlikud riigid loobusid peagi Londoni aumehekokkuleppe täitmisest Ida-Euroopa riikide esinduse suhtes. Nad ei täitnud kokkuleppe seda osa, mis nägi ette, et kandidaat teatud geograafilist rajooni esindava vahelduva liikme kohale esitatakse vastavasse rajooni kuuluvate riikide poolt ja kandidaat ise peab asetsema vastavas rajoonis. Nad hakkasid esitama Ida-Euroopa riikide «esindajana» nõukogusse riike, keda Ida-Euroopa riigid ei toetanud ja kes koguni ei asunud selles geograafilises rajoonis. Alates 1952. aastast rikkusid imperialistlikud

riigid pidevalt Londoni aumehekokkulepet Ida-Euroopa riikide esinduse suhtes.

1954. aastal valiti kurikuulsa «hääletusmasina» kaasabil imperialistlike suurriikide survel Ida-Euroopa riikide esindajana Julgeolekunõukogu vahelduvaks liikmeks Türgi, 1956. aastal Filipiinid, 1958. aastal koguni Jaapan. Peaassamblee XIV istungjärgul esitasid Ida-Euroopa riigid oma kandidaadina Julgeolekunõukogu vahelduva liikme kohale Poola. Imperialistlikud riigid, minnes mööda Londoni aumehekokkuleppest, esitasid omapoolselt Türgi kandidatuuri, kuigi Türgi ei kuulu Ida-Euroopa geograafilisse rajooni. Püüdes Türgi kandidatuuri kangekaelselt läbi suruda, sundisid imperialistlikud riigid Peaassambleele peale enam kui 50 hääletusvooru. Igasugustest telgitagustest mahhinatsioonidest hoolimata ei suutnud nad kindlustada Türgi valimiseks vajalikku $^2/_3$ häälteenamust. «Hääletusmasin» hakkas esimest korda tõrkuma. Äsja koloniaalikkest vabanenud riikide vastuvõtuga oli juba oluliselt muutunud poliitiliste jõudude vahekord ÜRO-s demokraatlike jõudude kasuks. Olukord lahendati eri otsusega, mille kohaselt nii Poola kui Türgi täitsid kumbki järgneval kahel aastal vahelduva liikme ülesandeid üks aasta.

Sama kordus ka 1962. ja 1964. aastal, mil imperialistlike suurriikide survel tuli Ida-Euroopa riikidel jagada neile kuuluvat Julgeolekunõukogu vahelduva liikme kohta riikidega, kelle kandidatuuri nad ei esitanud ja kes koguni ei kuulunud nende geograafilisse rajooni (Rumeenia—Filipiinid, Tšehhoslovakkia—Malaisia).

Lääneriikide tegevus rikkus õiglase geograafilise jaotuse printsiipi vahelduvate liikmete valimisel. Ladina-Ameerika maadel oli Julgeolekunõukogus pidevalt kaks vahelduvat liiget, Ida-Euroopa maadel ei olnud rea aastate vältel ühtegi esindajat, mis kahtlemata halvas Julgeolekunõukogu tööd.

Peaassamblee XV istungjärgul, kus esitati ettepanekud ÜRO organite struktuuri muutmiseks, märgiti, et Julgeolekunõukogu moodustamise kord alaliste liikmete osas ei vasta enam maailma poliitiliste jõudude vahekorrale. Olid kujunenud uued suurriigid, näiteks India, kes on teinud palju heanaaberliku koostöö arendamiseks riikide ja rahvaste vahel ja kellel on samuti õigus kuuluda Julgeolekunõukogusse alalise liikmena.

Sõjajärgsel perioodil on maailma poliitiliste jõudude vahekorras toimunud muudatuste tulemusena välja kujunenud kolm gruppi riike: sotsialistlikud riigid, imperialistlikud suurriigid koos nende poolt loodud agressiivsetesse blokkidesse (NATO, CENTO, SEATO) kuuluvate riikidega ja blokivälised riigid, kes rahvusvahelisel areenil teostavad neutraliteedi- (agressiivsetest blokkidest mitteosavõtu) poliitikat. Blokivälistest riikidest suurema osa moodustavad sõjajärgsel perioodil sõltumatuse saavutanud Aasia ja Aafrika riigid (India, Birma, ÜAV, Alžeeria jt.). Nende hulka kuuluvad aga ka paljud vanad kapitalistlikud maad (Rootsi, Soome, Brasiilia, Mehhiko jt.).

Umbes samasuguse poliitiliste jõudude vahekorra loomiseks rahvusvahelistes organisatsioonides, nagu see on kujunenud rahvusvahelisel areenil, on vajalik, et rahvusvaheliste organisatsioonide peamistes organites oleksid võrdselt esindatud kõigi eelnimetatud kolme grupi riigid. See teeks rahvusvahelistes organisatsioonides võimatuks diktaadipoliitika teostamise teatud grupi riikide poolt, mis viiks tahes-tahtmata rahvusvahelise pinevuse suurenemisele ja kahjustaks heanaaberlikku koostööd.

Julgeolekunõukogu vahelduvate liikmete koosseisus tuli anda koht blokivälistele maadele ja fikseerida rahvusvahelises lepingus vahelduvate liikmete kohtade jagunemine maailma peamiste geograafiliste rajoonide vahel.

Need nõuded viidi ellu sotsialismileeri ja arengumaade survel Peaassamblee XVIII istungjärgul 1963. aastal resolutsiooni vastuvõtmisega Julgeolekunõukogu uue koosseisu kohta. Resolutsiooniga tehtud muudatus ÜRO põhikirjas jõustus 1965. aastal. Põhikirja muudatusega suurendati Julgeolekunõukogu liikmete arv 15-le. Neist, nagu varemgi, on viis alalised liikmed (NSV Liit, Ameerika Ühendriigid, Suurbritannia, Prantsusmaa, Hiina) ja kümme vahelduvad, kes valitakse Peaassamblee poolt $^2/_3$ häälteenamusega kaheks aastaks, kusjuures iga aasta valitakse viis uut nõukogu vahelduvat liiget.[43] Resolutsioonis jaotatakse ära vahelduvate liikmete kohad maakera peamiste geograafiliste rajoonide vahel järgnevalt:

Aafrika ja Aasia maad	— 5 kohta
Ida-Euroopa	— 1 koht
Ladina-Ameerika	— 2 kohta
Lääne-Euroopa ja teised maad	— 2 „

Julgeolekunõukogu uus koosseis valiti esmakordselt Peaassamblee XX istungjärgul 1965. aastal.

On kindel, et blokiväliste maade esindajate lülitamine nõukogu koosseisu, koosseisu arvuline suurenemine ja tema jagunemine vastavalt maailma poliitiliste jõudude vahekorrale aitab kaasa selle väga tähtsa rahvusvahelise organi edukale tööle.

Julgeolekunõukogu kompetentsi kuulub kõigepealt äärmiselt tähtsa küsimuse lahendamine, millest on huvitatud kogu progressiivne inimkond, nimelt püsiva rahvusvahelise rahu ja rahvaste julgeoleku kindlustamine. Selle ülesande edukaks täitmiseks on nõukogu volitatud ette võtma mitmeid sunnitegevusi riikide vastu, mis teeb nõukogu teatud määral isegi riikidest kõrgemalseisvaks organiks. Esimesel pilgul näib, et selline nõukogu seisund on vastuolus riikide suveräänse võrdõiguslikkusega. Kuid selline vastuolu on ainult näiv, nõukogu tegutseb riikidevahelise kokkuleppe alusel ja riigid ise varustasid ta vabatahtlikult selliste laiade volitustega kõige kõrgema rahvusvahelise hüve — rahu huvides. Küsimuste ring, milles nõukogu võib esineda riikidest kõrgemalseisva organina, on äärmiselt väike, nimelt: kui riigid *ohustavad rahu, rikuvad rahu või panevad toime agressiooniakte* (art. 39). Kõigi nende juhtude olemasolul alluvad riigid, vaatamata oma suurusele ja majanduslikule võimsusele, Julgeolekunõukogule kui kõrgemale rahvusvahelisele korravalvurile.

Julgeolekunõukogu poolt lahendatavad küsimused jagunevad põhikirja alusel kahte erinevasse gruppi: 1) tegevus tüliküsimuste rahulikul reguleerimisel, kui tüli otseselt ei ohusta rahvusvahelist rahu või julgeolekut, kuid võib ohustada, ja 2) tegevus rahu ohustamisel, rahu rikkumisel või agressiooniaktide esinemisel.

Vaatleme nõukogu esmast tegevust tülide lahendamisel rahulikul teel (art-d 33—38). Põhikirja alusel on tülisolevad riigid kohustatud ise lahendama tüli rahulikul teel omavahelisel kokkuleppel, kas «läbirääkimiste, uurimise, vahenduse, lepituse, vahekohtu, kohtuliku menetluse teel...» (art. 33). Nagu näeme, annab põhikiri riikidele väga laialdased võimalused neile vastuvõetava mooduse leidmiseks tüli lahendamiseks.

Kui pooled mingisuguses konfliktis ei suuda saavutada kokkulepet tüli lahendamiseks rahulikul teel, peavad nad

pöörduma Julgeolekunõukogu poole. Selline õigus kuulub nii organisatsiooni liikmetele kui ka kolmandatele riikidele, kes ei ole organisatsiooni liikmed. Kuid organisatsiooni liikmeks mitteolev riik võib allutada tüli Julgeolekunõukogule ainult siis, kui ta võtab endale juba ette põhikirjas ettenähtud tülide rahuliku lahendamise kohustuse.

Julgeolekunõukogu võib ka ise, ära ootamata poolte pöördumist tema poole, alustada igasuguse olukorra või tüli uurimist selle kindlaksmääramiseks, kas tüli või olukorra jätkumine võib ohustada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut.

Poolte pöördumisel nõukogu poole, aga samuti ka sel juhul, kui nõukogu ise leiab, et mõne tüli või olukorra jätkumine võib ohustada rahu, võib ta kasutada mitmeid viise selle rahulikuks reguleerimiseks. Ta võib soovitada pooltel kasutada teatud moodust tüli lahendamiseks (läbirääkimiste, uurimise, lepituse või kohtu teel). Tehes soovitusi pooltele tüli rahulikuks reguleerimiseks, peab Julgeolekunõukogu arvestama, et juriidilise iseloomuga tülide lahendamine allub Rahvusvahelisele Kohtule.

Nagu praktika näitab, peab Julgeolekunõukogu juhul, kui ta soovitab pooltel tüli lahendada vahetute läbirääkimiste teel, arvestama, kas pooled soovivad üldse tüli lahendada. Imperialistlikud riigid kasutasid vahetuid läbirääkimisi teise tülisoleva poolega sageli selleks, et tüli põhjuseks olnud ebaõiglast olukorda säilitada, jätkata koloniate ekspluateerimist ja lükata edasi temale sõltumatuse andmine.

Selline olukord kujunes näiteks Suurbritannia ja Egiptuse tülis aastatel 1947—1953.[44] Egiptus pöördus Julgeolekunõukogusse taotlusega tühistada Suurbritanniaga 1936. aastal sõlmitud, ÜRO põhikirjaga ilmselt vastuolus olev leping ja teha otsus Inglise vägede evakueerimiseks Egiptusest. Egiptus oli püüdnud neid küsimusi lahendada vahetute läbirääkimiste teel, kuid need ei andnud tulemusi. Kuigi oli ilmne, et Suurbritannia ei soovi küsimust läbirääkimiste kaudu lahendada, võeti kapitalistlike riikide häälteenamusega Julgeolekunõukogus vastu otsus, mis soovitas pooltel tüli lahendada vahetute läbirääkimistega. Neid «vahetuid läbirääkimisi» kasutasidki inglise imperialistid selleks, et veel mitmeks aastaks jääda Egiptusse ja takistada selle maa iseseisvat arengut.

Tüli lahendamisel Rahvusvahelises Kohtus tuleb meeles pidada, et kohtu statuudi alusel toimub vaidluste allutamine kohtule poolte vastava avalduse alusel. Julgeolekunõukogu ise otseselt ei saa pöörduda kohtu poole taotlusega mingi riikidevahelise tüli lahendamiseks.

Julgeolekunõukogu võib teha pooltele soovitusi tüli sisuliseks lahendamiseks. Sisuline lahendamine jääb poolte ülesandeks ning vahetute läbirääkimiste tulemusena sõlmitakse vastav kokkulepe.

Julgeolekunõukogu võib ka ise tüli lahendada. Viimase ülesande edukaks täitmiseks võib Julgeolekunõukogu uurida olukorda, nõuda tülisolevatelt pooltelt vajalike seletuste või dokumentide esitamist, organiseerida spetsiaalseid uurimiskomisjone, saata need kohapeale olukorraga tutvuma jm. Riigid on kohustatud võimaldama komisjonide tegevuse, andma neile seletusi ja võimaldama vajalike dokumentidega tutvumise. Et moodustatud komisjonid, samuti kogu Julgeolekunõukogu tegevus ei kujuneks vahelesegamiseks riigi siseasjadesse ega rikuks ÜRO põhikirja teatud riikidegrupi huvides, kehtib selliste soovituste vastuvõtmisel nõukogus suurriikide ühehäälsuse põhimõte. Ühehäälsuse põhimõte kehtib ka küsimuse otsustamisel, kas antud olukorra või tüli jätkamine võib ohustada rahu ja julgeolekut või mitte.

Julgeolekunõukogu soovitused riikidele tülide lahendamiseks juhul, kui need veel otseselt ei ohusta rahu ja julgeolekut, ei ole kohustuslikud. Seega tuleb eristada Julgeolekunõukogu soovitusi tema otsustest. Kuid nõukogu suur rahvusvaheline autoriteet tagab tavaliselt, et tülis olevad riigid võtavad vastu ka soovitusi. Kui riigid ignoreerivad soovitusi ja ohustavad tüli jätkates rahvusvahelist rahu, võib Julgeolekunõukogu sanktsioonide rakendamiseks vastu võtta otsuse, ja see on riikidele juba kohustuslik.[45]

Erilise iseloomuga on nõukogu soovitused Peaassambleele teatud küsimuste otsustamiseks: uute liikmete vastuvõtuks, liikmete õiguste ja privileegide peatamiseks, liikme väljaheitmiseks organisatsioonist, peasekretäri ja Rahvusvahelise Kohtu liikmete valimiseks. Neil soovitustel on otsustav tähtsus seepärast, et ilma Julgeolekunõukogu soovituseta ei saa Peaassamblee nimetatud küsimustes resolutsioone vastu võtta.

Tülide rahulikul reguleerimisel antakse põhikirja alu-

sel laialdased volitused riikide poolt teatud piirkonnas loodud regionaalsetele organisatsioonidele (Araabia Maade Liiga, Ameerika Riikide Organisatsioon jt.). Neile organisatsioonidele on pandud kohustus reguleerida oma liikmete vahelised tülid rahulikul teel (art. 52, p. 2). Ka Julgeolekunõukogul soovitatakse edendada regionaalsete organisatsioonide initsiatiivi kohalike tülide lahendamisel ja kas omal algatusel või huvitatud riikide initsiatiivil kasutada selliste organisatsioonide abi tülide lahendamiseks.

Väga vastutusrikkad ülesanded lasuvad Julgeolekunõukogul, kui on tegemist ohuga rahule, rahu rikkumisega või agressiooniaktidega. Julgeolekunõukogu kompetentsi kuulub eelkõige selliste situatsioonide kindlaksmääramine. Situatsiooni olemasolul võib ta pooltele soovitada teatud abinõusid konflikti lahendamiseks, nagu sel juhul, kui ei ole veel otsest ohtu rahule. Kuid nüüd on ta volitatud vastu võtma otsuse abinõude kohta, mis tuleb tarvitusele võtta rahu ja julgeoleku säilitamiseks või taastamiseks (art. 39). Nende otsuste vastuvõtmisel kehtib suurriikide ühehäälsuse põhimõte.

Nõukogu võib rakendada majanduslikke ja poliitilisi sanktsioone rahu ohustaja või rahurikkuja vastu. Nendeks sanktsioonideks on: majanduslike suhete, raudtee-, mere-, õhu-, posti-, telegraafi-, raadioühenduse või teiste sidevahendite täielik või osaline katkestamine, aga ka diplomaatiliste suhete katkestamine (art. 41).

Näiteks soovitas Julgeolekunõukogu 1947. aastal ÜRO liikmetele katkestada diplomaatilised suhted fašistliku Hispaaniaga. Hispaania abistas Teise maailmasõja perioodil fašistlikku Saksamaad sõjas rahuarmastavate maade vastu. Tema nn. sinine diviis võitles koos hitlerlastega Nõukogude Liidu vastu. Pärast sõda oli Hispaanias säilinud fašistlik režiim ohuks rahvusvahelisele rahule.

On tehtud ettepanekuid majanduslike sanktsioonide rakendamiseks Lõuna-Aafrika Vabariigi profašistliku režiimi vastu, kuid kahjuks on senini takistanud selle otsuse elluviimist fašistlikku režiimi soosivad imperialistlikud riigid.

Majanduslike ja poliitiliste sanktsioonide rakendamisega võib organisatsioon rahu ohustaja või rikkuja rahvusvahelisel areenil täielikult isoleerida. Rahvusvahelised sidemed on vajalikud rõhuvale enamusele riikidest

nende normaalseks eluks. Isoleerimine põhjustab toiduainete või tööstusliku tooraine puuduse. Riigid, kelle vastu kasutati sanktsioone, on sunnitud rahu ohustamisest või rahu rikkumisest loobuma, et taastada diplomaatilised suhted teiste riikidega ja pääseda välja majanduslikust ummikust.

Kuid kui riik ka nüüd ei hooli tema vastu rakendatud sunnivahenditest, võib nõukogu kasutada juba kõige raskemaid, nimelt relvastatud sanktsioone maa-, mere- või õhujõudude näol. Relvastatud sanktsioonid võivad seisneda demonstratsioonides, blokaadis või otsestes sõjalistes operatsioonides agressori vastu (art. 42). Nende sanktsioonide teostamiseks vajalikud relvastatud jõud antakse nõukogu käsutusse tema nõudmisel ÜRO liikmete poolt eri kokkulepete alusel. Kokkulepetes määratakse kindlaks vägede arvuline suurus, väeliik, valmisoleku aste, relvastus, paigutus ning neile antavad ülesanded. Kokkulepete alusel määratakse kindlaks ka kord, kuidas need väed peavad läbima teiste ÜRO liikmete territooriumid. Kokkulepped võidakse sõlmida Julgeolekunõukogu poolt kas üksiku riigiga või riikide grupiga. Põhikiri omistab neile lepingutele väga suure tähtsuse, mis nähtub sellest, et need lepingud kuuluvad ratifitseerimisele (kinnitamisele riigipea poolt) riikide poolt vastavalt nende konstitutsioonides kindlaksmääratud korrale.

Julgeolekunõukogu otsus, mille alusel riigid peavad eraldama teatud sõjavägede kontingendid sõjaliste sanktsioonide teostamiseks, on riikidele kohustuslik. Kui riik, kellelt nõutakse relvastatud jõude, ei ole Julgeolekunõukogu liige, siis kutsutakse ta vastava otsuse tegemisel nõukogu koosolekust osa võtma, kui ta seda soovib.

Julgeolekunõukogu abistamiseks relvastatud jõudude juhtimisel luuakse eriline sõjastaabikomitee, mis koosneb nõukogu alaliste liikmete staabiülemaist või nende asetäitjaist. Komitee vastutab relvastatud jõudude strateegilise kasutamise eest. Relvastatud jõudude tegelikuks juhtimiseks määrab nõukogu juhataja.

Relvastatud sanktsioonid on äärmine abinõu ja neid rakendatakse ainult sel juhul, kui muud vahendid rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kindlustamiseks ei olnud küllaldased. Nõukogus kehtiv suurriikide ühehäälsuse põhimõte peab kindlustama, et neid äärmuslikke vahen-

deid kasutatakse ainult agressori vastu rahu taastamiseks.

Relvastatud sanktsioone on Julgeolekunõukogu kasutanud Koreas, Lähis-Idas ja Kongos. Kuid tuleb öelda, et iga kord ei olnud nende kasutamine kooskõlas ÜRO eesmärkide ja tõeliste rahu kindlustamise ülesannetega.

Koreas oli vägede kasutamine täiesti ebaõiglane, sest Ameerika Ühendriikide survel ei kasutatud neid mitte tõelise agressori, vaid agressiooniohvri, Korea RDV vastu selleks, et likvideerida seal rahvademokraatlik kord ja muuta Korea Ühendriikide asumaaks. Taolise häbiväärse otsuse vastuvõtmine oli võimalik ainult seepärast, et Nõukogude Liidu esindaja ei võtnud Julgeolekunõukogu istungist osa. Kongos ei kindlustanud nad seadusliku valitsuse võimu, vaid jäid pealtvaatajaiks olukorras, kus imperialistlikud riigid alustasid sõjalist interventsiooni seadusliku valitsuse vastu ja mõrvasid peaminister Patrice Lumumba.

Samasugust kõrvalseisja osa etendasid nad ka Lähis-Idas, vaadates rahulikult pealt, kuidas Iisrael vallutas Ühinenud Araabia Vabariigi ja teiste Lähis-Ida riikide territooriume, ignoreerides seega ÜRO Peaassamblee resolutsioone.

Põhikirja alusel on sanktsioonide rakendamise õigus ainult Julgeolekunõukogul ja seda seepärast, et seal kehtiv suurriikide ühehäälsuse põhimõte aitab garanteerida nende kasutamise õigsust.[46] Kuid nagu eespool nägime, anti nimetatud õigus 1951. aasta resolutsiooniga «Ühendatud tegevus rahu kaitsel» ka Peaassambleele.

Põhikirjas on veel ette nähtud (art. 45), et sõjaliste sanktsioonide rakendamise kiirendamiseks võidakse mõningatele riikidele teha ülesandeks teatud relvastatud jõudude kontingentide hoidmine pidevas valmisoleku seisundis. Relvastatud jõudude kontingentide suurus ja valmisoleku aste ka viimasel juhul nähakse ette eri lepingus, mis on nende riikidega Julgeolekunõukogu poolt sõlmitud.

Põhikirja selle sätte alusel esitasid läänеriigid Peaassambleele ÜRO eriliste relvastatud jõudude loomise plaani. Kuid see plaan on ilmses vastuolus põhikirjaga: ÜRO relvastatud jõudude juhtimine allutatakse mitte Julgeolekunõukogule, vaid Peaassambleele. Sellega püütakse jällegi mööda minna Julgeolekunõukogus kehtivast suurriikide

ühehäälsuse põhimõttest ja saada võimalus ÜRO relvastatud jõudude käsutamiseks ning sellega ühes ka sõjaliste sanktsioonide rakendamiseks Peaassamblee poolt mehaanilise häälteenamusega, millel võivad olla väga ohtlikud tagajärjed. Relvastatud jõudude mainitud kasutamiskord soodustaks imperialistlike suurriikide agressiivse poliitika elluviimist. Seepärast ei saa NSV Liit, teised sotsialismimaad ja paljud blokivälised maad toetada taolist ÜRO relvastatud jõudude loomise kava.[47]

Andes sõjaliste sanktsioonide rakendamise Julgeolekunõukogu kompetentsi, kindlustab põhikiri riikide enesekaitse õiguse relvastatud kallaletungi tagasilöömiseks (art. 51) nii individuaalselt kui ka kollektiivselt koos teiste riikidega. Kuid abinõudest, mis riigid on enda kaitseks tarvitusele võtnud, tuleb viivitamatult teatada Julgeolekunõukogule ja nad ei või takistada Julgeolekunõukogu sõjaliste sanktsioonide rakendamist agressiooni likvideerimiseks ja rahu taastamiseks. Enesekaitse õigust võivad riigid teostada niikaua, kuni Julgeolekunõukogu võtab tarvitusele vajalikud abinõud rahu taastamiseks ja agressiooniakti likvideerimiseks.

Julgeolekunõukogus on töökeelteks vene, inglise, prantsuse ja hispaania keel.

Otsused sisulistes küsimustes võetakse nõukogus vastu üheksa häälega (varem seitsme häälega), kaasa arvatud viie suurriigi, nõukogu alaliste liikmete ühtelangevad hääled. Kui mõni suurriik, nõukogu alaline liige, hääletab ettepaneku sisulisel lahendamisel selle vastu, loetakse see tagasilükatuks, isegi siis, kui kõik teised liikmed hääletavad ettepaneku poolt.

Protseduurilised küsimused otsustatakse samuti üheksa häälega, kuid ei ole nõutav, et nende hulgas peaksid olema ka suurriigid. Teiste sõnadega, protseduuriliste küsimuste otsustamisel ei tunnustata suurriikide erilisi õigusi. Ükskõik millise üheksa liikme häälega kutsutakse kokku ka Peaassamblee erakorraline istungjärk.

Erinevalt Peaassambleest on Julgeolekunõukogu organiseeritud selliselt, et ta võiks pidevalt tegutseda. Selleks peab iga Julgeolekunõukogu liige olema alaliselt esindatud ÜRO asukohas. Julgeolekunõukogu istungid võivad toimuda ka väljaspool tema alalist asukohta, kui leitakse, et see tema tööle kasuks tuleb.

Suurriikide ühehäälsuse põhimõtet loetakse õigustatult

ÜRO nurgakiviks. Selle põhimõtte äramuutmine teeks võimatuks nõukogu eduka tegevuse rahvusvahelise rahu kindlustamisel ja looks eeldused, et Julgeolekunõukogu väga laiu volitusi kasutaksid ära imperialistlikud suurriigid oma agressiivse poliitika elluviimiseks.

Ühehäälsuse põhimõte peab kindlustama suurriikide koostöö tähtsate rahu ja julgeolekut puudutavate küsimuste lahendamisel ja sanktsioonide rakendamisel. Suurriikide koostöö on nõukogu otsuste ellurakendamise kõige kindlamaks garantiiks.

Suurriikide ühehäälsuse põhimõte ei ole mingi eriline privileeg, nagu paljud Lääne autorid tõendada püüavad, vaid ta tähendab riikidel lasuvate õiguste kooskõlla viimist faktiliste võimalustega rahu ja julgeoleku kindlustamisel. Kuigi kõik riigid, arvestamata territooriumi suurust ja rahvaarvu, on rahvusvahelistes suhetes võrdõiguslikud, on ometi selge, et suurriikide majanduslik võimsus ja suurem rahvaarv võimaldab neil rahvusvahelise rahu kaitseks palju efektiivsemalt välja astuda. Neid eeliseid püüabki suurriikide ühehäälsuse põhimõte ära kasutada, arvestades, et juhul kui suurriik annab oma hääle teatud otsuse poolt, siis rakendab ta ka kõiki tema käsutuses olevaid vahendeid selle elluviimise kindlustamiseks.

See põhimõte teeb võimatuks Julgeolekunõukogu kasutamise vaid teatud riikide grupi poliitika elluviimiseks teiste riikide vastu. See takistab suurriikidel vastu võtta ÜRO eesmärkide ja ülesannetega vastuolus olevaid otsuseid. Nõukogude Liit, kasutades suurriikide ühehäälsuse põhimõtet, on korduvalt nurja ajanud imperialistide reaktsioonilised plaanid ja püüded nende sanktsioneerimiseks nõukogu poolt. Näiteks takistas Nõukogude Liit otsuse vastuvõtmist nõukogus 1946. aastal, mis oleks jätnud Prantsuse ja Inglise väed Süüriasse ja Liibanoni ja sellega ühes määramatuks ajaks edasi lükanud nende maade sõltumatuse saavutamise.

Nõukogude Liidu veto takistas sotsialismimaade diskrimineerimist uute liikmete vastuvõtmisel organisatsiooni ja sellega ÜRO universaalse iseloomu ja tema tegevuse aluseks oleva erineva süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise printsiibi rikkumist. Ta aitas kaasa Goa, Damani ja Diu rahvaste vabanemisele Portugali ülemvõimu alt ja nende ühinemisele Indiaga, Inglismaa ülemvõimu likvideerimisele Egiptuses ja selle maa rahvale sõl-

tumatuse saavutamisele. Nõukogude Liit on seni suutnud takistada imperialistlikke suurriike ÜRO nurgakiviks olevat suurriikide ühehäälsuse põhimõtet ära muutmast.

Imperialistlikud riigid on sageli kuritarvitanud seda tähtsat põhimõtet, pidurdades Julgeolekunõukogu tegevust imperialistlike suurriikide ja nende käsilaste poolt vallapäästetud agressiooniaktide hukkamõistmisel ja sanktsioonide rakendamisel nende vastu. Imperialistlikud suurriigid on arendanud ulatuslikku pealetungi suurriikide ühehäälsuse põhimõttele, lootes Julgeolekunõukogus otsuste vastuvõtmisel rakendada mehaanilist häälteenamust. Sellega saaksid nad võimaluse kasutada Julgeolekunõukogu volitusi oma reaktsioonilise poliitika elluviimiseks sotsialismimaade ja ka äsja koloniaalikkest vabanenud riikide vastu, oma endise ülemvõimu säilitamiseks viimati nimetatud riikides. Nad on organisatsioonile peale sundinud pikad diskussioonid mitmesuguste ebaseaduslike organite loomise plaanide ja põhikirja muutmise kavadega.

Organiks, mis peab asendama Julgeolekunõukogu sanktsioonide rakendamisel ja võimaldab seega mööda minna suurriikide ühehäälsuse põhimõttest, on istungjärkudevaheline komitee. Ettepaneku selle ebaseadusliku organi loomiseks esitas 1947. aastal omaaegne Ameerika Ühendriikide riigisekretär Marshall. Esialgu loodi ta ajutise organina, mis pidi tegutsema vaid kuni järgmise istungjärguni, kuid hiljem ta muudeti «hääletamismasina» kaasabil alaliseks Peaassamblee abiorganiks, mis eksisteerib senini. Ettepaneku kohaselt pidi uus organ koosnema ÜRO kõigi liikmete esindajaist ja tegutsema Peaassamblee istungjärkude vaheajal. Komitee ülesandeks on olukordade ja tülide arutamine, mis võivad ohustada riikidevahelisi heanaaberlikke suhteid. Komitee tähelepanu taoliste olukordade olemasolule võivad pöörata ÜRO liikmed ja ka Julgeolekunõukogu. Komiteel on õigus teha soovitusi Peaassambleele ja Julgeolekunõukogule nende küsimuste ja olukordade lahendamiseks.[48]

Nagu näeme, asendab komitee temale antud volitustega Julgeolekunõukogu selliste küsimuste lahendamisel, mis võivad ohustada või ohustavad rahvusvahelist rahu, ainult selle vahega, et komitees ei kehti ühehäälsuse põhimõte.

Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad avaldasid, et

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

nad ei tunnusta seda ebaseaduslikku organit ega võta osa tema tööst. Nende kindel positsioon ei võimaldanud sellel ebaseaduslikul organil mängida mingit olulist osa ÜRO töös.

Võime kindlalt väita, et imperialistlikel suurriikidel ei lähe korda suurriikide ühehäälsuse põhimõtet ära muuta. See tähendaks ÜRO põhikirja muutmist. Nagu allpool täpsemalt näeme, jõustub põhikirja muudatus siis, kui selle on ratifitseerinud kõik Julgeolekunõukogu alalised liikmed. Iseenesest mõistetavalt ei ratifitseeri Nõukogude Liit sellist põhikirja muudatust, mis kahjustab ÜRO edukat tegevust rahu ja julgeoleku kindlustamisel.

Imperialistlikud suurriigid kasutavad oma vetoõigust Julgeolekunõukogus sageli selle organi eduka tegevuse pidurdamiseks rahu ja julgeoleku kindlustamisel. Näiteks ei võimaldanud imperialistlike riikide veto nõukogul edukalt tegutseda Ühinenud Araabia Vabariigi vastu suunatud agressiooniaktide likvideerimisel 1956. ja 1967. aastal. Veto kasutamisega takistati sotsialismimaade vastuvõtmist ÜRO liikmeks ja takistatakse osalt veel praegu (SDV, KRDV, VDV).

On kindel, et ka tulevikus võivad imperialistlikud riigid veto kasutamisega takistada Julgeolekunõukogu edukat tegevust. Kuid selline tegevusetus on vähem ohtlik rahvusvahelisele rahule, võrreldes suurriikide ühehäälsuse põhimõtte äramuutmisega, mis otseselt võimaldaks mehaanilise häälteenamuse kaasabil Julgeolekunõukogu rakendada imperialistlike suurriikide reaktsioonilise poliitika teenistusse. Seda näitab näiteks häbiväärse otsuse vastuvõtmine, millega Korea Rahvademokraatlik Vabariik tunnistati agressoriks ja kasutati tema vastu relvastatud sanktsioone.

ÜRO taevassinise lipu all KRDV vastu teostatud Ameerika Ühendriikide ja tema liitlaste sõjaline interventsioon tekitas väga suurt kahju majandusele, purustades arvukalt tööstusettevõtteid ja elamuid, ning nõudis arvukalt inimohvreid.

Abiorganitena tegutsevad Julgeolekunõukogu juures ekspertide komitee ja komitee uute liikmete vastuvõtuks.

c) Majandus- ja Sotsiaalnõukogu

Nagu eespool nägime, lasuvad ÜRO-l väga laialdased ülesanded riikidevahelise koostöö arendamiseks majanduslike ja sotsiaalsete küsimuste valdkonnas. Abinõude väljatöötamine nende ülesannete täitmiseks pannakse põhikirjaga peamiselt Majandus- ja Sotsiaalnõukogule.

Põhikirjas märgitud ülesannete edukaks täitmiseks on nõutav riikidevaheline koostöö, kuid riigid peavad võtma ka iseseisvalt tarvitusele abinõusid, et mainitud küsimustes tagada edu siseriigis.

Majanduslikul ja sotsiaalsel alal koostöö arendamine riikide vahel peab kaasa aitama rahva heaolu tõusule ja stabiilsuse saavutamisele, mis on vajalik rahvaste vahel võrdõiguslike ja rahvaste enesemääramise õigust tunnustavate rahulike ja sõbralike suhete arendamiseks. Seega on sotsiaalse ja majandusliku koostöö kaudne eesmärk jällegi inimkonna heaolu peamise aluse — püsiva rahvusvahelise rahu kindlustamine. Majanduslik koostöö peab kaasa aitama ÜRO põhikirjas deklareeritud uue rahvusvahelise õiguse printsiibi — rahvaste enesemääramisõiguse juurdumisele rahvusvahelistes suhetes ja selle tunnustamisele kõigi riikide poolt. Põhikirja sellel sättel on tänapäeval väga suur praktiline tähtsus. Ta kohustab kõiki riike, kelle ülemvõimule alluvad või allusid pärast ÜRO moodustamist end ise mittevalitsevad rahvad, kaasa aitama nende majanduslikule progressile, et nad oleksid võimelised iseseisvat riiki moodustama ja oma majandusliku ja kultuurilist elu korraldama.[49] Pärast seda kui need maad on saavutanud iseseisvuse ja sõltumatuse, peab majanduslik koostöö teiste maadega kaasa aitama nende iseseisvuse ja sõltumatuse kindlustamisele ja koloniaalse ülemvõimu perioodist päritud mahajäämuse likvideerimisele. Nende sätete alusel on keelatud majandusliku abi kasutamine arengumaade siseasjadesse vahelesegamiseks, nende maade iseseisva majandusliku arengu pidurdamiseks ja nendes maades välismaiste imperialistide endiste juhtivate positsioonide säilitamiseks ja nende iseseisvuse ja sõltumatuse likvideerimiseks. Praktikas näeme aga väga sageli vastupidist. Imperialistlikud riigid annavad arengumaadele majanduslikku abi just loetletud eesmärkidel ning seovad neid orjastavate tingimustega. Näiteks keeldus Rahvusvaheline Valuuta-

fond Ühinenud Araabia Vabariigile omal ajal laenu andmast majanduslikuks arenguks väga vajaliku Assuani paisu ehitamiseks seepärast, et viimane arendas koostööd sotsialismimaadega. Vaadeldes mitmesuguste koloniaalsete liitude koosseisus (Briti Rahvaste Ühendus, Prantsusmaa Ühendus) vormilise sõltumatuse saanud endisi koloniaid, näeme, et nende maade majanduses võimutsevad endiselt välismaised imperialistid, kes arendavad kogu majandust neile meelepärases suunas, arvestamata arengumaade rahvuslikke vajadusi. Olukorras, kus nende maade majanduses võimutsevad välismaised imperialistid, on ka nende poliitiline sõltumatus kaunis formaalne.

Kõiki eelnimetatud ülesandeid majandusliku ja sotsiaalse iseloomuga koostöö arendamisel täidab Majandus- ja Sotsiaalnõukogu tihedas koostöös Peaassambleega. Peaassamblee teeb Majandus- ja Sotsiaalnõukogule soovitusi nende rahvusvaheliste probleemide suhtes, mida ta peab vajalikuks arutusele võtta nõukogus. Nõukogu omalt poolt lahendab juba riikidevahelise majandusliku ja sotsiaalse iseloomuga koostööga seotud spetsiaalseid küsimusi, töötab nende suhtes välja ettepanekud ja ka rahvusvaheliste kokkulepete ning muude vajalike aktide projektid.

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu ning Julgeolekunõukogu õigusliku seisundi vahel on oluline erinevus. Õigusliku seisundi poolest on Julgeolekunõukogu palju iseseisvam. Nagu eespool nägime, kuulusid teatud küsimused a i n u l t tema k o m p e t e n t s i (sanktsioonide rakendamine). Kui Julgeolekunõukogu arutas juba rahu ja julgeolekut puudutavat küsimust, ei võinud Peaassamblee neid küsimusi enam oma kompetentsi võtta ega teha isegi soovitusi nende küsimuste lahendamiseks.

Selliseid kitsendusi ei ole ette nähtud Majandus- ja Sotsiaalnõukogu suhtes. Peaassamblee võib igal ajal ja igas arutatavas küsimuses teha temale soovitusi ja ka igal ajal, kui ta peab seda vajalikuks, võtta istungjärkudel arutamiseks küsimusi, mis olid arutusel nõukogus. Sellest järeldub, et Majandus- ja Sotsiaalnõukogu on täielikult Peaassambleele alluv organ, millega ühes ka peamine vastutus majandusliku ja sotsiaalse iseloomuga koostöö arendamise eest riikide vahel ei lasu mitte nõukogul, vaid Peaassambleel.

Peale Peaassamblee võivad anda Majandus- ja Sotsiaal-

nõukogule lahendamiseks mitmesuguseid ülesandeid veel teised organid ja ka ÜRO liikmed. Ta võib Julgeolekunõukogule esitada informatsiooni ja on kohustatud Julgeolekunõukogu ettepanekul teda abistama, ÜRO liikmete palvel annab nõukogu neile vajalikku tehnilist abi ja konsultatsiooni.

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu väga tähtsaks töölõiguks on mitmesuguste konventsiooniprojektide koostamine majandusliku ja sotsiaalse iseloomuga koostöö organiseerimiseks riikide vahel ja inimõiguste kaitsmiseks. Otsustav tähtsus nende ürituste edukal elluviimisel on olnud Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade tegevusel. Nõukogu tegevus inimõiguste kaitsmisel puudutab esmajoones töötavate hulkade ja koloniaalikkest vabanenud maade rahvaste huve. Seepärast osutasid imperialistlikud riigid ka kõigile neile nõukogu üritustele ulatuslikku vastupanu. Kuid sotsialismimaade ja äsja koloniaalikkest vabanenud Aasia ja Aafrika riikide ühiste jõupingutustega õnnestus vastupanu murda. Nõukogu poolt koostatud konventsiooniprojektid esitatakse Peaassambleele kinnitamiseks. Ka sellises konventsiooniprojektide koostamise korras ilmneb nõukogu Peaassambleele alluv seisund. Nõukogu initsiatiivil on Peaassamblee vastu võtnud väga olulisi rahvusvahelise suhtlemise lõike puudutanud akte ja konventsiooniprojekte. Olulisematena võime nimetada: 1948. aastal vastuvõetud inimõiguste ülddeklaratsioon, konventsioon orjuse likvideerimiseks igasugustes tema vormides, konventsioon naiste poliitiliste õiguste kohta, konventsioon laste õiguste kohta, paktid inimõiguste kohta jt. Kõigi nende konventsioonide projektid koostati esialgselt nõukogus ja esitati siis kinnitamiseks Peaassambleele. Peale vastuvõtmist Peaassamblee poolt esitati need konventsioonid riikidele allakirjutamiseks. Nende konventsiooniprojektide koostamisega on nõukogu kaasa aidanud koostöö laiendamisele riikide vahel ja inimõiguste ning põhivabaduste austamisele.

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu juhtimisele kuuluvad ÜRO nn. spetsialiseeritud asutused, kelle ülesandeks on riikidevahelisi suhteid ja informatsiooni vahetamist puudutavate küsimuste lahendamine. Enne ÜRO loomist lahendasid neid küsimusi rahvusvahelised administratiivliidud. ÜRO põhikirjas nähti ette nõukogu eri ülesandena

nende asutuste tegevuse koordineerimine ja juhtimine (art. 57). Selleks volitati nõukogu nimetatud asutustega sõlmima spetsiaalseid kokkuleppeid. Kokkuleppeis määrati kindlaks tingimused, mille alusel vastavad asutused nõukoguga seotud on. Kokkulepped kinnitas Peaassamblee. Asutuste töö koordineerimiseks ja juhtimiseks võib nõukogu asutustele teha vastavaid soovitusi ja nõuda neilt regulaarseid aruandeid tehtud töö kohta.

Tähtsamateks spetsialiseeritud asutusteks on:

1. Ülemaailmne Postiliit — korraldab riikide vahel iga liiki postisaadetiste vahetamist;
2. Rahvusvaheline Elektrisideliit — korraldab riikidevahelist telefoni-, telegraafi- ja raadiosidet ning raadiosaateid, määrates kokkulepete alusel kindlaks saatejaamade võimsuse, nende lainepikkuse jm. küsimused;
3. Rahvusvaheline Tööorganisatsioon — lahendab töötajate töötingimuste ja töötasuga seotud küsimusi ja võtab neis küsimustes vastu rahvusvahelisi konventsioone;
4. Ülemaailmne Tervishoiuorganisatsioon — korraldab riikidevahelist koostööd võitluseks ohtlike nakkushaigustega;
5. Ülemaailmne Meteoroloogiaorganisatsioon — organiseerib meteoroloogiliste vaatlusandmete vahetamist riikide vahel ja ilmateadete avaldamist jt.[50]

Kõigil neil asutustel on riikidevahelise koostöö arendamisel täita väga vastutusrikkad ülesanded.

Esialgselt koosnes Majandus- ja Sotsiaalnõukogu kaheksateistkümnest Peaassamblee poolt valitud liikmest. Peaassamblee resolutsiooniga suurendati nõukogu liikmete arv 1964. aastal kahekümne seitsmele. Nõukogu liikmed (riigid) valitakse Peaassamblee poolt kolmeks aastaks, kusjuures igal aastal valitakse üheksa uut nõukogu liiget. Nõukogu koosseisu järkjärgulise uuendamisega püütakse kindlustada, et nõukogus oleks alati liikmeid, kel on töökogemusi. Nõukogu valib oma liikmete hulgast esimehe ja selle kaks asetäitjat üheks aastaks. Nõukogu peasekretäriks on oma tavaliste ülesannete täitmise kõrval ÜRO peasekretär. Tema annab nõukogule ja selle poolt moodustatud abiorganitele vajaliku tehnilise personali ja organiseerib nõukogu ja selle abiorganite

kokkukutsumise ning nende istungjärkude ettevalmistamise.

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu töö toimub istungjärkudel. Aastas on ette nähtud kaks korralist istungjärku: esimene algab võimalikult aprillikuu teise teisipäeva ja teine võimalikult Peaassamblee iga-aastase korralise istungjärgu alguse lähedasel päeval. Erakorralisi istungjärke võivad kokku kutsuda nõukogu liikmete enamik, nõukogu esimees, kooskõlastanud selle otsuse aseesimeestega, ja enamik Peaassamblee või Julgeolekunõukogu liikmeist. Igal liikmel on nõukogus üks esindaja. Otsused võetakse vastu kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate liikmete häälteenamusega. Hääletamine toimub käe tõstmisega või, kui seda nõuab mõni nõukogu liige, nimeliselt. Ametiisikute valimine toimub salajasel hääletamisel. Peale plenaaristungite võib nõukogu organiseerida veel abiorganitena vajalikke komisjone ja komiteesid.

Nõukogu tööst võivad ilma hääleõiguseta osa võtta ka veel spetsialiseeritud asutuste esindajad ja Hooldusnõukogu esimees, kui nad arutatavaist küsimustest huvitatud on. Kui nõukogu leiab, et komitees arutatav küsimus võiks huvitada riiki, kes nõukogus esindatud ei ole, võib ta kutsuda komitee tööst osa võtma ka teisi ÜRO liikmeid.

Konsultatiivse statuudi alusel (nõuandva hääleõigusega) võivad Majandus- ja Sotsiaalnõukogu tööst osa võtta mitmed rahvusvahelised ühiskondlikud organisatsioonid. Õigusliku seisundi poolest jaotatakse need kahte gruppi (grupid A ja B). Gruppi A kuuluvad riigid, kelle ülesanded on nõukogu ülesannetega lähedased. Taolisteks ühiskondlikeks organisatsioonideks on Ülemaailmne Ametiühingute Föderatsioon, Parlamentidevaheline Liit, Rahvusvaheline Kaubanduspalat jt. Gruppi A kuuluvad ühiskondlikud organisatsioonid võivad esitada nõukogule ja selle poolt moodustatud abiorganitele arutamiseks mitmesuguseid küsimusi, mille arutamist nõukogus nad vajalikuks peavad. Gruppi B kuuluvad ühiskondlikud organisatsioonid võivad võtta nõuandva hääleõigusega osa nõukogu ja selle abiorganite tööst, kuid neil ei ole õigust esitada nõukogule arutamiseks küsimusi.

Protseduurireeglite alusel võib nõukogu organiseerida abiorganeid — komisjone ja komiteesid. Nende abiorganite koosseisu ja ülesanded määrab kindlaks nõukogu.

Nõukogu poolt organiseeritud komiteed on järgmised: 1) inimõiguste, 2) naiste õiguste, 3) maksustamis-, 4) statistika-, 5) transpordi- ja side-, 6) sotsiaalne, 7) rahvastiku tiheduse, 8) narkootiliste ainete, 9) toorainetega kauplemise, 10) tööga varustatuse uurimise (ekspertide grupp) komitee.

Peale nende tegutsevad nõukogu juures veel regionaalsed majanduskomisjonid: Euroopa, Aasia ja Kaug-Ida, Ladina-Ameerika ja Aafrika komisjonid.

Eriorganitena töötavad nõukogu juures: 1. Erakorraline rahvusvaheline fond laste abistamiseks. 2. Põgenike asjade ülemkomissari valitsus. 3. Alaline komisjon oopiumi üle kontrolli teostamiseks. 4. Narkootikumide üle kontrolli teostav organ.

Seoses uute küsimuste arutusele võtmisega ja uute probleemide tekkimisega riikidevahelises majanduslikus ja sotsiaalse iseloomuga koostöös võib nõukogu organiseerida ka uusi abiorganeid ja komisjone.

d) Hooldusnõukogu

ÜRO põhikirja üheks demokraatlikuks põhimõtteks on rahvaste enesemääramine, mille alusel seni end ise mitte valitsenud rahvad said õiguse enda saatuse määramiseks ja iseseisva riigi moodustamiseks. ÜRO põhikiri mõistab hukka koloniaalsüsteemi. Pärast ÜRO põhikirja vastuvõtmist on kolooniate ja sõltuvate maade rahvaste takistamine iseseisva riigi moodustamisel rahvusvahelise õiguse rikkumine. Seega muutus ÜRO peamiseks organiks võitluses koloniaalsüsteemi lõpliku likvideerimise eest. Põhikiri kohustab ÜRO liikmeid kaasa aitama end ise mittevalitsevatele rahvastele kas omavalitsuse või sõltumatuse saavutamiseks, vastavalt rahva enda soovile (art-d 73, p. b; 76).

ÜRO põhikirja alusel luuakse eri süsteem — rahvusvaheline hooldussüsteem — ja moodustatakse eri organ, nimelt Hooldusnõukogu, Peaassamblee abistamiseks rahvusvahelise hoolduse kohta käivate põhikirja sätete elluviimisel.[51]

Hooldust teostatakse teatud territooriumide suhtes, mille kategooriad antakse ÜRO põhikirjas. Sellele süsteemile võidi allutada: a) territooriumid, mis olid veel

mandaadi all; b) territooriumid, mis võidi Teise maailmasõja tagajärjel vaenulikelt riikidelt eraldada; ja c) territooriumid, mis võidi vabatahtlikult allutada hooldusele riikide poolt, kes nende valitsemise eest vastutasid.

Hooldussüsteemile allutati tegelikult eeltoodud punktides a) ja b) antud riigid. Praktikas ei esinenud ühtegi juhtu, kus mõni kodanlik riik, kes vastutas mõne territooriumi valitsemise eest, oleks loobunud oma õigustest vabatahtlikult ja allutanud sellise territooriumi rahvusvahelisele hooldusele.

Millised territooriumid allutati rahvusvahelisele hoodussüsteemile? Nagu eespool nimetatud, allutati sellele kõigepealt endised mandaatmaad, mis veel pärast Teist maailmasõda ei olnud saavutanud sõltumatust. Mandaatide süsteem loodi pärast Esimest maailmasõda ja sellele allutati sõjas kaotanud riikide (Saksamaa ja Türgi) asumaad Lähis- ja Kesk-Idas, Aafrikas ja Vaikse ookeani saarestikus. Sõjas kaotanud riikide asumaad anti erineva õigusliku seisundiga mandaatidena (mandaadid A, B ja C) võitjate riikide valitsemisele. Mitmed nendest maadest olid kas saanud juba sõltumatuse või moodustanud oma rahvuslikud organid ja alustanud võitlust iseseisvuse ja sõltumatuse eest. Neid maid ei allutatud rahvusvahelisele hooldusele (Iraak, Transjordaania, Süüria, Liibanon ja Palestiina). Hooldusele allutati majanduslikult suhteliselt mahajäänud maad, mis olid säilinud veel mandaatidena. Nendeks olid A a f r i k a s: Togo, Kamerun, Tanganjika, Ruanda-Urundi ja Edela-Aafrika. V a i k s e o o k e a n i s a a r e s t i k u s: Uus-Ginea, Lääne-Samoa, Nauru saar ning Mariaani, Karoliini ja Marshalli saared.

Fašistlike riikide asumaadest allutati hooldusele Itaalia asumaad Aafrikas: Liibüa ja Somaalia. Suurriikide vahel ei olnud kokkulepet rea Jaapanile kuuluvate saarte allutamiseks rahvusvahelisele hooldusele. Kuid Ameerika Ühendriikide survel nõustus Jaapan San Franciscos 1951. aastal sõlmitud separaatse rahulepinguga allutama hooldusele Bonini, Volcano ja Riukiu saared ilmselt selleks, et saada Ühendriikide valitsevailt ringkondadelt toetust oma sõjalise potentsiaali taastamiseks.

Rahvusvahelise hoolduse eesmärgid on loetletud põhikirjas (art. 76).

ÜRO põhikirja alusel tuleb igale rahvusvahelisele hooldusele allutatud territooriumile määrata v a l i t s e-

misvõim, kes teostab hooldusaluse territooriumi valitsemist. Selleks võimuks võivad olla üks või mitu riiki või ka ÜRO. Hoolduse tingimused ja ka tingimused, mille alusel valitsetakse hooldusaluseid territooriume, määratakse kindlaks erilises hoolduskokkuleppes.

Hoolduskokkulepe tavaliste hooldusaluste territooriumide suhtes koostatakse huvitatud riikide poolt ja selle kinnitab Peaassamblee. Tavalistest hooldusalustest territooriumidest eraldatakse strateegilised rajoonid. Hooldusalustest territooriumidest on loetud strateegilisteks rajoonideks Mariaani, Karoliini ja Marshalli saared. Hoolduskokkulepped nende rajoonide suhtes kinnitab Julgeolekunõukogu.

Palju vaidlusi tekitas küsimus, kes on ÜRO põhikirjas märgitud «vahetult huvitatud riikideks», kelle ülesannetesse kuulub hoolduskokkulepete koostamine. Nendest konkretiseerib põhikiri ainult maad-mandataarid, s. t. riigid, kes valitsesid mandaatterritooriume. Juhul kui need maad lähevad üle hooldussüsteemi, on mandataaril õigus osa võtta hoolduskokkuleppe koostamisest «vahetult huvitatud riigina». Teisteks sellisteks riikideks loetakse: valitsemisvõimu teostav riik, Julgeolekunõukogu alalised liikmed, kuna nad on otseselt vastutavad selle eest, et hoolduse teostamisel arvestatakse rahu ja julgeoleku kindlustamise vajadusi, hooldusaluse riigiga piirnevad riigid ja riigid, kes on temaga seotud keeleliste või etnograafiliste seostega.

Kõigi eelnimetatud territooriumide allutamine rahvusvahelisele hooldussüsteemile kulges edukalt, välja arvatud Edela-Aafrika, kes oli Lõuna-Aafrika Vabariigi mandaadi all. Hoolimata ÜRO põhikirja sätetest ja Peaassamblee korduvatest nõudmistest, keeldus Lõuna-Aafrika Vabariik andmast Edela-Aafrikat hooldussüsteemi, väites, et viimane territoorium olevat saanud sõltumatuse ühe LAV-i provintsina. See oli ainult manöövriks, mille kaasabil LAV-i rassistid püüdsid annekteerida Edela-Aafrika ja võtta talt võimalus sõltumatuse saavutamiseks. Annekteerimise õigustamiseks väitsid rassistid, et riigid polevat kohustatud andma nende valitsemisel olnud mandaate rahvusvahelisse hooldussüsteemi. ÜRO põhikirja alusel on see väide ilmselt ebaõige. Kuid sellele väitele suurema kaalu saamiseks kasutati ära kodanlike maade juristide arvulist enamust Rahvusvahelises Kohtus. Peaassamblee

pöördus imperialistlike suurriikide ja nendest sõltuvate maade häälteenamusega Rahvusvahelise Kohtu poole konsultatiivotsuse saamiseks küsimuses, kas riigid olid kohustatud üle andma nende valitsemisel olnud mandaadid hooldussüsteemi või mitte. Pärast pikaajalist asja arutamist tuli Rahvusvaheline Kohus, nagu võiski oodata, oma 18. juuli 1966. aasta otsuses järeldusele, et riigid ei olnud kohustatud andma nende valitsemisel olnud mandaate hooldussüsteemi. Kuid sellise ilmselt ebaõige otsuse vastuvõtmise saavutasid imperialistid üle noatera: otsuse tegemisel langesid kohtunike hääled pooleks (7 poolt ja 7 vastu) ja otsustajaks oli kohtu esimehe Austraalia juristi Spenderi hääl.

Ebaõige otsus kutsus välja üldise meelepaha. TASS-i avalduses 29. juulist 1966 märgiti: «Selline kohtuotsus on rohkem kui väljakutse kogu maailma üldsusele — ta on häbiks rahvusvahelisele õigusele.»

Otsusega ei nõustunud ka teised Aafrika riigid ja nende nõudel tuli Edela-Aafrika küsimus uuesti arutusele Peaassamblee XXI istungjärgul. Ka nüüd püüdsid rassistide soosijad küsimuse lahendamisega venitada. Sellel eesmärgil tegi Ameerika Ühendriikide delegatsioon ettepaneku moodustada komisjon küsimuse «igakülgseks ja detailseks» uurimiseks. Kuid seekord imperialistide manöövrid ei õnnestunud. Peaassamblees 54 Aafrika ja Aasia riigi ettepanekul vastuvõetud resolutsioon tühistas LAV-i õigused Edela-Aafrikale ja nägi ette ÜRO poolt erilise organi moodustamise, kes peab Edela-Aafrikas teostama kõrgemat võimu kuni lõpliku sõltumatuse saavutamiseni.

Teiste territooriumide suhtes kinnitati valitsemisvõimu (hooldust) teostavaks riigiks: Inglismaa (Togo, Kamerun, Tanganjika, osa Liibüast ja koos Austraalia ning Uus-Meremaaga — Nauru saar), Prantsusmaa (Togo, Kamerun ja osa Liibüast), Itaalia (Somaalia), Belgia (Ruanda-Urundi), Ameerika Ühendriigid (Mariaani, Karoliini ja Marshalli saared), Austraalia (Uus-Ginea) ja Uus-Meremaa (Lääne-Samoa).

ÜRO ülesandeid hooldusaluste territooriumide suhtes täidab Peaassamblee. Peaassamblee abistamiseks nende ülesannete täitmisel moodustatakse Hooldusnõukogu. Nõukogu koosseisu kuulusid kõigepealt: 1) hooldusaluseid territooriume valitsevad ÜRO liikmed; 2) Julgeolekunõu-

kogu alalised liikmed, kes ei valitsenud territooriume; 3) selline arv Peaassamblee poolt kolmeks aastaks valitud organisatsiooni liikmeid, et Hooldusnõukogusse kuuluks võrdselt riike, kes valitsevad territooriume ja kes mitte.

Nagu nägime, tegutseb Hooldusnõukogu Peaassamblee abiorganina hoolduskiisimuste lahendamisel. Peaassamblee ja tema juhtimisel töötava Hooldusnõukogu kompetentsi kuulub: a) valitsemisvõimu teostava riigi poolt esitatud aruannete läbivaatamine, b) hooldusalustelt territooriumidelt petitsioonide vastuvõtmine, nende läbivaatamine ja vajalikes küsimustes valitsemisvõimu teostava riigiga konsulteerimine, c) hooldusaluste territooriumide perioodiline külastamine valitsemisvõimuga kooskõlastatud aegadel ja d) hoolduskokkulepete alusel talle pandud muude ülesannete täitmine.

Põhikirja alusel koostab Hooldusnõukogu iga hooldusaluse territooriumi kohta ankeedi, et selle põhjal kontrollida territooriumi rahvastiku arengus tehtud edusamme poliitika, majanduse, sotsiaalsel ja hariduse alal. Nimetatud ankeedi alusel esitab valitsemisvõimu teostav riik Peaassambleele igal aastal aruanded. Aruanded strateegiliste rajoonide suhtes esitatakse Julgeolekunõukogule.

Küsimuste otsustamisel Hooldusnõukogus on igal nõukogu liikmel üks hääl. Otsused võetakse vastu kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate liikmete häälteenamusega.

Imperialistlikud suurriigid püüdsid muuta hooldussüsteemi tavaliseks koloniaalsüsteemiks ja tema kaasabil allutada hooldusalused territooriumid pikemaks ajaks oma ülemvõimule. Nad keeldusid hoolduskokkulepetesse lülitamast sätet, mis oleks hoolduse eesmärgina fikseerinud iseseisvuse ja sõltumatuse saavutamise. Kokkulepetes ei märgitud tähtaegu, mille jooksul hooldusalune territoorium pidi iseseisvaks ja sõltumatuks saama. Valitsemisvõimu teostavad riigid ei võtnud tarvitusele mingeid abinõusid nende valitsemisel olevate territooriumide rahvastiku majanduse ja kultuuri arenguks ja nende ettevalmistamiseks oma riigi iseseisvaks valitsemiseks. Esines juhte, kus hooldusalused territooriumid liideti riigivõimu teostamise suhtes kolooniaga (näiteks Tanganjika Keenia ja Ugandaga). Seega kadus igasugune erinevus riigi-

võimu teostamisel koloonia ja hooldusaluse territooriumi vahel. Ent imperialistlikud riigid ei arvestanud oma anastuslike plaanide teostamisel hooldusaluste territooriumide rahvast. Rahvas alustas võitlust oma sõltumatuse eest. Seda võitlust toetasid ÜRO-s ja selle organites Nõukogude Liit ja teised sotsialistlikud riigid, paljastades imperialistide kavatsused ja toetades hooldusaluste territooriumide rahvaste taotlusi iseseisva riigi moodustamisel. Imperialistlikud riigid olid sunnitud tunnustama hooldusaluste territooriumide elanike õigust iseseisva riigi moodustamisele. Rõhuv enamik hooldusaluseid territooriume on saavutanud sõltumatuse ja moodustanud iseseisva riigi. Viimaseid hoolduse alt vabanenud riike on Nauru saar, kes sai sõltumatuse 1968. aasta alguses. Nauru kuulutati sõltumatuks vabariigiks. Endistest hooldusalustest territooriumidest moodustati vaid ühes kuningriik. Nimelt jagunes hooldusalune territoorium Ruanda-Urundi sõltumatuse saamisel kaheks — Ruanda vabariigiks ja Burundi kuningriigiks. Kuid hiljem rahva ülestõusu tulemusena likvideeriti ka Burundis monarhia ja kuulutati välja vabariik.

Hooldussüsteemi on jäänud veel Ameerika Ühendriikide poolt valitsetavad Karoliini, Mariaani ja Marshalli saared Vaikses ookeanis. Ühendriigid on muutnud need saared oma mere- ja lennuväe baasideks, arendades neist kallaletunge Vietnamile ja ohustades ka teiste Aasia rahvaste julgeolekut. Sõltumatuse andmisest on senini keeldutud ettekäändel, nagu ei oleks nende saarte rahvastik veel sellisel poliitilisel, majanduslikul ja kultuurilisel arengutasemel, et nad oleksid iseseisva riigi moodustamiseks ja selle valitsemiseks võimelised. Kuid sellised väited on vaid ettekäändeks oma ülemvõimu säilitamiseks. Väidetega, nagu ei oleks mõne territooriumi rahvastik veel küllalt arenenud iseseisva riigi moodustamiseks, ei saa edasi lükata rahvastele sõltumatuse andmist. Nimetatud seisukohta väljendab sõnaselgelt Peaassamblees 14. detsembril 1960 vastuvõetud deklaratsioon koloniaalmaadele ja -rahvastele iseseisvuse andmise kohta. Seal on öeldud (p. 3): «Ebapiisav poliitiline, majanduslik ja sotsiaalne arengutase või puudulik hariduslik ettevalmistus ei tohi kunagi olla ettekäändeks iseseisvuse saavutamise pidurdamisele.»[52]

Samas aktis rõhutatakse, et hooldusalustel territooriu-

midel tuleb viivitamatult tarvitusele võtta abinõud võimu tingimusteta üleandmiseks nende territooriumide elanikele kooskõlas rahva vabalt väljendatud sooviga, «... tegemata vahet rassi, usutunnistuse või nahavärvuse alusel...». Seega Ameerika Ühendriigid, viivitades nende valitsemisel olevatele hooldusalustele territooriumidele sõltumatuse andmisega, ei riku mitte ainult ÜRO põhikirja, vaid ka Peaassamblee 14. detsembri 1960. aasta deklaratsiooni koloniaatele sõltumatuse andmise kohta.

Maades, kes on vabanenud hooldusest ja astunud iseseisvate riikidena rahvusvahelisse riikideperre, püüavad välismaised imperialistid teha takistusi nende iseseisvas rahvuslikus arengus. Välismaised imperialistid hoiavad oma käes põhilisi rahvuslikke rikkusi (tööstusettevõtted, maapõuevarad, peamine osa ülesharitud maast jm.) ja on nagu varemgi huvitatud peamiselt isiklike kasumite suurendamisest kohalike elanike ebainimliku ekspluateerimise arvel, mitte aga nende rahvaste heakäekäigust. Puuduvad koolid üldise koolikohustuse kehtestamiseks noortele, arstiabi puudusel on suremus mitmesugustesse nakkushaigustesse äärmiselt suur. 1962. aastal oli näiteks Kamerunis 30 000 elaniku kohta vaid üks arst. Sellel 5,2 miljoni elanikuga maal oli vaid 3 riiklikku ja 41 erahaiglat ning 216 ambulatooriumi. Neil rahvail tuleb veel palju võidelda, et muutuda tõeliseks oma elu peremeheks ja arendada seda omal äranägemisel parema homse nimel. Selles raskes võitluses on arengumaadele abistajaiks ja kaitsjaiks sotsialismimaad eesotsas Nõukogude Liiduga.

e) Rahvusvaheline Kohus

Rahvusvaheline Kohus on põhikirja alusel ÜRO peamiseks kohtuorganiks.[53] Sellest võib järeldada, et organisatsioon võib vajaduse korral luua ka teisi kohtuid. Kohtu ülesandeks on riikidevaheliste tüliküsimuste lahendamine rahulikul teel ja sellega kaasaaitamine rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kindlustamisele. Kohtu kompetents erineb teistest eespool nimetatud tülide rahulikul teel lahendamise moodustest sellega, et temale allub vaid teatud, väga rangelt piiritletud tüliküsimuste, nimelt õiguslike vaidluste lahendamine. Praktikas on teinekord väga

New York. Esiplaanil ÜRO hoone.

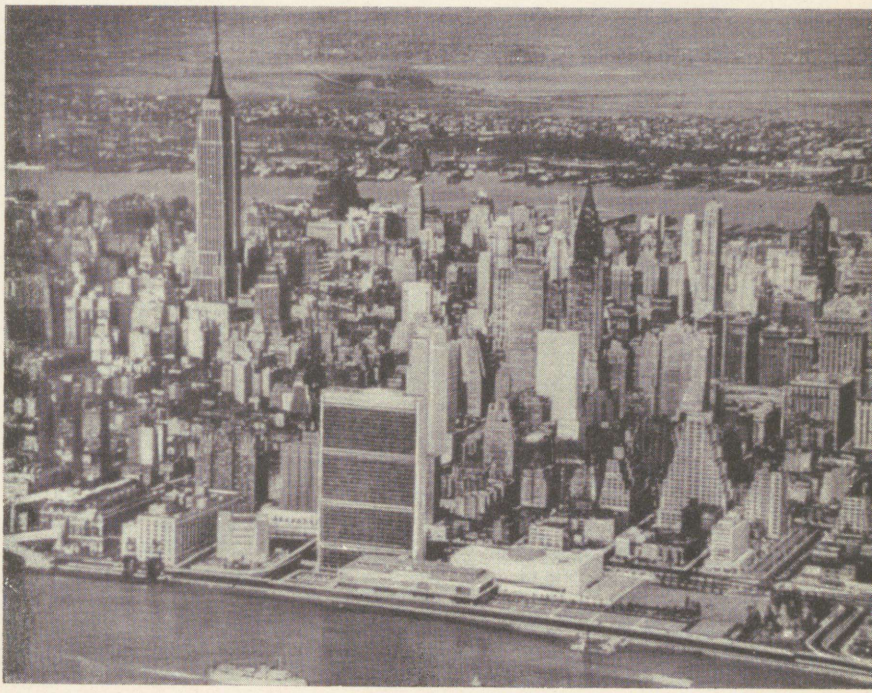

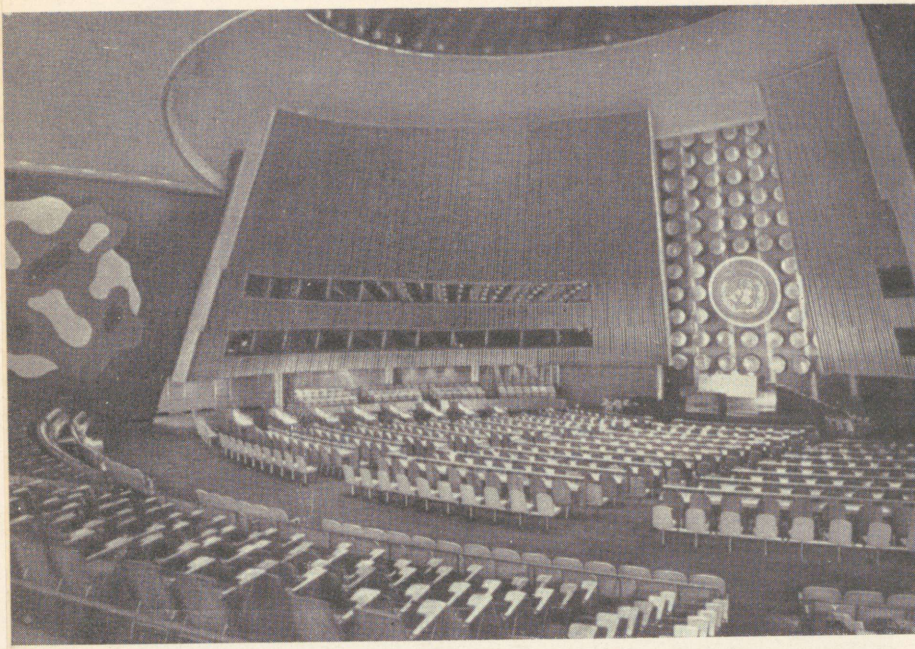

Peaassamblee istungisaal.

Peaassamblee plenaaristungilt 1965. aastal.

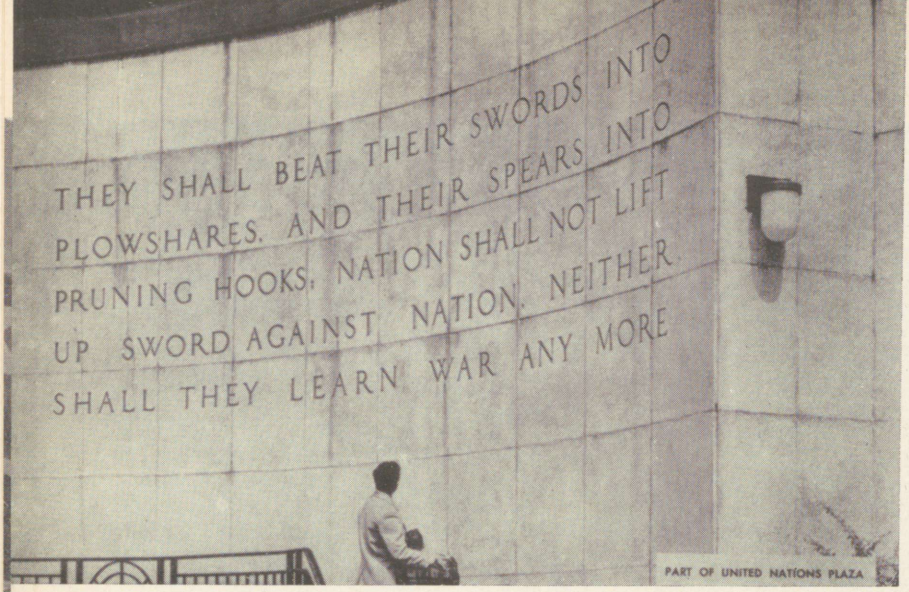

«Oma mõõgad peavad nad taguma
atradeks ja oma piigid vikatiteks;
rahvas ei pea tõstma mõõka rahva vastu
ega pea nad enam tunda saama sõda.»

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu istungisaal.

Hooldusnõukogu istungisaal.

Julgeolekunõukogu istungisaal.

Rahvuste iseseisvuspüüdlusi sümboliseeriv skulptuur Hooldusnõukogu istungisaalis.

Peaassamblee fuajee.

Delegaatide puhkeruum.

Vaade Peaassamblee hoonele Sekretariaadi väljakult.

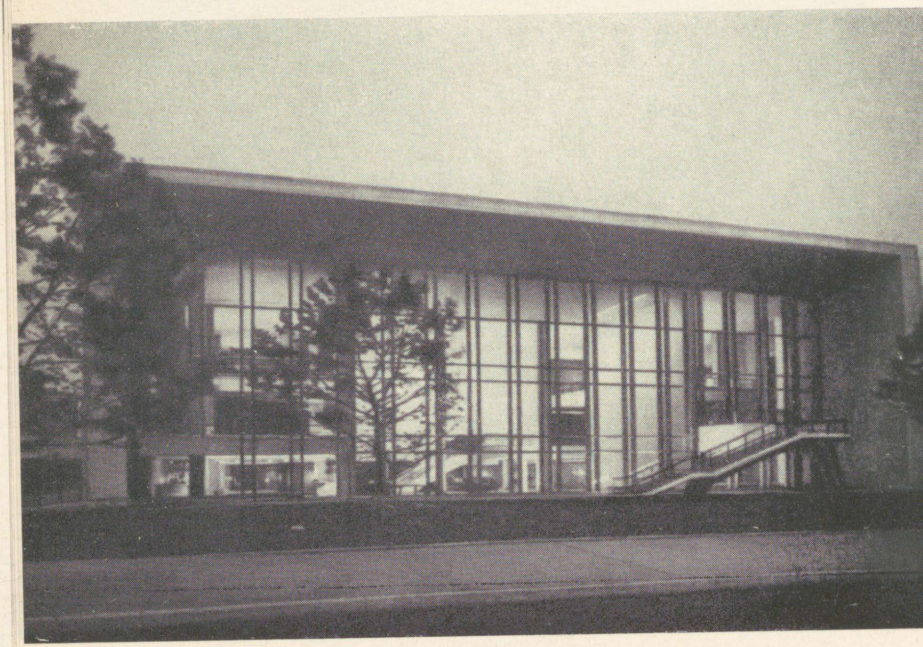

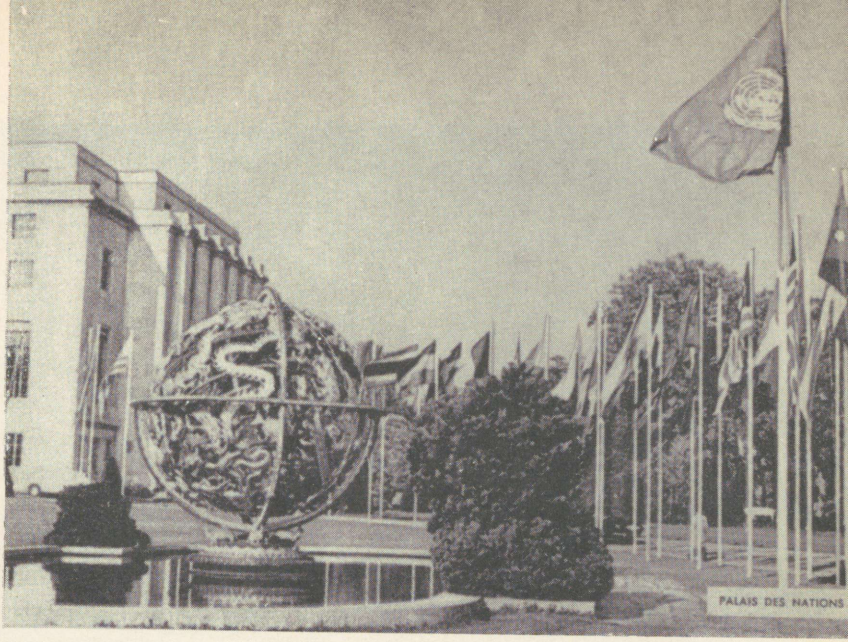

Rahvaste Palee Genfis.

Rahvusvahelise Kohtu istung, vasakult teine Nõukogude jurist professor F. I. Koževnikov.

Põlevkivi varude kasutamise ja kaevandamise alane ÜRO sümpoosion TPI aulas Tallinnas.

Sümpoosioni vaheajal. Vasakult paremale: M. Gubergrits (NSVL), Roland Destrie (Prantsusmaa), Albert Lenhart (USA), Oskar Kirret (NSVL), Stewart Sherwin (Suurbritannia).

Sümpoosioni delegaadid tutvuvad erialase näitusega.

Plenaaristung. Sõna võtab sümpoosioni direktor V. Baum (Jugoslaavia).

raske tõmmata kindlat piirjoont õiguslike ja poliitiliste vaidluste vahele, sest iga õigusliku küsimusega seonduvad ka poliitilised probleemid ja vastupidi. Kohtu põhikiri püüab kaasa aidata selle väga olulise probleemi lahendamisele, loetledes küsimused, mille lahendamine allub kohtule (art. 36 p. 2).

Kohtu lahendamisele kuuluvad väga olulised õiguslikud probleemid, mille suhtes võivad tekkida riikide praktikas sageli lahkarvamused ja ka rahu ning julgeolekut ohustavad tülid.

Kõigepealt tekib küsimus, kes võivad tüliküsimuste lahendamisel kohtu abi kasutada. Statuudi alusel saavad poolteks kohtu poolt arutatavais asjades olla üksnes riigid. Niisiis alluvad kohtule ainult riikidevahelised tülid. Praktikas, näiteks rahvusvahelises kaubanduses, võivad seoses ostu-müügitehingutega tekkida tülid ka riigi ja juriidiliste isikute ja ettevõtete vahel. Kuid sellised tülid ei allu Rahvusvahelisele Kohtule.

Ka riikide ring, kes võivad allutada tüliküsimused Rahvusvahelisele Kohtule, on piiratud. Nendeks riikideks on Rahvusvahelise Kohtu statuudist osavõtjad. Kõik ÜRO liikmed on *ipso facto* kohtu statuudist osavõtjad ja võivad allutada tülid Rahvusvahelisele Kohtule. ÜRO põhikiri lubab riikidel, kes ei ole ÜRO liikmed, olla Rahvusvahelise Kohtu statuudist osavõtjaks. Selline luba võidakse anda riigile vastava taotluse alusel Peaassamblee poolt Julgeolekunõukogu soovitusel. ÜRO liikmeks mittekuuluvatest riikidest on Rahvusvahelise Kohtu statuudist osavõtjad Šveits ja kääbusriigid San Marino ning Liechtenstein.

Kuid erandjuhtudel võivad allutada oma tüliküsimused kohtule ka riigid, kes statuudist osa ei võta. Nõusoleku selleks annab Julgeolekunõukogu, kusjuures ta määrab ära ka tingimused, mille alusel nimetatud riigid võivad kohtu poole pöörduda. Viimasel juhul määrab kohus teatud rahasumma, mille kohtu statuudist mitteosavõttev riik peab tasuma kohtukulude katteks. Praeguses olukorras, kus mitmed rahvusvahelisel areenil eksisteerivad riigid ei ole veel ÜRO liikmed ega ka kohtu statuudist osavõtjad, võivad praktikas esineda juhud, kus statuudist mitteosavõttev riik soovib allutada oma tüli mõne statuudist osavõtva riigiga Rahvusvahelisele Kohtule. Sellist praktikat tuleb tervitada, sest see süvendab rahvusvahelistes

suhetes tülide rahulikul teel lahendamise ideed ja aitab sellega kaasa rahu kindlustamisele.

Vaidluste allutamine Rahvusvahelisele Kohtule toimub ainult poolte nõusolekul, vastava kokkuleppe (kompromissi) alusel. Sellega erineb Rahvusvahelise Kohtu menetlus vaidluste kohtule alluvuse suhtes täielikult siseriiklikust kohtumenetlusest. Siseriigis võib üks pool vaidluse allutada kohtule, ilma et teine pool sellega nõustuks või et poolte vahel oleks vastav kokkulepe saavutatud.

Rahvusvahelisel areenil on riigid kõrgemateks suveräänse võimu kandjateks, kes ei tunnusta mingisuguseid endast kõrgemalseisvaid organeid või organisatsioone. Riikide suveräänse, võrdõigusliku seisundiga oleks ilmses vastuolus, kui üks riik võiks ilma teise riigi nõusolekuta pöörduda kohtu poole avaldusega teise riigi vastutusele võtmiseks või tema suhtes mingisuguse süüdimõistva otsuse tegemiseks. Riigi mitteallumine ilma tema nõusolekuta mingile kohtuorganile on üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse tavaõiguslik norm, mis on väljendatud reeglis — *par in parem non habet jurisdictionem* — võrdsel ei ole võrdse üle kohtumõistmise õigust. Rahvusvaheline Kohus lähtub oma tegevuses sellest üldtunnustatud reeglist.

Riigid võivad anda nõusoleku vaidluste allutamiseks Rahvusvahelisele Kohtule väga mitmesugusel viisil. Viimasel ajal praktiseeritakse rahvusvaheliste lepingute sõlmimisel moodust, et lepingutesse lülitatakse säte, mille kohaselt riigid peavad allutama kõik antud lepingu rakendamisel tekkivad vaidlused Rahvusvahelisele Kohtule. Väga paljudes rahvusvahelistes lepingutes tunnustatakse Rahvusvahelise Kohtu kohustuslikku jurisdiktsiooni. Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad suhtuvad siiski teatud ettevaatusega Rahvusvahelise Kohtu kohustusliku jurisdiktsiooni tunnustamisse. Me ei või unustada, et kohtu koosseisu suurema osa moodustavad kapitalistlike maade juristid, kelle suhtumine sotsialismimaadesse ja ka äsja koloniaalikkest vabanenud riikidesse võib oma valitsevate monopolistlike ringkondade mõjul vaenulik olla. Sellega seoses võib kohus vaidlusküsimustes kapitalistlikest riikidest pärinevate kohtuliikmete häälteenamusega teha otsuse sotsialismimaade kahjuks, arvestamata õiguse ja õigluse põhimõtteid ja faktilisi asjaolusid. Eespool räägisime ühest ilmselt ebaõigest kohtu konsultatiivotsusest

Edela-Aafrika suhtes. Lähtudes sellistest asjaoludest, ei saa Nõukogude Liit ja ka teised sotsialismimaad iga kord nõustuda lepingutes omaksvõetud Rahvusvahelise Kohtu kohustusliku jurisdiktsiooniga ja on loobunud sellest. Paljudes lepingutes Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad siiski tunnustavad Rahvusvahelise Kohtu kohustuslikku jurisdiktsiooni.

Rahvusvahelise Kohtu kohustusliku jurisdiktsiooni tunnustamiseks võivad riigid sõlmida sellekohase spetsiaalse lepingu või teha vastava avalduse ÜRO peasekretärile, kes saadab avaldusest ärakirjad kõigile Rahvusvahelise Kohtu statuudist osavõtjaile ja kohtu sekretärile. Paljud riigid on tunnustanud Rahvusvahelise Kohtu kohustuslikku jurisdiktsiooni eri avaldustega. Kohtu statuut lubab teha sellistes avaldustes mitmesuguseid reservatsioone, millega tunduvalt kitsendatakse kohtule alluvate vaidluste ringi. Näiteks Suurbritannia avaldas, et ta ei alluta kohtule vaidlusi, mis tulenevad ajavahemikul 3. septembrist 1939 kuni 2. septembrini 1945 asetleidnud sündmustest, samuti sõjast, sõjaolukorrast, sõjalisest okupatsioonist või mis puudutavad rahvuslikku julgeolekut või mõnda temast sõltuvat riiki.

Portugal märkis oma avalduses, et ta võib kohtule mitte allutada teatud liiki vaidlusi, teatades sellest peasekretärile.[54]

Lõpuks võidakse vaidlus allutada Rahvusvahelisele Kohtule ka antud vaidluse kohta sõlmitud spetsiaalse kokkuleppega, millest pooled informeerivad kohtu sekretäri. Kokkuleppes märgitakse ära vaidlusküsimused, mille suhtes soovitakse kohtu otsust saada. Peale riikidevahelistes vaidlustes tehtud kohtuotsust võib kohus teha veel konsultatiivotsuseid. Konsultatiivotsuste saamiseks võivad kohtu poole pöörduda Peaassamblee ja Julgeolekunõukogu. Teised ÜRO organid ja samuti ka spetsialiseeritud asutused peavad selleks saama Peaassamblee nõusoleku. Peaassamblee on andnud nõusoleku kohtu poole pöördumiseks konsultatiivotsuste saamiseks Majandus- ja Sotsiaalnõukogule, Hooldusnõukogule ja kõigile ÜRO spetsialiseeritud asutustele. Ka konsultatiivotsuseid võidakse taotleda vaid juriidilistes küsimustes. Oma õiguslikult iseloomult ei ole konsultatiivotsused ÜRO organitele kohustuslikud. Nad on soovitusteks, mida võidakse arvestada, kui seda tunnustab vastavalt organi protseduuri-

reeglitele enamik liikmeist, kuid mida võib ka mitte arvestada.

Praktikas on konsultatiivotsuseid taotletud sageli reaktsioonilistel eesmärkidel, et kasutada ära kohtu autoriteetset arvamust oma reaktsioonilistele ettepanekutele ja plaanidele suurema kaalu andmiseks ja nendele ÜRO liikmete enamiku toetuse võitmiseks. Imperialistlike riikide esindajad on sageli isegi püüdnud väita, nagu oleks neil otsustel ÜRO organitele kohustuslik jõud. Kuid need seisukohad ei leia kinnitust kohtu statuudis.

Eespool juba vaatlesime konsultatiivotsuseid uute riikide vastuvõtmise ja Edela-Aafrika hooldussüsteemi üleandmise küsimuses, kus imperialistlikud riigid püüdsid nimetatud otsust oma reaktsioonilise poliitika elluviimiseks ära kasutada.

Kohus koosneb 15 kohtunikust ja valitakse Peaassamblee ja Julgeolekunõukogu poolt 9 aastaks. Iga kolme aasta järel uueneb $^1/_3$ kohtu koosseisust. 1946. aastal otsustati kohtu esimese koosseisu valimisel liisuga, kes kohtunikest olid valitud 3, kes 6 ja 9 aastaks, ja vastavalt sellele jaotusele toimub ka edaspidi kohtu koosseisu komplekteerimine.

Kui mõni kohtunik lahkub ametist enne volituste lõppu, valitakse tema asemele uus kohtunik tema eelkäija volituste aja lõppemiseni. Kandidaadid kohtunike kohale esitatakse kohtu statuudist osavõtvate riikide poolt.

Kandidaadid esitavad valitsuste poolt määratud erilised rahvusgrupid, kuhu kuuluvad vastavalt Haagi 1907. aasta konventsioonile rahvusvahelise õiguse neli tuntud eriteadlast. Kandidaatide esitamine eriliste rahvusgruppide poolt peab kohtunikud tegema sõltumatuks riigi valitsusest ja looma eeldused nende poolt kõigi vaidlusküsimuste erapooletuks lahendamiseks.

Vähemalt kolm kuud enne uute kohtunike valimist pöördub ÜRO peasekretär rahvusgruppide poole ettepanekuga omapoolsete kandidaatide esitamiseks. Iga rahvusgrupp võib esitada neli kohtunikukandidaati, kellest ainult kaks võivad olla antud riigi kodanikud, teised peavad olema välismaalased. Kui täitmisele tuleb ainult üks vakantne kohtunikukoht, siis rahvusgruppide poolt esitatud kandidaatide arv ei või enam kui kahte korda ületada vakantsete kohtade arvu.

Kandidaadiks kohtunikukohale võidakse esitada «kõr-

gete moraalsete omadustega» isik, kes vastab nõudeile, mis esitatakse antud riigis isiku määramisel «kõrgemaisse kohtuameteisse, või kes on tunnustatud autoriteediga juristid rahvusvahelise õiguse alal». Kohtu koosseisus ei või olla kahte ühe ja sama riigi kodanikku. Kui isikut võib lugeda mitme riigi kodanikuks, siis kohtu suhtes loetakse ta selle riigi kodanikuks, kus ta tavaliselt kasutab oma kodaniku- ja poliitilisi õigusi. Statuut soovitab, et rahvusgrupid küsiksid enne kandidaatide esitamist oma maa kõrgemate õigusteaduslike õppeasutuste ja akadeemiate arvamust.

ÜRO peasekretär koostab tähestikulises järjekorras nimekirja kõigist esitatud kandidaatidest ja esitab selle Peaassambleele ja Julgeolekunõukogule. Peaassamblee ja Julgeolekunõukogu asuvad kohtunike valimisele üksteisest sõltumata. Valituks loetakse kandidaat, kes on saanud absoluutse häälteenamuse nii Peaassamblees kui ka Julgeolekunõukogus. Valimistel Julgeolekunõukogus ei arvestata suurriikide ühehäälsuse põhimõtet. Kui Peaassamblees ja ka Julgeolekunõukogus saab absoluutse häälteenamuse rohkem kui üks sama riigi kodanik, siis loetakse valituks aastate poolest vanem isik.

Kui pärast kolmandat kohtunike valimist jääb üks või mitu kohta täitmata, võidakse kokku kutsuda Peaassamblee või Julgeolekunõukogu nõudmisel kuueliikmeline kooskõlastamiskomisjon (3 liiget Peaassambleest ja 3 Julgeolekunõukogust). Komisjon valib igale vabale kohtunikukohale absoluutse häälteenamusega ühe kohtunikukandidaadi ja esitab need Peaassambleele ja Julgeolekunõukogule. Kooskõlastamiskomisjon võib ühel häälel esitada uueks kohtunikukandidaadiks ka isiku, kes seni ei olnud nimekirjas. Kui ka nüüd ei suudeta täita kõiki kohtunikukohti, valivad kohtunikud vabadele kohtadele juba valitud kohtu liikmed kandidaatide hulgast, kes on saanud kas või ühe hääle Peaassamblees või Julgeolekunõukogus. Valimine toimub lihthäälteenamusega. Häälte poolekslangemisel otsustab kõige vanema kohtuniku hääl (art. 12).

Kohtunike valimisel peab arvestama, et kohtu koosseisus peavad esindatud olema maailma tsivilisatsiooni tähtsamad vormid ja peamised õigussüsteemid.

Näeme, et kohtunike valimise protseduur on väga keerukas ja ta peab kindlustama, et kohtunikukohale valitaks ainult äärmiselt kõrgete moraalsete omadustega isikuid,

kes on oma ala suured spetsialistid ja seega kooskõlas õigluse ja õiguse põhimõttega suudavad edukalt lahendada riikidevahelisi õiguslikke vaidlusi.

Nagu eespool nimetatud, valitakse kohtunikud üheksaks aastaks. Aga ka pärast kohtu uute liikmete valimist peavad endised kohtunikud nende poolt alustatud kohtuasjad lõpule viima. Kohtu liige võib igal ajal omal soovil Rahvusvahelise Kohtu koosseisust lahkuda. Vastav avaldus adresseeritakse kohtu esimehe nimele edasisaatmiseks ÜRO peasekretärile. Avalduse kättesaamisel viimase poolt loetakse koht vakantseks.

Kohtunikku võidakse ametist tagandada ainult juhul, kui ta teiste liikmete üksmeelse arvamuse kohaselt lakkab rahuldamast kohtunikele esitatud kõrgeid nõudeid. Kohtunike üksmeelse arvamuse teeb teatavaks ÜRO peasekretärile kohtu sekretär. Arvamuse kättesaamisel peasekretäri poolt loetakse koht vakantseks.

Et kohtunik saaks erapooletult täita talle pandud kõrgeid ülesandeid, keelatakse tal igasuguste muude poliitiliste või administratiivsete ülesannete täitmine, ta ei või olla esindajaks, volinikuks või advokaadiks üheski kohtus. Kohtunik ei või osa võtta kohtuasja arutamisest, millest ta varem on osa võtnud ühe poole esindajana, volinikuna või advokaadina, rahvusliku või rahvusvahelise kohtu või juurdluskomisjoni liikmena.

Kohtunikel on oma kohustuste täitmisel samad eesõigused ja privileegid, mida kasutavad riikide diplomaatilised esindajad.

Kohtunikud saavad palka, mille suuruse määrab Peaassamblee.

Kohus valib esimehe ja aseesimehe kolmeks aastaks ja määrab ametisse sekretäri. Kohtu asukohaks on Haag.

Kohus peab istungeid pidevalt, välja arvatud vaheajad, mille tähtajad ja kestus määratakse tema enda poolt. Oma ülesannete täitmiseks peavad kohtunikud olema igal ajal kohtu käsutuses, välja arvatud puhkuse aeg.

Kohus üldreeglina peab istungeid täies koosseisus, kuid siiski näeb statuut ette, et kohtu koosseisu moodustamiseks piisab ka üheksast liikmest.

Eri kohtuasjade, nagu tööasjad, transiiti ja sidet puudutavate asjade arutamiseks moodustab kohus osakonnad kolmest või enamast kohtunikust. Selline kohtu väiksem koosseis kiirendab asja arutamist ja otsuse tegemist. Poo-

led võivad nõuda, et nende vaidlust arutataks mõnes sellises osakonnas.

Kohtuasjade arutamise kiirendamiseks moodustatakse igal aastal viiest kohtunikust koosnev osakond, mis arutab kohtuasju lihtsustatud korras ja võib poolte soovil arutada kõiki kohtuasju.

Asjade arutamist kohtus püütakse organiseerida nii, et sellest võtavad osa kohtunikud, kes kuuluvad poolte kodakondsusse. Kui kohtu koosseisu ei kuulu sellist kohtunikku, võivad pooled (või pool) valida antud asja arutamiseks kohtuniku *ad hoc* ÜRO peasekretärile esitatud kohtunike kandidaatide nimestikust. Kui asja arutatakse eespool nimetatud kohtu osakondades, siis teeb kohtu esimees mõnele kohtu liikmele ettepaneku mitte osa võtta asja arutamisest, selleks et võimaldada *ad hoc* valitud kohtunike osavõttu. Poolte poolt ajutiselt valitud kohtunikel on teiste kohtuliikmetega võrdsed õigused.

Ametlikeks keelteks kohtus on inglise ja prantsuse keel, kuid poolte palvel peab kohus võimaldama ka mõne muu keele kasutamist.

Asja arutamine kohtus toimub poolte esindajate kaudu ja nad võivad kasutada vajaduse korral volinikke ja advokaate. Kohtulik asjaarutamine koosneb kahest osast: kirjalikust ja suulisest.

Kirjaliku asjaarutamise käigus teatavad pooled kohtule oma seisukohad ja võivad esitada nende kinnitamiseks kirjalikke dokumente (väljavõtted lepingutest, varasematest kohtuotsustest, rahvusvaheliste organisatsioonide otsustest, doktriinist jm.). Kõik ühe poole poolt esitatud kirjalikud materjalid tehakse teatavaks teisele poolele kinnitatud ärakirjade kaudu. Nende materjalide kohta võivad pooled kohtule esitada oma vastuväited. Sellega põhiliselt lõpeb kirjalik asjaarutamine.

Suuline asjaarutamine koosneb poolte esindajate ja nende poolt esitatud tunnistajate, ekspertide, advokaatide jt. ärakuulamisest avalikul kohtuistungil. Kuid kohus võib kuulutada omal algatusel või poolte taotlusel asja arutamise kinniseks.

Pärast asja arutamist teeb kohus otsuse. Otsus tehakse häälteenamusega. Otsuse tegemisel lähtub kohus:

a) rahvusvahelistest mitme- või kahepoolsetest lepingutest, mida pooled tunnustavad, b) rahvusvahelistest tavadest, mida tunnustatakse riikide praktikas rahvusvahelise

õiguse normidena, c) üldistest õiguse printsiipidest, mida tunnustavad tsiviliseeritud rahvad. Kuid kõigi selliste aktide puudumisel võib kohus poolte nõusolekul lahendada kohtuasja *ex aequo et bono*, s. t. lähtudes võrdsusest ja õigusest.

Eeltoodust nähtub, et rahvusvahelisi lepinguid, tavasid ja õiguse üldpõhimõtteid võidakse kasutada, kui kohus lahendab vaidluse oma algatusel. Võrdsuse ja õiguse põhimõttest lähtudes võib ta asja lahendada ainult poolte nõusolekul. Riikidevahelisi vaidlusküsimusi reguleerivate rahvusvahelise õiguse normide leidmisel võib kohus kasutada tuntud rahvusvahelise õiguse eriteadlaste arvamusi ja «kõige kõrgema kvalifikatsiooniga» eriteadlaste kohtuotsuseid. Eriteadlaste arvamused ei ole rahvusvahelise õiguse normideks, mille alusel riikidel tekivad rahvusvahelistes suhetes teatud õigused ja kohustused. Nende alusel võib vaid kindlaks teha, millised rahvusvahelised lepingud või tavaõiguslikud normid teatud küsimusi reguleerivad.

Teadlased vaidlevad selle üle, milliseid õiguse üldpõhimõtteid võib Rahvusvaheline Kohus asja lahendamisel kasutada ja mida üldse mõelda õiguse üldpõhimõtete all. Üksikud kodanlikud autorid väidavad, et üldpõhimõtetena võidakse rakendada ka põhimõtteid, mis kehtivad siseriiklikus õiguses. Sellise seisukohaga ei saa nõustuda. Riikidevahelisi suhteid reguleerivad rahvusvahelise õiguse normid ning seega võib kohus rakendada vaidlusküsimuste lahendamiseks ainult selle õigusharu normidest tulenevaid üldprintsiipe.[55] Üldprintsiipideks on seejuures vastava õigusharu konkreetsetest normidest tulenevad riikide kõige üldisemad õigused ja kohustused. Näiteks ei saa ükski riik teisele riigile edasi anda rohkem õigusi, kui tal endal oli; riiki ei saa teha vastutavaks rahvusvahelise lepingu eeskirjade rikkumise eest juhul, kui riik ei võta osa lepingust, jt.

On huvitav märkida, et õiguse üldpõhimõtetest seda põhimõtet, et riik ei saa teisele edasi anda rohkem õigusi, kui tal endal oli, kasutas omal ajal Rahvusvaheline Vahekohus Hollandi ja Ameerika Ühendriikide vahelise tüliküsimuse lahendamiseks Palmi saarte kuuluvuse suhtes. 1898. aastal Hispaania ja Ameerika Ühendriikide vahel sõlmitud rahulepinguga loovutas Hispaania Ühendriikidele Filipiini saarestiku ühes nende koosseisu kuuluvate

Palmi saartega. Rahulepingu ellurakendamisel ilmnes, et Palmi saared olid juba ammu faktiliselt üle läinud Hollandile ja nende suhtes ei teostanud Hispaania enam riigivõimu. Vahekohus oma otsuses leidiski, et Hispaania ei saanud loovutada nimetatud saari Ühendriikidele, sest need ei kuulunud tema territooriumi koosseisu.

Kohtuotsus on lõplik ja edasikaebamisele ei kuulu. Pooled täidavad kohtuotsuse vabatahtlikult. Kui üks pool ei täida vabatahtlikult kohtuotsust, võib teine pool pöörduda Julgeolekunõukogu poole, kes otsustab, milliseid abinõusid kohtuotsuse täitmise kindlustamiseks rakendada. Rahvusvahelise Kohtu statuudi alusel on kohtuotsuse kehteulatus küllaltki piiratud: kohtuotsus on kehtiv ainult pooltele ja ainult antud kohtuasjas. Seega ei ole kohtuotsus kohustuslik isegi kohtule ja järgmises analoogilises tüliküsimuses ei ole kohus eelneva kohtuotsusega seotud.

Kui tekib raskusi kohtuotsuse sisu mõistmisel, võivad pooled pöörduda kohtu poole tõlgenduse saamiseks. Uute asjaolude ilmnemisel, mis ei olnud teada asja arutamise ajal, võib asjast huvitatud pool taotleda asja uuesti arutusele võtmist. Avaldus asja uuesti läbivaatamiseks tuleb esitada mitte hiljem kui kuus kuud pärast uute asjaolude avastamist ja kümme aastat pärast otsuse tegemist.

Rahvusvaheline Kohus on lahendanud mitmeid suurt printsipiaalset tähtsust omavaid riikidevahelisi tülisid. Neist tuleks esile tõsta Suurbritannia—Norra tüli kalapüügipiirkondade piiride küsimuses. Norra võttis 1935. aasta 12. juuli kuningliku dekreedi alusel tarvitusele uue mooduse kalapüügipiirkondade laiuse kindlaksmääramiseks Norra ranniku põhjaosas. Dekreediga võeti kalapüügipiirkondade laiuse arvestamisel aluseks ranniku ees meres asuvaid saari, saarestikke, skääre ühendavad sirgjooned, nn. baasi jooned. Võrreldes varem kasutatud moodusega, kus kalapüügipiirkondade laiust arvestati rannikust, laienes tunduvalt see rannikuga piirnev veeriba, kus välismaalastel on kalapüük keelatud. Suurbritannia ei tunnustanud taolist kalapüügipiirkondade lähtejoonte kindlaksmääramist, väites, et need piirkonnad peavad algama rannikust. Sellega seoses tekkis mõlema riigi vahel terav konflikt. Suurbritannia saatis kohale oma ristlejad, mille kaitsel kalalaevad jätkasid püüki Norra vetes. Lõpuks otsustasid pooled anda tüli Rahvusvahelise Kohtu lahendada. Kohus leidis oma 18. detsembri 1951.

aasta otsusega, et Norra poolt kasutatud moodus kalapüügipiirkondade lähtejoonte kindlaksmääramiseks ei ole vastuolus rahvusvahelise õigusega. Suurbritannia oli sunnitud tunnustama Norra uusi kalapüügialade piire.[56]

Teoreetilist huvi pakub ka Prantsusmaa—Suurbritannia tülis tehtud kohtuotsus La Manche'i väinas asuvate mõnede saarte kuuluvuse kohta. Prantsusmaa eitas mõnede saarte suhtes Suurbritannia suveräänsust ja nõudis nende saarte üleandmist Prantsusmaale. Kohus leidis asja arutamisel, et nimetatud saared asusid juba alates 1066. aastast, s. o. varem, kui Normandia hertsogkond lülitati Prantsusmaa koosseisu, Inglismaa efektiivse valitsemise all. Kohus leidis, et nende saarte üleandmiseks Prantsusmaale ei ole mingit õiguslikku alust.

Tüüpiliseks näiteks, kuidas kodanlike maade juristidest koosnev Rahvusvahelise Kohtu liikmete enamik ei arvesta iga kord õiguse ja õigluse põhimõtteid, on Suurbritannia—Albaania tülis tehtud kohtuotsus. 22. oktoobril 1946. aastal tungisid kaks Inglise miiniristlejat Albaania territoriaalvetesse, kavatsedes sõita läbi Korfu väina, kuid sattusid miinidele ja uppusid. Suur osa laevade meeskonnaliikmeist hukkus. Suurbritannia süüdistas tekkinud õnnetuses Albaaniat ja pöördus Rahvusvahelisse Kohtusse taotlusega mõista Albaania süüdi laevasõidu ohutuse mittetagamises oma territoriaalvetes ja nõuda Albaanialt hüvitust Suurbritanniale tekitatud kahjude eest. Suurbritannia taolised nõuded olid täielikult põhjendamata, sest Inglise sõjalaevad, rikkudes rahvusvahelise õiguse norme, sõitsid Albaania territoriaalvetesse ilma Albaania-poolse vastava loata. Taolisest sissesõidust tulenev vastutus pidi loomulikult lasuma Suurbritannial. Pealegi oli miinid Albaania territoriaalvetesse pannud Itaalia ja Albaania polnud lühikese sõjajärgse iseseisva riigina eksisteerimise perioodi jooksul lihtsalt võimeline kõiki neid kahjutuks tegema. Kohus tunnistas Albaania siiski süüdi ja pani talle küllaltki suure kahjude heastamise kohustuse — üle 55 000 naelsterlingi.

Rahvusvahelise Kohtu arenguperspektiive silmas pidades on kerkinud vajadus suurendada tema liikmete arvu. Kohtu töö oleks kahtlemata palju edukam, kui maailma poliitiliste jõudude vahekord kajastuks kohtu koosseisus ilmekamalt. Vähe on praegu kohtu koosseisus näiteks arenevate Aasia ja Aafrika maade juriste.

f) Sekretariaat

Sekretariaat on ÜRO peamine administratiivorgan. Ta koosneb peasekretärist, tema asetäitjaist ja suurest arvust ametnikest. Sekretariaadil lasub väga vastutusrikas ülesanne organisatsiooni normaalse töö kindlustamisel. Ta peab õigeaegselt teatama kõigile organisatsiooni liikmeile algavast korralisest istungjärgust ja tegema teatavaks esialgse päevakorra. Istungjärkude ajal peab ta korraldama sõnavõttude stenografeerimise, materjalide edasitoimetamise liikmeile ja vastuvõetud otsuste vormistamise. Ta annab välja materjalid istungjärkude kohta ja hoiab alles ÜRO tööga seotud materjalid. Sekretariaat teenindab ka kõiki ÜRO teisi peamisi organeid, valmistab ette nende istungjärgud, saadab laiali vastavad materjalid, korraldab stenografeerimise ja hiljem materjalide avaldamise.

Äärmiselt suur ja vastutusrikas ülesanne lasub Sekretariaadil seoses rahvusvaheliste lepingute registreerimisega, nende tekstide ja muude nende juurde kuuluvate materjalide avaldamisega. ÜRO põhikirja alusel (art. 102) peavad organisatsiooni liikmed registreerima nende poolt sõlmitud rahvusvahelised lepingud Sekretariaadis selle ähvardusega, et nad ei saa viidata ÜRO Peaassamblees ja organites (seega ka Rahvusvahelises Kohtus) registreerimata lepingutele. Lepingud avaldatakse erilises ametlikus väljaandes — «Treaty Series», millest on ilmunud juba enam kui 1000 köidet.

Sekretariaat peab korraldama ka organisatsiooni laialdast kirjavahetust liikmetega ja teiste organisatsioonidega.

Sekretariaadi tööd juhatab peasekretär, kes valitakse Peaassamblee poolt Julgeolekunõukogu soovitusel viieks aastaks. Soovituse andmisel kehtib Julgeolekunõukogus suurriikide ühehäälsuse põhimõte. Peasekretär juhatab tööd ka kõigis teistes ÜRO peamistes organites, välja arvatud Rahvusvaheline Kohus. Peasekretär juhib kogu Sekretariaadi tööd. Ta esitab Peaassambleele iga-aastased aruanded organisatsiooni tööst. Peasekretär võib informeerida Julgeolekunõukogu olukordadest, mis võivad ohustada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut.

Peasekretär ja kogu Sekretariaadi personal on erilisteks rahvusvahelisteks ametiisikuteks, kes teenindavad rahvus-

vahelist organisatsiooni. Põhikiri nõuab, et peasekretär ja Sekretariaadi koosseis peavad oma ülesannete täitmisel au sees hoidma oma rahvusvahelist seisundit. Oma ülesannete täitmisel ei tohi peasekretär ja Sekretariaadi personal saada või küsida juhendeid üheltki valitsuselt või mõnelt muult organisatsioonilt. Nad peavad hoiduma igasugusest sellisest tegevusest, mis võiks avaldada mõju nende kui rahvusvaheliste ametiisikute seisundile, kes vastutavad ainult organisatsiooni ees (art. 100). Teiselt poolt peavad ka organisatsiooni liikmed oma tegevuses austama peasekretäri ja Sekretariaadi personali rahvusvahelist iseloomu ja hoiduma neile mõju avaldamast.

Põhikirja alusel on ÜRO-l iga oma liikme territooriumil sellised privileegid ja immuniteedid, mis on vajalikud tema ülesannete täitmiseks. 1946. aasta konventsiooni alusel kasutavad peasekretär ja tema asetäitjad viibimisel ÜRO liikmete territooriumil kõiki neid eesõigusi ja privileege, mis kuuluvad riikide diplomaatilistele esindajatele. Sellised privileegid ja immuniteedid peavad kindlustama neile soodsad võimalused oma kõrgete ülesannete täitmiseks.

Sekretariaat koosneb kaheksast departemangust (osakonnast), nimelt: 1) Julgeolekunõukogu asjade, 2) majandusasjade, 3) sotsiaalasjade, 4) hooldusasjade ja end ise mittevalitsevate territooriumide kohta andmete kogumise, 5) ühiskondliku informatsiooni, 6) juriidiliste asjade, 7) konverentside ja üldteenistuse ja 8) administratiiv-finantsteenistuse departemang. Nagu nimetused näitavad, teenindavad neli esimestena nimetatud departemangu vastavaid ÜRO peamisi organeid. Teised lahendavad, nagu nimetused näitavad, mitmeid muid ÜRO tegevusega seotud küsimusi.

Departemangu tegevust juhib peasekretäri asetäitja. Sekretariaadi teenindava personali palkab ametisse peasekretär, arvestades isikute töövõimet, kompetentsust ja kohusetruuduse kõrget taset (art. 101, p. 3). Sekretariaadi arvuline koosseis on väga suur (umbes 1500 inimest). Põhikirja alusel tuleb personali komplekteerimisel pöörata tähelepanu sellele, et nende koosseis oleks komplekteeritud võimalikult laialdasel geograafilisel alusel.

Seda nõuet ei ole siiski täielikult täidetud. Peamine osa personalist on Lääne-Euroopa riikide või Ameerika Ühendriikide kodanikud. Sekretariaadi personali koos-

seisus on praegu veel äärmiselt vähe sotsialismileeri ja arengumaade esindajaid. Oleks loomulik, et Sekretariaadi isikuline koosseis jaguneks tänapäeva rahvusvahelisel areenil kujunenud riikide gruppidele vastavalt ja et nimetatud grupid oleksid võrdselt esindatud Sekretariaadi koosseisus. Selline koosseis soodustaks organisatsioonil oma ülesannete täitmist.

5. ÜRO PÕHIKIRJA MUUTMINE

Kui üksikasjalikult rahvusvahelise lepingu tekst või rahvusvahelise organisatsiooni põhikiri ka välja töötatud ei oleks, teatud aja möödudes võib ilmneda ikkagi vajadus tema muutmiseks ja täiendamiseks uute sätetega või temast mõningate sätete väljajätmiseks. Rahvusvahelise lepingu ja organisatsiooni põhikirja väljatöötajad ei ole teinekord võimelised ette nägema kõiki rahvusvaheliste aktide üksikasju, mis lepingu edukaks ellurakendamiseks ja organisatsiooni tegutsemiseks vajalikuks osutuvad. Arenevad rahvusvahelised suhted tingivad vastavate muudatuste tegemise rahvusvahelistes lepingutes.

Rahvusvaheliste aktide kooskõlla viimine muutunud rahvusvahelise olukorraga nõuab rahvusvahelisse lepingusse sätete lülitamist, mis reguleerivad tema muutmise ja täiendamise korda. Selliseid sätteid on ka ÜRO põhikirjas. Nendes sätetes eraldatakse ühelt poolt paranduste tegemine ja teiselt poolt põhikirja revideerimine. Paranduste all mõeldakse üksikute artiklite muutmist, põhikirja revideerimise all aga selles tehtud ulatuslikke muudatusi, mis muudavad juba organite moodustamise korda, tema ülesandeid ja tegutsemise põhimõtteid. Põhikiri ei sisalda mingeid sätteid tema kehtivuse lõpetamiseks ja sellega ühes organisatsiooni likvideerimiseks.

Sellest järeldub, et põhikirja loojate arvamuse kohaselt on ÜRO tähtajatult tegutsev rahvusvaheline rahuorganisatsioon.

Põhikirja loojad püüdsid organisatsiooni tegevusele anda stabiilse iseloomu, vältides tema põhikirjas kergekäeliste muudatuste ja täienduste tegemist. Nagu eespool nimetatud, on organisatsiooni nurgakiviks suurriikide

ühehäälsuse põhimõte. See seisukoht väljendub ka ÜRO põhikirja muutmise korras, kus paranduste ja muudatuste tegemine on seotud suurriikide nõusolekuga. Parandused tuleb vastu võtta Peaassamblees $^2/_3$ ÜRO liikmeks olevate riikide häälteenamusega. Seega erineb paranduste tegemine protseduuriliselt tunduvalt Peaassamblee tavalises töös resolutsioonide vastuvõtmisest. Resolutsioonid võeti vastu kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate riikide häältega (teatud küsimustes $^2/_3$ häältega). Paranduste puhul arvestatakse hääletenamust aga liikmete üldarvust.

Parandused jõustuvad ainult siis, kui need hiljem ratifitseeritakse (kinnitatakse) vastavalt konstitutsioonides ettenähtud protseduurile $^2/_3$ ÜRO liikmete poolt, kaasa arvatud kõik Julgeolekunõukogu alalised liikmed. Iga alaline liige võib paranduse tagasi lükata, jättes selle ratifitseerimata.

Põhikirja revideerimine toimub juba selleks spetsiaalselt kokkukutsutud konverentsil. Konverents võidakse kokku kutsuda ÜRO $^2/_3$ liikmete poolt või Julgeolekunõukogu ükskõik millise üheksa liikme soovitusel (arvestamata suurriikide ühehäälsuse põhimõtet). Muudatused jõustuvad nende ratifitseerimisel $^2/_3$ ÜRO liikmete poolt, kaasa arvatud Julgeolekunõukogu alalised liikmed.

Senini ei ole kutsutud kokku erikonverentsi ÜRO põhikirja revideerimiseks, kuid ettepanekuid selle muutmiseks on tehtud korduvalt. Üksikud nendest on jõustunud. Enamik põhikirja muutmise ettepanekutest püüdsid kõrvaldada ühte juhtivat põhimõtet, nimelt suurriikide ühehäälsuse põhimõtet. Kuid sellise muudatusega ei saa Nõukogude Liit nõustuda, kuna see nõrgendaks organisatsiooni tegevust ja ohustaks rahu.

Kallaletungid põhikirjale on alusetud. Põhikirja alusel on organisatsiooni käsutuses küllalt abinõusid, et kindlustada tõhusalt rahvusvahelist rahu. Asi ei seisa põhikirjas, vaid selle ellurakendamises. Nimelt selles, et imperialistlikud riigid ei võimalda oma rahu ohustava tegevusega organisatsioonil edukalt tegutseda. On ilmne, et ei mingisugune põhikirja muutmine ja täiendamine ei muudaks olukorda ega parandaks organisatsiooni tööd. On vaja, et kõik riigid, eelkõige aga suurriigid, kelle õlul lasub peamine vastutus organisatsiooni eduka tegevuse

eest, rakendaksid kogu oma võimsuse põhikirja printsiipide ellurakendamiseks. Selles osas annavad teistele riikidele eeskuju Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad. Organisatsiooni eduka töö huvides on ka teistel vaja nende eeskujule järgneda.

6. VEERAND SAJANDIT TEGEVUST

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peamised organid ning nende poolt loodud mitmesugused abiorganid on organisatsiooni 25-aastase olemasolu vältel arendanud väga intensiivset tegevust. Peale Peaassamblee korraliste istungjärkude on toimunud rida erakorralisi istungjärke. 1967. aasta erakorraline istungjärk arutas näiteks Iisraeli poolt Lähis-Ida araabia maade vastu alustatud agressiooni. Peaassamblees ja teistes organites on arutatud sadu rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kindlustamise ja riikidevahelise heanaaberliku koostöö arendamise seisukohalt väga olulisi küsimusi. Organisatsioon on ära teinud väga suure ja tänuväärse töö. Organisatsioon võlgneb oma töö edukuse eest tänu peamiselt Nõukogude Liidule ja teistele sotsialismimaadele. Paljud aktid võeti vastu Nõukogude Liidu ettepanekul ja teiste sotsialismimaade toetusel. Nendest võiksime nimetada: inimõiguste ülddeklaratsiooni, pakte inimõiguste kohta, deklaratsiooni koloniaatele sõltumatuse andmiseks, konventsiooni naiste poliitiliste õiguste kohta jt. Nende aktide vastuvõtmist soodustas poliitiliste jõudude vahekordade muutus organisatsioonis. Seoses koloniaalikkest vabanenud riikide vastuvõtmisega organisatsiooni murti aastaid kestnud imperialistlike riikide ja nendest otseselt sõltuvate maade arvuline ülekaal.

Vastuvõetud aktidest tuleks kaheldamatult esiplaanile seada 14. detsembril 1960. aastal vastuvõetud Peaassamblee deklaratsiooni koloniaatele sõltumatuse andmise kohta. Selle aktiga anti lõplik hoop häbiväärsele koloniaalsüsteemile ja pandi alus selle viimaste riismete likvideerimisele. Nüüd on kõigi ÜRO liikmeks olevate riikide ühine ülesanne igati kaasa aidata, et kiiremini likvideeritaks kolonialismi ajast säilinud kurvad mälestused ja et sellest

ikkest vabanenud rahvad saavutaksid peatselt täieliku võrdsuse teistega, kindlustada arengumaade rahvastele õigus täieliku võrdõiguslikkuse alusel osa võtta kõigist rahvusvahelistest üritustest ja aidata sellega kaasa ÜRO põhikirjas ettenähtud rahvaste ja rasside võrdõiguslikkuse printsiibi elluviimisele.

Millised on eelnimetatud deklaratsiooni põhisätted?

Deklaratsiooni alusel on rahvaste allutamine välismaisele ülemvõimule ja ikkele rahvaste põhiõiguste eitamine, mis rikub ÜRO põhikirja ja takistab koostöö arendamist ning rahu kindlustamist kogu maailmas.[57]

Kõigil rahvastel on õigus enesemääramisele. Selle õiguse alusel määravad nad vabalt oma poliitilise staatuse ja juhivad oma majanduslikku, sotsiaalset ning kultuurilist arengut. Rahvaste enesemääramise õigus on kaasaja rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõte, mis leiab selge väljenduse juba ÜRO põhikirjas. Selle õiguse alusel valivad rahvad ise oma poliitilise staatuse ilma igasuguse vahelesegamiseta endise emamaa poolt. Nimetatud küsimuse otsustamine võib toimuda kas rahvahääletusel või rahva poolt vabadel valimistel valitud esindusorganites. Praktikas on kasutatud mõlemaid mooduseid. Näiteks Sudaani parlamendi poolt 1. jaanuaril 1956. aastal vastuvõetud otsuse alusel kuulutati Sudaan sõltumatuks vabariigiks. Kambodža Rahvuskogu võttis 25. septembril 1955. aastal vastu otsuse maa lahkumise kohta Prantsuse Liidust ja iseseisva riigi moodustamisest. Ginea rahvas võttis taolise otsuse vastu aga 28. septembril 1958. aastal toimunud rahvahääletusel. Vastavalt Prantsuse valitsuse ja Alžeeria vabariigi ajutise valitsuse vahel Evianis (Šveits) 1. juulil 1962. aastal sõlmitud kokkuleppele tuli läbi viia rahvahääletus oma maa tulevase saatuse määramiseks. 5 992 115 hääletusest osavõtjast hääletas sõltumatu riigi loomise poolt 5 975 581. Vastavalt hääletamistulemustele tunnustas Prantsusmaa Alžeeria sõltumatust.

Kuid rahva tahe iseseisva riigi moodustamiseks võib väljenduda veel juhtivate parteide otsustes, demonstratsioonidel ja manifestatsioonidel rahvamasside poolt esitatud nõudeis, ajakirjanduses juhtivate rahvuslike organite poolt esitatud taotlustes. Igal juhul peab koloniaalset ülemvõimu teostav riik kindlustama kõik võimalused rahva tahteavalduse vabaks väljendamiseks: ajakirjan-

duse, koosolekute, organisatsioonide loomise vabaduse ning nende vaba tegutsemise. Koloniate rahvastelt sellise võimaluse võtmine on ÜRO põhikirja rikkumine. Kui emamaa ei võimalda koloonia rahval enesemääramise teostamist, võib viimane haarata relvad ja relvade kaasabil murda välismaise ülemvõimu. Peaassamblees 1966. aastal vastuvõetud resolutsioon tunnustab koloniaalrahvaste õigust relvade kasutamiseks välismaise ülemvõimu murdmiseks.

Et viivitada kolooniatele sõltumatuse andmisega, kasutavad imperialistlikud riigid sageli versiooni «mitteküllaldasest arengust». Kuid sellised argumendid on lubamatud. Deklaratsioonis on selgesõnaliselt öeldud, et mitteküllaldast poliitilist, majanduslikku ja sotsiaalset ettevalmistust ei või kasutada põhjusena sõltumatuse andmisega viivitamiseks. On selge, et iga rahvas vajab iseseisva riigi moodustamiseks teatud poliitilise ja kultuurilise arengu taset. Seda muidugi ei eitata ka deklaratsioonis. Kuid deklaratsioon lähtub sellest, et kaasajal on kõik rahvad juba vajalikul arengutasemel ja neil on küllaldaselt rahvuslikke kaadreid iseseisva riigi moodustamiseks.

Rahval on õigus iseseisva riigi moodustamiseks piirides, kus ta paikneb. Deklaratsioon keelab rahvaste rahvusliku ühtsuse rikkumist ja territoriaalse terviklikkuse lõhkumist. Koloniaalse ülemvõimu perioodil olid paljud rahvad jaotatud erinevate koloniaalsete valduste vahel. Iseseisvuse saavutamisel on neil õigus ühise iseseisva riigi moodustamiseks ja varem eraldatud rahvaste osade koondamiseks ühte riiki. Kuid iseseisvuse saavutamisel on rahvastel täielik õigus luua vaba tahteavalduse alusel liite teiste rahvastega, kui nad leiavad selle parema olevat majandusliku ja kultuurilise arengu ja riigikaitse seisukohalt. Nii moodustasid liidu Sansibar ja endine hooldusalune territoorium Tanganjika (Tansaania). Araabia poolsaarel moodustas rida araabia vürstiriike Araabia Emiraatide Föderatsiooni, mille koosseisu kuuluvad Bahrein, Katar, Abu Dabi, Dibai, Ras al-Haima, Fudžeira, Sardša, Umm al-Karai ja Adžman.[58]

Deklaratsiooni eeskirjad käisid ka hooldus- ja end ise mittevalitsevate territooriumide kohta. Deklaratsioon nõuab võimu viivitamatut üleminekut nende maade rahvaste kätte. Deklaratsiooni vastuvõtmisega pandi alus koloniaalsüsteemi lõplikule likvideerimisele. Kuid impe-

rialistlikud riigid ei ole veel täielikult ellu viinud deklaratsiooni eeskirju. Portugal keeldub andmast sõltumatust oma asumaadele Mosambiigile ja Angoolale. Mitmed hooldusalused territooriumid ei ole veel saanud sõltumatust.

Deklaratsiooni eeskirjade täitmise kontrollimiseks ja selle kohta aruande esitamiseks Peaassambleele moodustati eriline 24 riigi esindajaist koosnev komisjon. Komisjoni poolt Peaassamblee XXI istungjärgule esitatud aruandest selgus, et 1966. aastal vaevles veel umbes 50 miljonit inimest koloniaalses orjuses. Kuid majanduslikult orjastavad ja ekspluateerivad imperialistlikud riigid veel palju suuremat hulka Aafrika ja Aasia äsja sõltumatuse saanud arenevate maade elanikke. Imperialistlike suurriikide ülemvõimu varjatud säilitamiseks on kujunenud kolonialismi uued vormid (majanduslikud vahendid, komprodoorlik kodanlus, antidemokraatlik riigiorganite moodustamise kord). Arengumaade rahvaste ülesandeks on igasuguste selletaoliste neokolonialismi vormide likvideerimine ja täieliku majandusliku ja poliitilise sõltumatuse saavutamine. Selleks annab neile rahvastele täieliku õiguse eespool mainitud deklaratsioon.

Tõusetub teoreetiline probleem sellest, kas deklaratsioon, nähes ette koloniaalsüsteemi lõplikku likvideerimist, loob sellega täiesti uued rahvusvahelise õiguse normid või mitte. Vaadeldes lähemalt nimetatud deklaratsiooni, näeme, et tema põhiseisukohad leiavad väljenduse juba ÜRO põhikirjas. Deklaratsioon täpsustab ÜRO põhikirjaga riikidele pandud kohustusi koloniaalsüsteemi likvideerimisel ja koloniaalses orjuses olevate rahvaste õigusi sõltumatu riigi moodustamiseks ning oma elu iseseisvaks kujundamiseks. Seega on alusetud üksikute imperialistlike riikide väited (Portugal), nagu ei lasuks neil deklaratsiooni mittetunnustamisel mingeid kohustusi koloniaalsüsteemi likvideerimiseks ja nende võimu all olevatele rahvastele võimaluse kindlustamisel iseseisva riigi moodustamiseks. Selline kohustus lasub kõigil ÜRO liikmeil juba põhikirja alusel ja deklaratsiooni mittetunnustamine ei vabasta neid sellest kohustusest.

Teiseks äärmiselt tähtsaks dokumendiks on Peaassamblee poolt 10. detsembril 1948. aastal vastuvõetud inimõiguste ülddeklaratsioon[59]. Sõjaeelsel perioodil valitses teoorias ja riikide praktikas seisukoht, mis tunnustas, et

inimeste eest hoolitsemine ja nende õigusliku režiimi kindlaksmääramine kuulub üksikute riikide kompetentsi ning viiakse põhiliselt ellu siseriikliku seadusandlusega. Prantsuse revolutsiooni ajal vastuvõetud «Inimese ja kodanike õiguste deklaratsiooni» mõjul võeti kodanlike riikide konstitutsioonidesse eripeatükid, mis rääkisid kodanike põhiõigustest. Põhiõigustena tunnustati tavaliselt võrdsust seaduse ees, sõna-, trüki-, südametunnistuse- ja usuvabadust, kirjavahetuse saladust, korteri- ja isikupuutumatust jt. Kuid neid põhiõigusi ei garanteeritud ja nad jäid vaid kodanluse eesõigusteks. Ei saa rääkida võrdõiguslikkusest suurkapitalisti ja töölise vahel. Üksnes Nõukogude Liidus ja teistes sotsialistlikes riikides viiakse need põhiõigused ellu ja kindlustatakse kodanikele juba konstitutsioonilises korras võimalus nende kasutamiseks. Seejuures on sotsialistlike riikide põhiseadustes kodanikele garanteeritud põhiõigused tunduvalt laiemad. Neist tõstetakse esiplaanile just sotsiaal-majanduslikud õigused, nagu õigus tööle, õigus haridusele, õigus materiaalsele kindlustatusele, õigus tasuta arstiabile, mehe ja naise võrdõiguslikkus. Nendest sotsiaal-majanduslikest õigustest lähevad kodanlikud konstitutsioonid täiesti vaikides mööda.

Riikide praktikas tunti sõjaeelsel perioodil veel väga vähe rahvusvahelisi lepinguid, mis oleksid reguleerinud isikute üldist õiguslikku seisundit. Neist võiksime nimetada: 1926. aasta Genfi konventsiooni orjuse kohta, 1933. aasta konventsiooni võitluseks naistega ja lastega kauplemise vastu jt.

Olukord muutus seoses inimese põhiõiguste ja vabaduste jalge alla tallamisega fašistlike riikide poolt: inimeste jälitamisega rassiliste, rahvuslike tunnuste alusel, nende massilise füüsilise hävitamise ja välismaale orjusse viimisega. Sellised metsikused tegid vajalikuks inimõiguste rahvusvahelise kaitse. Pärast Teist maailmasõda otsustasidki antifašistlikku koalitsiooni kuulunud riigid anda loodavale uuele rahvusvahelisele organisatsioonile teatud ülesanded seoses inimõiguste rahvusvahelise kindlustamisega.

ÜRO põhikirja sissejuhatavas osas loetakse organisatsiooni üheks ülesandeks «taas kinnitada usku inimese põhiõigustesse . . .». Kaasaaitamiseks nende ülesannete täitmiseks moodustati Majandus- ja Sotsiaalnõukogu

juurde inimõiguste komisjon ja komisjon naiste õiguste kohta. 10. detsembril 1948. aastal võttis Peaassamblee ühel häälel vastu «Inimõiguste ülddeklaratsiooni». Deklaratsioon on suure poliitilise tähtsusega dokument, mis aitab kaasa rahvahulkade võitlusele kodanlike riikide ühiskondliku korralduse demokratiseerimisel ja teatud gruppi kodanikke rassiliste ja rahvuslike tunnuste alusel diskrimineerivate reaktsiooniliste seaduste äramuutmisel. Deklaratsioon loetleb õigusi ja ülesandeid, mille poole peavad püüdlema «kõik rahvad ja riigid».

Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade delegatsioonide ettepanekul ja energilisel toetusel lülitati deklaratsiooni peale kodanike põhiõiguste ka paljud sotsiaalmajanduslikud õigused, mida senini väljendasid peamiselt sotsialistlike riikide konstitutsioonid. Nendeks õigusteks on: õigus tööle, õigus võrdse tasu saamisele võrdse töö eest; ametiühingute organiseerimise vabadus ja nende õigus võidelda töötajate õiguste eest; õigus perioodilisele tasulisele puhkusele; õigus haridusele, kusjuures alghariidus peab olema tasuta ja kohustuslik, jt.

Deklaratsioonil on siiski rida olulisi puudusi. Selleks on kõigepealt tema formaal-juriidiline iseloom. Deklaratsioon ainult loetleb kodanikele kuuluvaid õigusi, ilma neid garanteerimata. Seega ei saa kodanlikes riikides rõhuv enamik kodanikke, nimelt töötajad, neid kasutada. Kuigi deklaratsioonis näiteks räägitakse õigusest tööle, on igas kodanlikus riigis sadu tuhandeid või isegi miljoneid töötuid. Deklaratsioonis ei nähta ette ka mingeid sanktsioone juhuks, kui mõni riik ei kindlusta oma kodanikele deklaratsioonis ettenähtud õigusi. Puuduseks on ka see, et ta ei tunnusta rahvaste enesemääramise õigust ega räägi vähemusrahvaste õigusest oma emakeele kasutamiseks ning rahvuskultuuri arendamiseks.

Nõukogude delegatsioon tegi ettepaneku deklaratsiooni täiendamiseks sätetega, mis oleksid kohustanud riike kindlustama oma siseseadusandlusega kodanikele nende õiguste kasutamise võimalused ja deklareerinud, et nende õiguste kitsendamine või rikkumine on vastuolus ÜRO põhikirja kõrgete printsiipidega. Kuid need Nõukogude delegatsiooni ettepanekud lükati kapitalistlike riikide poolt tagasi.

Eespool nimetatud puudused soodustavad deklaratsiooni eeskirjade rikkumist. Kodanike jälitamine nende

poliitiliste veendumuste pärast, demokraatlike poliitiliste parteide ja ametiühingute keelamine, õiguste kitsendamine rassiliste ja rahvuslike tunnuste alusel on deklaratsiooni eeskirjadega otseses vastuolus. Ulatuslikult areneb praegu pealetung kodanike demokraatlikele õigustele ja vabadustele Ameerika Ühendriikides, SFV-s, eriti aga fašistlikes diktatuuririikides Hispaanias, Lõuna-Aafrika Vabariigis, sõjaväeliste diktatuuride puhul (Kreekas).

Deklaratsiooni tähtsus seisab selles, et ta innustab kodanike võitlust ühiskondliku ja riikliku korra demokratiseerimise eest ja on selle võitluse õiguslikuks aluseks.

Deklaratsiooni eeskirjade täpsustamiseks võttis Peaassamblee 16. detsembril 1966. aastal vastu paktid inimõiguste kohta, nimelt: a) pakti majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste kohta ja b) pakti tsiviil- ja poliitiliste õiguste kohta.[60]

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õigustena tunnustatakse paktis eelkõige rahvaste enesemääramise õigust. Rahvale kuulub õigus vabalt määrata oma poliitilist staatust ning juhtida majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut. Igasugused imperialistlike suurriikide katsed takistada oma koloniaate iseseisvuse saavutamist ning pidurdada nende sõltumatut majanduslikku ja kultuurilist arengut kujutavad endast rahvusvahelise õiguse rikkumist.

Eriti toonitatakse paktis rahvaste õigust vabalt käsutada oma loodusrikkusi. Sellel sättel on suur tähtsus arengumaadele, kes alles hiljuti vabanesid koloniaalikkest. Teatavasti püüavad imperialistlikud suurriigid jätkata nende maade loodusrikkuste ekspluateerimist, takistades nende maade iseseisvat arengut. Pakt tunnustab sellega arengumaade õigust välismaiste monopolide tegevuse piiramiseks ja loodusrikkuste natsionaliseerimiseks, kui seda nõuavad rahvuslikud huvid.

Paktis täpsustatakse inimõiguste ülddeklaratsioonis loetletud õigusi tööle, haridusele, sotsiaalkindlustusele. Kõik riigid on kohustatud maksma töötajatele võrdse töö eest võrdset tasu. Seega nõuab pakt paljudes kodanlikes riikides naiste püsiva tööalase diskrimineerimise lõpetamist. Nimelt makstakse naistele isegi sama töö eest madalamat palka kui meestele. Pakti nõudel peab töötajale

makstud palk võimaldama nende enda ja ka perekonna rahuldava äraelamise.

Riigid peavad kehtestama sundusliku ja tasuta alghariduse, kindlustama kõigile juurdepääsu kesk- ja kõrgemale haridusele (ka tehnilisele) ja muutma ka need järkjärgult maksuvabaks.

Kõigil töötajatel on õigus moodustada oma õiguste kaitseks ametiühinguid. Ametiühingud võivad moodustada rahvuslikke föderatsioone ja rahvusvahelisi koondisi, välja astuda töötajate õiguste kaitseks ja organiseerida streike. Piirata võib neid ametiühingute õigusi ainult riigi julgeoleku kaalutlustel. (Ametiühingute moodustamist võib keelata sõjaväelastele, politsei ja riigi administratiivaparaadi töötajatele.)

Pakt paneb riikidele kohustuse hoolitseda perekonna ja kasvava sugupõlve eest ning nõuab sellise olukorra loomist, kus kõigil on küllaldaselt toitu ja riiet ning nad võivad pidevalt parandada oma elutingimusi. Eriti nõuab pakt emade õiguste kindlustamist ja neile soodsate võimaluste loomist laste eest hoolitsemiseks.

Tsiviil- ja poliitiliste õiguste pakt tunnustab kõigepealt kodanike võrdõiguslikkust, vaatamata rassile, nahavärvusele, soole, usutunnistusele, päritolule ja poliitilistele veenetele. Riike kohustatakse vastu võtma spetsiaalsed seadused, mis likvideeriksid kodanike diskrimineerimise eelloetletud tunnuste alusel. Neegrite diskrimineerimine Ameerika Ühendriikides ja Lõuna-Aafrika Vabariigis, nende paigutamine erilistesse reservatsioonidesse, nendele koos valgetega üldkasutatavate asutuste (sööklad) kasutamise keelamine, segaabielude keelamine jm., on otseses vastuolus pakti eeskirjadega.

Pakti alusel on igal inimesel võõrandamatu õigus elule. Neis maades, kus karistusena on ette nähtud surmanuhtlus, võidakse seda määrata ainult kõige raskemate kuritegude eest. Alla 18-aastaste karistamine surmanuhtlusega on keelatud. Paktis tunnustatakse mõtte- ja südametunnistuse ning usuvabadust. Igaüks võib vabalt väljendada oma veendumusi kas üksikult või koos teistega. Seda õigust võidakse kitsendada vaid riikliku ja ühiskondliku julgeoleku ning moraali kaalutlustel. On keelatud jälitamine ja õiguste kitsendamine ainult veenete pärast. Kommunistide jälitamine Ameerika Ühendriikides ja paljudes teistes kodanlikes riikides nende polii-

tiliste veenete pärast, nende tööalaste õiguste piiramine (nn. lojaalsuse kontroll) on pakti eeskirjade otsene rikkumine.

Veenete vabadustest teeb pakt erandi sõjapropaganda suhtes. Pakt keelab propaganda, mille sisuks on sõjaline kihutustöö teiste riikide või rahvaste vastu, ning nõuab riikidelt seaduste vastuvõtmist, mis keelaksid sellise propaganda. Meil ja teistes sotsialismimaades olid sellised seadused juba varem vastu võetud.

Pakt tunnustab kõikide kodanike õigust osa võtta «riigi asjade ajamisest» kas isiklikult või vabadel valimistel valitud esindajate kaudu. Kõigil kodanikel on õigus ilma igasuguse diskrimineerimiseta valida ja olla valitud riigi- ja omavalitsusorganitesse. Valimised peavad olema üldised, ühetaolised, salajase hääletamisega, mis kindlustaksid valijatele võimaluse oma tahte vabaks väljendamiseks. Pakt nõuab naistele meestega võrdsete poliitiliste õiguste andmist. Paljudes kodanlikes maades ei ole naistel valimisõigust. See on pakti eeskirjadega vastuolus. 1967. aastal näiteks lükkas Belgia parlamendi ülemkoda (senat) tagasi seaduseelnõu, mis nägi ette naistele valimisõiguse andmise.

Nõukogude Liidus ja teistes sotsialismimaades on paktide eeskirjad seaduslikus korras juba ellu rakendatud. Kapitalistlikes maades jäävad need õigused ka edaspidi suures osas formaalseteks. Ent nende tähtsus seisneb selles, et nad innustavad töötajate võitlust oma õiguste ja huvide eest.

1952. aastal võttis Peaassamblee vastu konventsiooni naiste poliitiliste õiguste kohta. Konventsiooni alusel tuleb anda naistele võrdselt meestega, ilma igasuguse diskrimineerimiseta, õigus:

1) valida ja olla valitud kõigisse valimiste teel moodustatud organitesse;

2) olla riigi ja ühiskonna teenistuses ükskõik missugusel ametikohal ja täita kõiki riiklikke ja ühiskondlikke ülesandeid.

1962. aastal võeti vastu konventsioon abiellumise, abieluvanuse ja abielude registreerimise kohta. Selle alusel võivad nii mehed kui ka naised täisealiseks saamisel abielluda ilma igasuguse takistuseta rassi, rahvuse või usundi alusel ja moodustada perekonna. Abielu võib sõlmida ainult mõlema poole vabatahtliku nõusoleku

alusel, mis avaldatakse vastava ametiisiku juuresolekul. Erandjuhtudel, ühe abielluja äraolekul, lubatakse abielu sõlmida viimase esindaja kaudu. Abieluvanus määratakse kindlaks riikide poolt siseseadusandlusega. Abielu tuleb registreerida kompetentse ametiisiku juures.

1959. aastal võttis Peaassamblee vastu deklaratsiooni laste õiguste kohta. Lastele tuleb kindlustada kõik õigused ja võimalused, mis on vajalikud nende normaalseks füüsiliseks, vaimseks ja kõlbeliseks arenemiseks. Need õigused tuleb anda lastele sõltumata rassist, nahavärvusest, soost, keelest, usundist, poliitilistest veenetest ja sotsiaalsest päritolust. Lapsel on õigus nimele ja kodakondsusele. Last ei või ilma seaduses ettenähtud põhjuseta eraldada perekonnast ja emast. Lastele tuleb kindlustada riiklik kasvatus ka sel juhul, kui perekonnal puuduvad võimalused laste kasvatamiseks. Lastel on õigus haridusele. Algharidus peab olema tasuta ja kohustuslik. Lapsi tuleb kaitsta karmi kohtlemise, ekspluateerimise ja igasuguse rassilise ning rahvusliku diskrimineerimise eest.

Kuigi nendes konventsioonides räägitakse vaid üksikutest õigustest, on nad siiski olulise tähtsusega naiste ebavõrdsuse likvideerimisel ja töölisringkondadest põlvnevate laste eest hoolitsemise parandamisel kapitalistlikes riikides. Kahjuks areneb eeltoodud konventsioonide ellurakendamine kapitalistlikes riikides väga aeglaselt. Praegugi ei ole paljudes kapitalistlikes riikides naistel valimisõigust (Belgia jt.). Tehakse takistusi abiellumiseks rassiliste tunnuste alusel (Lõuna-Aafrika Vabariik, mitmed Ameerika Ühendriikide lõunaosariigid) ja ei ole midagi ette võetud laste eest hoolitsemise parandamiseks.

Aktides, mis aitavad kaasa kolonialismiperioodist pärinevate igandite likvideerimisele, on konventsioon orjuse keelamiseks ja konventsioon rassilise diskrimineerimise likvideerimiseks.

Konventsioon orjuse keelamiseks igasugustes vormides ja avaldustes võeti vastu 1956. aastal. Konventsioon kohustab riike keelama siseriikliku seadusandlusega orjuse, orjakauplemise ja nendega taolised institutsioonid ja tavad. Sõjalaevadel on õigus ulgumerel läbi otsida kõiki laevu, mida kahtlustatakse orjakauplemises. Riigid peavad karistama isikuid, kes on süüdi:

1) orjade vedamises ühest riigist teise ükskõik millisel viisil;
2) orjastab teist isikut või sunnib minema orjaks;
3) sunnib teist isikut minema mittevaba isiku seisundisse;
4) märgib ära isikud orja või mittevaba isiku tunnustega;
5) kihutab teisi isikuid neile kuritegudele või aitab kaasa nende toimepanemisele.

1963. aastal võttis Peaassamblee vastu konventsiooni rassilise diskrimineerimise likvideerimiseks. Selles keelatakse inimeste alavääristamine rassi, nahavärvuse, etnilise päritolu alusel ja loetakse taolised tegevused ÜRO põhikirja printsiipide rikkumiseks. Riigid peavad likvideerima igasuguse kodanike diskrimineerimise tsiviilõiguste, hariduse, usundi, töötingimuste ja elamute kasutamise suhtes. Kõigil isikutel, vaatamata rassile ja nahavärvusele, peab olema vaba sissepääs kõigisse avalikesse kohtadesse. Keelatakse diskrimineerimine poliitiliste õiguste teostamisel. Kõigile kodanikele, arvestamata rassi, nahavärvuse, soo ja usundiga, tuleb anda valimisõigus ja võimalus osa võtta riigi valitsemisest. Kodanikud on võrdsed seaduse ja kohtu ees ja neil on võrdne õigus oma õiguste kaitsmiseks kohtu poole pöördumiseks. Propaganda, mille eesmärgiks on rassiliste vastuolude õhutamine, on keelatud. Riigid peavad kehtestama seadused rassilise diskrimineerimise keelamiseks. Kahjuks areneb ka viimati nimetatud konventsioonide ellurakendamine kodanlikes riikides väga aeglaselt. Mitmetes Aasia ja Aafrika riikides tuntakse veel orjust ja lastega kauplemist (Saudi Araabia). Paljudes kodanlikes riikides toimub ulatuslik kodanike diskrimineerimine rassi ja nahavärvuse alusel (Lõuna-Aafrika Vabariik, Ameerika Ühendriigid). Kuid konventsioonid on juriidiliseks aluseks, millest lähtuvad rahvahulgad võitluses selliste häbiväärsete nähtuste kõrvaldamisel, ning innustavad samaaegselt demokraatlike jõudude võitlust selliste nähtuste vastu.

Äärmiselt tähtsaks aktiks on Peaassamblees 1963. aastal vastuvõetud resolutsioon, mis keelab orbiidile saata tuumarelvadega varustatud tehiskaaslasi. Resolutsioon annab hoobi eelkõige Ameerika Ühendriikide «ultrate» agressiivsetele plaanidele, mille kohaselt kavandati tehis-

kaaslastele ja Kuule paigutatud tuumarelvade kasutamist maailma vallutamiseks.

13. detsembril 1963. aastal võttis Peaassamblee ühel häälel vastu deklaratsiooni riikide tegevuse õiguslikest printsiipidest kosmose uurimisel ja kasutamisel, mille alusel hiljem, 27. jaanuaril 1967. aastal sõlmiti leping riikide tegevusprintsiipidest kosmilise ruumi uurimisel ja kasutamisel, kaasa arvatud Kuu ja teised taevakehad.[61]

Lepingu alusel toimub kosmilise ruumi uurimine kõigi maade huvides, sõltumata nende majanduslikust ja teaduslikust arengutasemest, kogu inimkonna huvides. Kosmiline ruum, kaasa arvatud Kuu ja teised taevakehad, on avatud uurimiseks ja kasutamiseks kõigile riikidele ilma igasuguse diskrimineerimiseta. Nimetatud ruum ja ka taevakehad ei kuulu omastamisele riikide poolt.

Riikide tegevus kosmoses ja taevakehadel toimub kooskõlas rahvusvahelise õiguse normidega, kaasa arvatud ÜRO põhikiri. Silmas tuleb pidada rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kindlustamise ning rahvusvahelise koostöö arendamise huve.

Lepingust osavõtvad riigid kohustuvad mitte viima orbiidile ümber Maa tehiskaaslasi, mille pardal on tuumarelvad või teised massilise hävitamise relvad, ja paigutama selliseid relvi taevakehadele. Seega võtavad riigid endale lepinguga samasuguse konkreetse kohustuse, nagu see oli ette nähtud Peaassamblee poolt 1963. aastal vastuvõetud resolutsioonis. Kuud ja teisi taevakehasid kasutatakse ainult rahumeelsetel eesmärkidel. Seal on keelatud luua sõjalisi baase, kindlustusi või muid sõjalisi ehitusi, katsetada relvi ja läbi viia manöövreid.

Kosmonaute vaadeldakse kui taevasaadikuid ja kõik riigid kohustuvad neile abi andma õnnetuse või hädamaandumise korral. Riigid kannavad vastutust nende poolt nende territooriumilt või nende vahenditega väljasaadetud tehiskaaslaste poolt tekitatud kahjude eest maapinnal, õhus, kosmilises ruumis ja isegi taevakehadel.

Kosmilise ruumi ja taevakehade uurimisel peavad riigid arvestama kõigi teiste lepinguosaliste riikide huve. Nad peavad võtma tarvitusele abinõud Maa ümbruse saastumise vältimiseks. Koostöö arendamiseks kosmilise ruumi ja taevakehade uurimisel teatavad riigid ÜRO peasekretärile, aga samuti üldsusele ja rahvusvahelistele

teaduslikele asutustele uurimise eesmärkidest ja selle tulemustest.

19. detsembril 1967. aastal kiitis ÜRO Peaassamblee XXII istungjärgul heaks «Kokkuleppe kosmonautide päästmise, kosmonautide ja kosmoseavarustesse saadetud objektide tagasitoomise kohta». Leping esitati riikidele allakirjutamiseks ja ratifitseerimiseks. Kokkuleppe alusel on riigid, kelle käsutuses on vajalikud vahendid, kohustatud osutama abi kosmonautidele avarii või hädamaandumise korral. Nad on seejuures kohustatud informeerima väljasaatnud riiki ja ÜRO peasekretäri nende poolt rakendatud abinõudest. Maandunud kosmoseobjektid ja nende osad tagastatakse neid väljasaatnud riigile.

Kokkuleppe projekt koostati ÜRO Peaassamblee abiorgani — Kosmoseuurimise Komitee Juriidilises Alamkomitees ja pärast kokkuleppe jõustumist on tal kaheldamatult suur tähtsus kaasaaitamisel kosmose rahuotstarbelisele uurimisele ja kasutamisele.

Nende positiivsete saavutuste kõrval on ÜRO senises töös veel suuri puudujääke. Ta ei ole suutnud kindlustada püsivat rahvusvahelist rahu. Korea on lõhestatud kaheks ja Lõuna-Koreas Ameerika Ühendriikide tääkide varal püsiv marionetlik režiim on pidevaks ohuks rahvusvahelisele rahule. Juba aastaid jätkub Ühendriikide häbiväärne agressioon Vietnamis. Iisraeli poolt 1967. aasta suvel Lähis-Ida araabia maade vastu suunatud agressiooni tagajärjed on senini likvideerimata, seega võivad sõjalised operatsioonid selles rajoonis mis tahes hetkel taas alata, ohustades sellega rahu kogu maailmas. Kongo on lõhestatud kaheks osaks ja ÜRO ei ole suutnud kindlustada Kongo rahvale võimalust ühtse iseseisva riigi moodustamiseks kooskõlas rahva tahtega.

Kõige suuremaks puudujäägiks senises töös on, et ÜRO ei ole suutnud ellu viia üldist ja täielikku desarmeerimist, kuigi selline ülesanne lasub organisatsioonil põhikirja alusel. Põhikirja alusel (art. 11 ja 26) tehakse Peaassamblee ja Julgeolekunõukogule ülesandeks põhimõtete kindlaksmääramine desarmeerimiseks ja relvastuse reguleerimiseks ja vastavate plaanide esitamiseks organisatsiooni liikmeile. Sellega võime isegi öelda, et põhikiri paneb riikidele kohustuse desarmeerimiseks ja relvastuse vähendamiseks. Pidevalt laienev relvastuse võidujooks tekitab inimkonnale tohutut majanduslikku

kahju ja võib viia imperialistlike riikide poolt kolmanda maailmasõja vallapäästmisele. Sellisele ohule on Nõukogude Liit korduvalt maailma üldsuse tähelepanu juhtinud.

Nõukogude Liidu kaitseminister marssal A. Gretško märkis oma ettekandes Nõukogude armee 50. aastapäevale pühendatud pidulikul koosolekul: «Me peame olema äärmiselt valvsad olukorras, kus Ameerika Ühendriikide imperialistid on võtnud endale maailmasandarmi funktsioonid ja püüavad eri maadele antavate hoopidega takistada nende edasiliikumist sotsiaalse progressi teed, organiseerivad ettekavatsetult poliitilisi ja sõjalisi provokatsioone maailma mitmesugustes piirkondades.»[62]

14. detsembril 1946. aastal võttis Peaassamblee Nõukogude Liidu ettepanekul vastu resolutsiooni printsiipidest, mis määravad üldise relvastatud jõudude reguleerimise ja vähendamise.[63] Resolutsiooni alusel peab Peaassamblee vajalikuks kiireima üldise relvastatud jõudude ja relvastuse reguleerimise ning vähendamise. Selle ülesande täitmiseks soovitab Peaassamblee Julgeolekunõukogul viivitamatult asuda praktiliste sammude väljatöötamisele selle ülesande täitmiseks. Relvastuse ja relvastatud jõudude reguleerimine ja vähendamine pidi haarama kõiki riike, mitte aga ainult üksikuid neist. Resolutsioonis tunnistatakse relvastuse vähendamise edasilükkamatuks ülesandeks tuuma- ja teiste massilise hävitamise relvade keelamine ja nende kõrvaldamine riikide relvastusest ning kontrolli teostamine selle üle, et aatomienergiat kasutataks ainult rahumeelsetel eesmärkidel. Olgugi et on möödunud ligi veerand sajandit eelnimetatud resolutsiooni vastuvõtmisest, on senini suudetud astuda vaid üks reaalne samm kogu selle inimkonda eluliselt huvitava probleemi lahendamisel. Selleks sammuks on 1963. aasta Moskva kokkulepe tuumaplahvatuste osaliseks keelustamiseks kosmoses, õhuruumis ja vee all. Nimetatud kokkulepe raskendab uute, äärmiselt suure purustusjõuga tuumarelvade konstrueerimist, kuid ta ei vabasta rahvaid tuumasõja ohust. Tuumarelvade varud on nii suured, et neist jätkub kogu inimkonna hävitamiseks ja kogu maakera muutmiseks elutuks kõrbeks.

1962. aasta märtsis algas uus etapp desarmeerimisläbirääkimistes. Genfis alustas tööd 18 riigi desarmeerimiskomitee. Komitee ülesandeks on konventsiooniprojekti koostamine üldiseks ja täielikuks desarmeerimiseks.

Nõukogude Liit esitas komiteele vastava kokkuleppe projekti. Selle alusel oli ette nähtud etappide viisi nelja aasta jooksul kõigi relvastatud jõudude laialisaatmine, relvade hävitamine, kaasa arvatud tuuma- ja muud massilise hävitamise relvad, kõigi rakettide ja muude massilise hävitamise relvade kohaletoimetamisvahendite hävitamine, välismaal asuvate sõjaväebaaside likvideerimine, sõjaväekohustuse likvideerimine, kõigi sõjaliste õppeasutuste sulgemine, sõjaministeeriumide ja kõigi staapide likvideerimine, sõjalisteks otstarveteks rahasummade määramise lõpetamine.

Siseriikliku julgeoleku kindlustamiseks ja rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks rahu kindlustamisel võisid jääda peale relvastuse vähendamise elluviimist rangelt piiratud koosseisuga politsei- (miilitsa-) üksused, kelle varustuseks olid ainult kerged jalaväerelvad.[64]

Nõukogude Liidu lepinguprojekti kohaselt kuulus üldine ja täielik desarmeerimine elluviimisele kolmes etapis range rahvusvahelise kontrolli all. Üleminek ühest etapist teise võib toimuda ainult siis, kui rahvusvaheline kontrollorgan teeb kindlaks, et kõik eelmisel etapil ettenähtud ülesanded on täidetud. Kontrolli lepingu eeskirjade täitmise üle peab teostama eriline rahvusvaheline organ — Relvastuse Vähendamise Rahvusvaheline Organisatsioon, kelle koosseisu kuuluvad kõigist lepingust osavõtvate riikide esindajaist koosnev konverents ja Kontrollnõukogu. Peamised kontrollülesanded lasuvad nõukogul. Nõukogu koosneb Julgeolekunõukogu alaliste liikmete ja teatud arvust muude riikide esindajaist, kes on konverentsi poolt kolmeks aastaks valitud.

Nõukogu ülesandeks on kontroll lepingu eeskirjade täitmise üle. Ta võib organiseerida selliseid abivahendeid, mida ta peab vajalikuks oma ülesannete täitmisel.

Lepingu sõlmimisele kaasaaitamiseks oli Nõukogude Liit nõus juba desarmeerimise esimesel etapil likvideerima sellised relvad, mille poolest tal oli teatud ülekaal teiste riikide suhtes (kontinentidevahelised ballistilised raketid).

Kuid lääneriikide vastuseismisel ei ole 18 riigi komitee töös saavutatud senini märkimisväärset edu. Komitee tööst võtavad osa 17 riigi esindajad, kuna Prantsusmaa keeldus komitee tööst osa võtmast. Kindral de Gaulle'i

väite kohaselt peavad olema rahvuslikud tuumajõud Prantsusmaa kaitsesüsteemi aluseks. Nende loomiseks kulutatakse Prantsusmaal igal aastal tohutuid summasid. Kartes, et osavõtt desarmeerimiskomitee tööst võiks kahjustada rahvusliku tuumapotentsiaali loomist, loobus Prantsusmaa läbirääkimistest. Prantsusmaa selline käitumine raskendab desarmeerimisprobleemi lahendamist. On ilmne, et teistes riikides tekib kahtlusi, kui üks suurriik jätkab pidevalt tuumarelvade täiustamist ja varude suurendamist. Valitsuse tegevus on kutsunud välja Prantsusmaa üldsuse pahameele, kuid see ei ole senini suutnud mõjutada valitsuse poliitikat desarmeerimisküsimuses.

Peamised lahkuminekud Nõukogude Liidu ja lääneriikide ettepanekutes on kontrollmehhanismi ja tuumarelvade keelamise küsimuses.[65] Nõukogude Liidu ettepaneku kohaselt alustab kontrollorgan tegevust alles pärast desarmeerimislepingu sõlmimist. Kontrolli teostatakse etappide kaupa ja selle ülesandeks on kontrollida riikide poolt endale vastavaks etapiks võetud kohustuste täitmist. Sellise kontrollisüsteemiga välditakse seda, et kontroll ei saa muutuda riikidele ohtlikuks sõjaliste luureandmete kogumiseks. Lääneriikide ettepaneku kohaselt alustab kontrollorgan tegevust juba enne kokkuleppe sõlmimist ja tema esimeseks ülesandeks on relvastatud jõudude arvulise koosseisu ja relvastuse suuruse kindlaksmääramine. Kuid ei ole garanteeritud, et pärast nimetatud andmete kogumist lähevad lääneriigid desarmeerimislepingu sõlmimisele ja võtavad endale konkreetsed kohustused üldiseks ja täielikuks desarmeerimiseks. Nad võivad loobuda lepingu sõlmimisest või on nõus vaid sellise lepingu sõlmimisega, mis on vastuvõtmatu teistele riikidele. Seega kujuneks relvastatud jõudude ja relvastuse kohta andmete kogumine riikide julgeolekut ohustavaks, ning seda võidaks koguni ära kasutada rahu ohustavaks agressiivseks tegevuseks. Sellise kontrollisüsteemiga ei saa nõustuda Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad.

Lähtudes sellest, nagu oleks kontrolli teostamine tuumarelvade keelamise ja nende varude hävitamise üle võimatu, nõuavad lääneriigid, et tuumarelvad jäetaks desarmeerimislepingust esialgselt välja ning riike kohustataks vähendama vaid tavalist tüüpi relvi. Alles edaspidi, tavalist tüüpi relvade vähendamise käigus, pidavat eksperdid lahendama tuumarelvade üle kontrolli teostamise küsimuse

ja sellele vastavalt tuumarelvade keelamise küsimuse üldse. Seega jääksid riikidele pikemaks ajaks alles tohutud tuumarelvade varud, millest jätkub kogu inimkonna hävitamiseks ja desarmeerimine ei kõrvaldaks agressiivsete sõdade vallapäästmise ohtu. Ka sellise lahendusega ei saa nõustuda Nõukogude Liit ja ka paljud teised riigid.

Nii on lääneriikide vastuseismisel jäänud senini lahendamata desarmeerimisprobleem, mis huvitab eluliselt kogu inimkonda ja millest kõige enam sõltub püsiva rahvusvahelise rahu kindlustamine. Imperialistlikes riikides jätkub relvastumise võidujooks. Kui veel 1967/68. eelarveaastal olid Ameerika Ühendriikide sõjalised kulud umbes 70 miljardit dollarit, siis 1968/69. eelarveaastal moodustasid need juba üle 100 miljardi dollari, s. t. üksnes Ühendriikide relvastumiskulude arvel võiks aastas ehitada 100 Assuani paisu. Ühes sõjaliste kulutuste suurenemisega kasvab töötajate maksukoorem ja halveneb nende majanduslik olukord. Kuid sellest ei hooli valitsevad militaristlikud ringkonnad, keda huvitab ainult ülikasumite suurendamine relvastumise võidujooksu ja agressiooniaktide arvel.

Kuid Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade võitluse tulemusel, kogu maailma rahuarmastava üldsuse nõudel olid imperialistid sunnitud loobuma oma vastuseisust ja minema kokkuleppe sõlmimisele.

5. augustil 1963. aastal sõlmiti leping tuumakatsetuste osaliseks keelustamiseks (atmosfääris, kosmoses ja vee all) ja 1. juulil 1968. aastal tuumarelvade leviku tõkestamiseks. Tuumakatsetuste keelustamise lepinguga on ühinenud peaaegu kõik maailma riigid, välja arvatud üksikud (Prantsusmaa, Hiina RV jt.).

Maailma üldsus hindab lepingut kui esimest tähtsat sammu inimkonna vabastamisel tuumasõjaohust.

Tuumarelvade leviku tõkestamise lepingu sissejuhatavas osas on öeldud, et lepingu sõlmimisel arvestasid riigid «laastavaid tagajärgi, mida kogu inimkonnale tooks tuumasõda, ja sellest tulenevat vajadust teha kõik jõupingutused säärase sõja vältimiseks . . .».

Lepingu alusel kohustusid riigid pidama «hea tahte vaimus» läbirääkimisi tuumarelvastumise võidujooksu lõpetamiseks lähemas tulevikus ja tuumadesarmeerimiseks (art. 6).

Seega võtsid riigid nimetatud lepingu sõlmimisega

kaudselt endale ka kohustuse edaspidi tuumarelvade keelamiseks ja nende olemasolevate varude hävitamiseks, mis on kõige kindlamaks garantiiks inimkonna vabastamisel tuumasõjaohust.

Lepingu alusel kohustusid riigid mitte edasi andma tuumarelvi ja muid tuumaplahvatusseadmeid riikidele, kes neid ei oma. Viimased kohustuvad omakorda mitte vastu võtma selliseid relvi ja seadmeid ning neid mitte tootma.

Leping takistab nn. tuumaklubisse kuuluvate riikide arvu suurenemist, mis omakorda soodustab tuumarelvade keelustamist ja nende varude hävitamist.

Võime siiski loota, et demokraatlike jõudude positsioonide tugevnemisega ÜRO-s uute koloniaalikkest vabanenud riikide vastuvõtmisega organisatsiooni on ta tulevikus võimeline palju edukamalt täitma oma ülesandeid rahvusvahelise rahu kindlustamisel ja heanaaberliku koostöö arendamisel riikide ja rahvaste vahel, inimkonnale parema tuleviku kindlustamisel.

AFGANISTAN

ALBAANIA

ALŽEERIA

AMEERIKA ÜHENDRIIGID

ARGENTIINA

AUSTRAALIA

AUSTRIA

BARBADOS

BELGIA

BIRMA

BOLIIVIA

BOTSVAANA

BRASIILIA

BULGAARIA

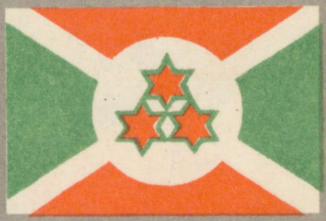

BURUNDI

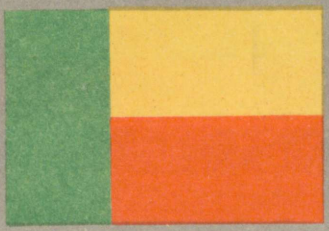

DAHOMEE

DOMINIKAANI

EKUADOR

EKVATORIAAL-GINEA

ELEVANDILUURANNIK

ETIOOPIA

FILIPIINID

GAANA

GABOON

GAMBIA

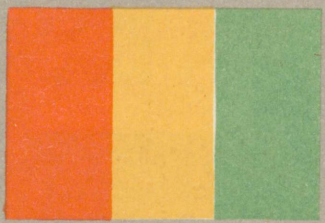

GINEA

GUATEMAALA

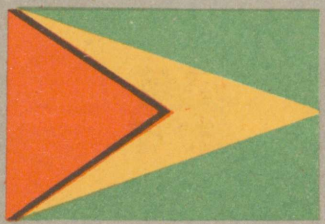

GUAJAANA

HAIITI

HIINA (TAIVAN)

HISPAANIA

HOLLAND

HONDUURAS

IIRI

IISRAEL

INDIA

INDONEESIA

IRAAK

IRAAN

ISLAND

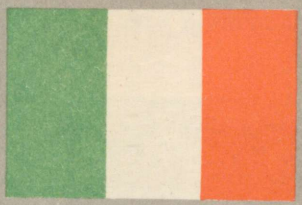

ITAALIA

JAAPAN

JAMAIKA

JEEMEN

JORDAANIA

JUGOSLAAVIA

KAMBODŽA

KAMERUN

KANADA

KEENIA

KESK-AAFRIKA VABARIIK

KOLUMBIA

KONGO DV

KONGO VABARIIK

KOSTARIIKA

KREEKA

KUUBA

KUVEIT

KÜPROS

LAOS

LESOTO

LIBEERIA

LIIBANON

LIIBÜA

LUKSEMBURG

LÕUNA-AAFRIKA VABARIIK

LÕUNA-JEEMEN

MALAAVI

MALAISIA

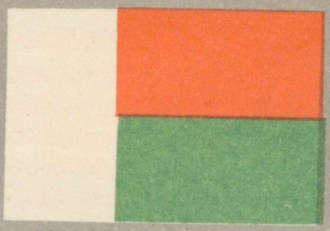

MALAGASSI

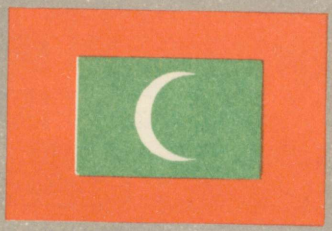

MALEDIIVID

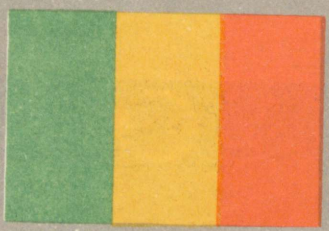

MALI

MALTA

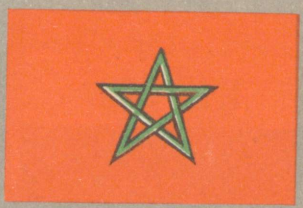

MAROKO

MAURETAANIA

MAURITIUS

MEHHIKO

MONGOOLIA

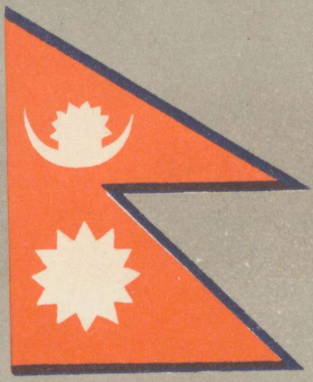

NEPAAL

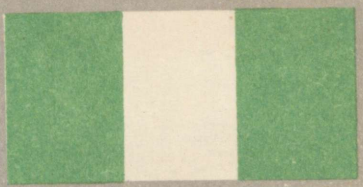

NIGEERIA

NIIGER

NIKARAAGUA

NORRA

NÕUKOGUDE LIIT

PAKISTAN

PANAMA

PARAGUAI

PERUU

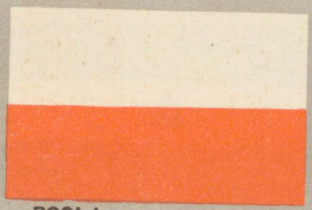

POOLA

PORTUGAL

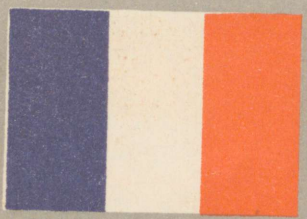

PRANTSUSMAA

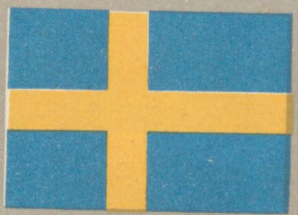

ROOTSI

RUANDA

RUMEENIA

SALVADOR

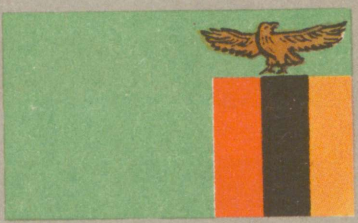

SAMBIA

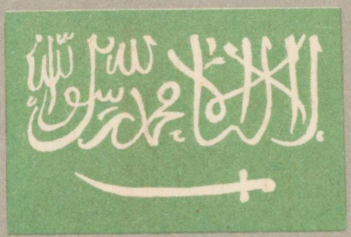

SAUDI ARAABIA

SENEGAL

SIERRA LEONE

SINGAPUR

SOMAALIA

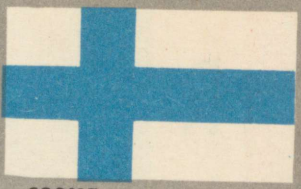

SOOME

SUDAAN

SUURBRITANNIA

SÜÜRIA

TAANI

TAI

TANSAANIA

TOGO

TRINIDAD JA TOBAGO

TSEILON

TŠAAD

TŠEHHOSLOVAKKIA

TŠIILI

TUNEESIA

TÜRGI

UGANDA

UKRAINA NSV

UNGARI

URUGUAI

UUS-MEREMAA

VALGEVENE NSV

VENETSUEELA

ÜHINENUD ARAABIA VÄBARIIK

ÜLEM-VOLTA

SVAASIMAA

ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIOONI PÕHIKIRI

●

RAHVUSVAHELISE KOHTU STATUUT

ÜHINENUD RAHVASTE ORGANISATSIOONI PÕHIKIRI

MEIE, ÜHINENUD RAHVAD,

TULVIL OTSUSTAVUST

päästa järeltulevad põlved sõjaviletsustest, mis on kaks korda meie elu kestel toonud inimkonnale ärarääkimata häda;

taas kinnitada usku inimese põhiõigustesse, tema väärikusse ja väärtusse, meeste ja naiste üheõiguslusse ning suur- ja väikerahvaste õiguste võrdsusse;

luua tingimused, milles võivad püsida õiglus ja lugupidamine lepinguist ja muist rahvusvahelise õiguse allikaist tulenevate kohustuste vastu; kaasa aidata sotsiaalsele progressile ja elutingimuste parandamisele suurema vabaduse juures;

JA NEIL EESMÄRKIDEL

olla leplik ja elada koos üksteisega rahus nagu head naabrid;

ühendada oma jõud rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks;

kindlustada põhimõtete vastuvõtmise ja meetodite kindlaksmääramisega, et relvastatud jõudusid rakendataks üksnes üldistes huvides

ja

kasutada rahvusvahelist aparaati kõigi rahvaste majandusliku ja sotsiaalse progressi soodustamiseks,

OTSUSTASIME ÜHENDADA OMA JÕUPINGUTUSED.

Vastavalt sellele nõustusid meie valitsused San Franciscos kokkutulnud esindajate kaudu, kes esitasid oma volitused, mis leiti nõutavas vormis olevat, vastu võtma käesoleva põhikirja ja asutavad rahvusvahelise organisatsiooni nimega Ühinenud Rahvaste Organisatsioon.

I peatükk

EESMÄRGID JA PÕHIMÕTTED

Artikkel 1

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkideks on:

1. Säilitada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut. Rahu ähvardava ohu vältimiseks ja kõrvaldamiseks ning agressiooniaktide või teiste rahu rikkumiste mahasurumiseks kasutada tõhusaid kollektiivseid vahendeid. Rahvusvahelisi tülisid või olukordi, mis võivad viia rahu rikkumiseni, reguleerida või lahendada rahulike vahenditega, vastavalt õigluse ja rahvusvahelise õiguse põhimõtteile.

2. Arendada rahvusvahelisi sõbralikke suhteid rahvaste võrdõiguslikkuse ja enesemääramise põhimõtte austamise alusel ja kasutada muid abinõusid üldise rahu kindlustamiseks.

3. Arendada rahvusvahelist koostööd majandusliku, sotsiaalse, kultuurilise ja humanitaarse iseloomuga rahvusvaheliste probleemide lahendamisel ning lugupidamise kasvatamisel ja süvendamisel inimõiguste ja kõigile mõeldud põhivabaduste vastu, tegemata vahet rassi, soo, keele ja usundi alusel.

4. Olla rahvaste tegevust kooskõlastavaks keskuseks tähendatud ühiste eesmärkide taotlemisel.

Artikkel 2

Artiklis 1 tähendatud eesmärkide saavutamisel juhinduvad organisatsioon ja tema liikmed järgmistest põhimõtetest:

1. Organisatsioon on rajatud kõigi tema liikmete suveräänse võrdsuse põhimõttele.

2. Kõik Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmed täidavad käesoleva põhikirja järgi endale võetud kohustusi kohusetruult, et kindlustada kõigile organisatsiooni liikmeskonda kuuluvusest tulenevad õigused ja eelised.

3. Kõik Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmed lahendavad oma rahvusvahelised tülid rahulike vahenditega, mis ei ohustaks rahvusvahelist rahu, julgeolekut ning õiglust.

4. Kõik Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmed hoiduvad oma rahvusvahelistes suhetes jõuga ähvardamisest või jõu tarvitamisest nii iga riigi territoriaalse puutumatuse, poliitilise sõltumatuse vastu kui ka mõnel muul viisil, mis ei ole kooskõlas Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkidega.

5. Kõik Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmed osutavad organisatsioonile igakülgset abi tema tegevuses, mis on vastavuses käesoleva

põhikirjaga, ega osuta abi riigile, kelle suhtes Ühinenud Rahvaste Organisatsioon rakendab preventiivse või sunniiseloomuga tegevust.

6. Organisatsioon tagab, et riigid, mis ei kuulu organisatsiooni, tegutseksid mainitud põhimõtete kohaselt, kuivõrd see on vajalik rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks.

7. Käesolev põhikiri ei anna Ühinenud Rahvaste Organisatsioonile mingil määral õigust end segada asjadesse, mis oma loomult kuuluvad iga riigi sisekompetentsi, ega nõua Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmeilt taoliste asjade esitamist lahendamiseks käesoleva põhikirja korras; see põhimõte ei riiva sunnivahendite kasutamist VII peatüki alusel.

II peatükk

ORGANISATSIOONI LIIKMED

Artikkel 3

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni asutajaliikmeiks on riigid, kes võtsid osa San Franciscos toimunud rahvusvahelise organisatsiooni asutamiskonverentsist või kirjutasid alla Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni deklaratsioonile enne 1942. aasta 1. jaanuari ning on alla kirjutanud käesolevale põhikirjale ja selle vastavalt 110. artiklile ratifitseerinud.

Artikkel 4

1. Organisatsiooni liikmeks võib astuda iga rahuarmastav riik, kes võtab endale käesolevas põhikirjas sisalduvad kohustused ja kes organisatsiooni arvates võivad ja soovivad neid kohustusi täita.

2. Iga sellise riigi vastuvõtmine organisatsiooni liikmeks toimub Peaassamblee otsusega Julgeolekunõukogu soovitusel.

Artikkel 5

Kui organisatsiooni mingi liikme vastu on Julgeolekunõukogu ette võtnud preventiivse või sunniiseloomuga tegevuse, on Peaassambleel Julgeolekunõukogu soovitusel õigus peatada temale kui organisatsiooni liikmele kuuluvate õiguste ja privileegide teostamine. Need õigused ja privileegid võib taastada Julgeolekunõukogu.

Artikkel 6

Organisatsiooni liikme, kes rikub käesolevas põhikirjas sisalduvaid põhimõtteid süstemaatiliselt, võib Peaassamblee Julgeolekunõukogu soovitusel organisatsioonist välja heita.

III peatükk

ORGANID

Artikkel 7

1. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peaorganitena asutatakse Peaassamblee, Julgeolekunõukogu, Majandus- ja Sotsiaalnõukogu, Hooldusnõukogu, Rahvusvaheline Kohus ja Sekretariaat.
2. Vajalikuks osutuvaid abiorganeid võib asutada vastavalt käesolevale põhikirjale.

Artikkel 8

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon ei tee mingeid kitsendusi meeste ja naiste õigustes osa võtta ükskõik kellena ja võrdseil tingimustel tema pea- ja abiorganitest.

IV peatükk

PEAASSAMBLEE

Koosseis

Artikkel 9

1. Peaassamblee koosneb kõigist organisatsiooni liikmeist.
2. Igal organisatsiooni liikmel on Peaassamblees mitte üle viie esindaja.

Funktsioonid ja volitused

Artikkel 10

Peaassambleed volitatakse arutama igasuguseid küsimusi, mis kuuluvad käesoleva põhikirja piiridesse või käivad ükskõik millise käesolevas põhikirjas ettenähtud organi volituste ja funktsioonide kohta, ning tegema taoliste küsimuste kohta (välja arvatud artiklis 12 ettenähtud juhud) soovitusi Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmeile või Julgeolekunõukogule või niihästi organisatsiooni liikmeile kui ka Julgeolekunõukogule.

Artikkel 11

1. Peaassambleed volitatakse läbi vaatama üldisi koostööpõhimõtteid rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamise alal, sealhulgas põhimõt-

teid, mis määravad kindlaks desarmeerimise ja relvastuse reguleerimise, ja tegema nende põhimõtete kohta soovitusi organisatsiooni liikmeile või Julgeolekunõukogule või niihästi organisatsiooni liikmeile kui ka Julgeolekunõukogule.

2. Peaassambleed volitatakse arutama igasuguseid rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamise küsimusi, mis on esitatud temale organisatsiooni ükskõik missuguse liikme või Julgeolekunõukogu poolt või organisatsiooni liikmeks mitteoleva riigi poolt 35. artikli 2. punkti kohaselt ja tegema (välja arvatud 12. artiklis ettenähtud juhud) iga taolise küsimuse kohta soovitusi huvitatud riigile või riikidele või Julgeolekunõukogule või niihästi Julgeolekunõukogule kui ka huvitatud riigile või riikidele. Igasugune küsimus, mis nõuab tegevuse ettevõtmist, antakse Peaassamblee poolt enne või pärast arutamist Julgeolekunõukogule üle.

3. Peaassamblee võib pöörata Julgeolekunõukogu tähelepanu olukordadele, mis võiksid ähvardada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut.

4. Käesolevas artiklis ettenähtud Peaassamblee volitused ei või kitsendada 10. artikli üldmõtet.

Artikkel 12

1. Kui Julgeolekunõukogu täidab käesoleva põhikirjaga temale pandud funktsioone mingi tüli või olukorra kohta, ei või Peaassamblee teha mingeid soovitusi, mis puudutavad antud tüli või olukorda, kui Julgeolekunõukogu ei palu seda.

2. Peasekretär informeerib Julgeolekunõukogu nõusolekul Peaassambleed igal tema istungjärgul kõigist Julgeolekunõukogus arutusel olevatest rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamise küsimustest. Niipea kui Julgeolekunõukogu lõpetab taoliste küsimuste läbivaatamise, informeerib peasekretär viivitamatult Peaassambleed, või kui Peaassamblee ei pea istungeid, siis organisatsiooni liikmeid.

Artikkel 13

1. Peaassamblee organiseerib uurimisi ja teeb soovitusi, et:

a) kaasa aidata rahvusvahelisele koostööle poliitilisel alal ja edendada rahvusvahelise õiguse progressiivset arenemist ja tema kodifitseerimist;

b) kaasa aidata rahvusvahelisele koostööle majanduslikul, sotsiaalsel, kultuurilisel, hariduse ja tervishoiu alal, samuti kaasa aidata inimõiguste ja põhivabaduste rakendamisele kõigile, tegemata vahet rassi, soo, keele ja usundi alusel.

2. Peaassamblee muud kohustused, funktsioonid ja volitused punktis 1 b) mainitud küsimustes on toodud IX ja X peatükis.

Artikkel 14

12. artikli sätteid silmas pidades volitatakse Peaassambleed soovitama abinõusid igasuguste olukordade rahulikuks lahendamiseks, sõltumata nende tekkimisest, kui need Peaassamblee arvates võiksid rikkuda üldist heaolu või sõbralikke suhteid rahvaste vahel, kaasa arvatud olukorrad, mis johtuvad käesolevas põhikirjas Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärke ja põhimõtteid käsitlevate sätete rikkumisest.

Artikkel 15

1. Peaassamblee saab ja vaatab läbi Julgeolekunõukogu aasta- ja eriaruanded; need aruanded peavad sisaldama aruande rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamise abinõude kohta, mis Julgeolekunõukogu on otsustanud tarvitusele võtta või on tarvitusele võtnud.

2. Peaassamblee saab ja vaatab läbi organisatsiooni teiste organite aruanded.

Artikkel 16

Rahvusvahelise hooldussüsteemi suhtes täidab Peaassamblee temale XII ja XIII peatüki alusel pandud funktsioone, kaasa arvatud hooldus-kokkulepete kinnitamine strateegiliste territooriumide hulka mittevõetud territooriumidele.

Artikkel 17

1. Peaassamblee vaatab läbi ja kinnitab organisatsiooni eelarve.

2. Organisatsiooni liikmed kannavad organisatsiooni kulud Peaassamblee poolt kindlaksmääratud jaotuse kohaselt.

3. Peaassamblee vaatab läbi ja kinnitab igasugused rahanduslikud ja eelarvelised kokkulepped 57. artiklis tähendatud spetsialiseeritud asutustega ja kontrollib nende asutuste administratiiveelarveid, et huvitatud asutustele soovitusi teha.

Hääletamine

Artikkel 18

1. Igal Peaassamblee liikmel on üks hääl.

2. Peaassamblee otsused tähtsates küsimustes võetakse vastu Julge-

olekunõukogu eelneval soovitusel Peaassamblee poolt $^2/_3$ kohalolevate ja hääletamisest osavõtvate riikide häälteenamusega. Nende küsimuste hulka kuuluvad: soovitused rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamise viiside kohta, Julgeolekunõukogu mittealaliste liikmete valimine, Majandus- ja Sotsiaalnõukogu liikmete valimine, Hooldusnõukogu liikmete valimine vastavalt 86 artikli punktile 1 c, Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni uute liikmete vastuvõtmine, Organisatsiooni liikmete õiguste ja privileegide peatamine, organisatsioonist väljaheitmine, hooldussüsteemi funktsioneerimise kohta käivad küsimused ja eelarvelküsimused.

3. Otsused teistes küsimustes, kaasa arvatud kaht kolmandikku enamust nõudvate küsimuste täiendavate liikide kindlaksmääramine, võetakse vastu kohalviibivate ja hääletamisest osavõtvate liikmete lihthäälteenamusega.

Artikkel 19

Organisatsioonile liikmemaksu võlgnevalt organisatsiooni liikmelt võetakse ära hääleõigus Peaassamblees, kui tema võlasumma võrdub või ületab tema poolt tasumisele kuuluva kahe eelneva täisaasta liikmemaksude summa. Peaassamblee võib siiski lubada sellisel organisatsiooni liikmel hääletamisest osa võtta, kui ta leiab, et viivitus tasumises on tekkinud sellest liikmest mittesõltuvail asjaoludel.

Protseduur

Artikkel 20

Peaassamblee tuleb kokku korralisteks iga-aastasteks istungjärkudeks ja eriistungjärkudeks, mida võivad nõuda asjaolud. Eriistungjärgud kutsub kokku peasekretär Julgeolekunõukogu või organisatsiooni liikmete enamuse nõudmisel.

Artikkel 21

Peaassamblee määrab kindlaks oma protseduurireeglid. Ta valib oma esimehe iga istungjärgu jaoks.

Artikkel 22

Peaassambleed volitatakse asutama selliseid abiorganeid, mida ta loeb vajalikuks oma funktsioonide täitmisel.

V peatükk

JULGEOLEKUNÕUKOGU

Koosseis

Artikkel 23

1. Julgeolekunõukogu koosneb viieteistkümnest organisatsiooni liikmest. Hiina Vabariik, Prantsuse Vabariik, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit, Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendatud Kuningriik ning Ameerika Ühendriigid on Julgeolekunõukogu alalised liikmed. Peaassamblee valib täiendavalt kümme organisatsiooni liiget Julgeolekunõukogu mittealalisteks liikmeiks, pöörates seejuures küllaldast tähelepanu esmajoones sellele, mil määral organisatsiooni liikmed rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamisest ja organisatsiooni teiste eesmärkide saavutamisest osa võtavad, samuti ka õiglasele geograafilisele jaotusele.

2. Julgeolekunõukogu mittealalised liikmed valitakse kaheks aastaks. Mittealaliste liikmete esimesel valimisel aga valitakse viis liiget üheks aastaks. Julgeolekunõukogust lahkuv liige ei kuulu kohesele ümbervalimisele.

3. Julgeolekunõukogu igal liikmel on üks esindaja.

Funktsioonid ja volitused

Artikkel 24

1. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni kiire ja mõjuka tegevuse kindlustamiseks panevad tema liikmed Julgeolekunõukogule peamise vastutuse rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamise eest ning lepivad kokku selles, et oma kohustuste täitmisel, mis tulenevad sellest vastutusest, tegutseb Julgeolekunõukogu nende nimel.

2. Nende kohustuste täitmisel tegutseb Julgeolekunõukogu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkide ja põhimõtete kohaselt. Nende kohustuste täitmiseks Julgeolekunõukogule antud kindlaksmääratud volitused on toodud VI, VII, VIII ja XII peatükis.

3. Julgeolekunõukogu esitab Peaassambleele läbivaatamiseks igaaastased aruanded ja vajaduse korral eriaruanded.

Artikkel 25

Vastavalt käesolevale põhikirjale nõustuvad organisatsiooni liikmed Julgeolekunõukogu otsustele alluma ja neid täitma.

Artikkel 26

Et kaasa aidata rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kehtestamisele ja säilitamisele maailma inimjõudude ja majanduslike ressursside vähima rakendamisega relvastumiseks, kannab Julgeolekunõukogu 47. artiklis tähendatud Sõjastaabikomitee kaasabil vastutust relvastuse reguleerimise süsteemi loomise plaanide formuleerimise eest nende esitamiseks organisatsiooni liikmeile.

Hääletamine

Artikkel 27

1. Julgeolekunõukogu igal liikmel on üks hääl.
2. Julgeolekunõukogu otsused protseduuriküsimustes loetakse vastuvõetuks, kui nende poolt on hääletanud nõukogu üheksa liiget.
3. Julgeolekunõukogu otsused kõigis teistes küsimustes loetakse vastuvõetuks, kui nende poolt on hääletanud nõukogu üheksa liiget, kaasa arvatud nõukogu kõigi alaliste liikmete poolthääled, kusjuures tülist osavõttev pool peab otsuse vastuvõtmisel hääletamisest loobuma VI peatüki ja 52. artikli 3. punkti põhjal.

Protseduur

Artikkel 28

1. Julgeolekunõukogu organiseeritakse nõnda, et ta võiks pidevalt funktsioneerida. Selleks peab iga Julgeolekunõukogu liige olema alaliselt esindatud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni asukohas.
2. Julgeolekunõukogu tuleb kokku perioodilisteks istungiteks, kus iga tema liige võib oma soovi kohaselt olla esindatud kas valitsuse liikme või mõne muu eriesindajaga.
3. Julgeolekunõukogu istungid võivad toimuda organisatsiooni asukohas, kuid ka igas teises kohas, mis nõukogu arvates tema tööd rohkem soodustab.

Artikkel 29

Julgeolekunõukogu võib asutada oma funktsioonide täitmiseks vajalikke abiorganeid.

Artikkel 30

Julgeolekunõukogu määrab kindlaks oma protseduurireeglid, kaasa arvatud esimehe valimise kord.

Artikkel 31

Organisatsiooni iga liige, kes ei ole Julgeolekunõukogu liige, võib hääleõiguseta osa võtta igast Julgeolekunõukogusse antud küsimuse arutamisest neil juhtudel, kui Julgeolekunõukogu leiab, et organisatsiooni selle liikme huvid on otseselt puudutatud.

Artikkel 32

Organisatsiooni iga liige, kes ei ole Julgeolekunõukogu liige, või iga riik, kes ei ole organisatsiooni liige, kui ta on osaline tülis, mida Julgeolekunõukogus läbi vaadatakse, kutsutakse osa võtma selle tüli arutamisest hääleõiguseta. Organisatsiooni liikmeks mitteoleva riigi osavõtmiseks seab nõukogu tingimused, mis ta leiab olevat õiglased.

VI peatükk

TÜLIDE RAHULIK LAHENDAMINE

Artikkel 33

1. Pooled, kes on osalisteks mis tahes tülis, mille jätkumine võiks ohustada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut, peavad püüdma tüli lahendada kõigepealt läbirääkimiste, uurimise, vahenduse, lepituse, vahekohtu, kohtuliku menetluse teel, pöördumisega regionaalsete organite või kokkulepete poole või teiste rahulike vahenditega oma valikul.

2. Julgeolekunõukogu, kui ta seda vajalikuks peab, nõuab pooltelt nende tüli lahendamist mainitud vahendite abil.

Artikkel 34

Julgeolekunõukogu volitatakse juurdlema igasugust tüli või igasugust olukorda, mis võib viia rahvusvaheliste hõõrumisteni või välja kutsuda tüli, selle kindlaksmääramiseks, kas tüli või olukorra jätkumine võib ohustada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut.

Artikkel 35

1. Organisatsiooni iga liige võib Julgeolekunõukogule või Peaassambleele teatavaks teha iga tüli või olukorra, millel on 34. artiklis tähendatud iseloom.

2. Organisatsiooni liikmeks mitteolev riik võib Julgeolekunõukogule või Peaassambleele teatavaks teha iga tüli, milles ta on osavõtjaks pooleks, kui ta selle tüli suhtes juba ette võtab endale käesolevas põhikirjas tülide rahulikuks lahendamiseks ettenähtud kohustused.

3. Peaassamblee lahendab temale käesoleva artikli alusel teatavaks tehtud asja 11. ja 12. artikli eeskirju arvestades.

Artikkel 36

1. Julgeolekunõukogu volitatakse 33. artiklis tähendatud iseloomu omava tüli või olukorra igasuguses staadiumis soovitama kohast reguleerimise protseduuri või reegleid.

2. Julgeolekunõukogu arvestab selle tüli lahendamisel igasugust protseduuri, mis pooled on juba tarvitusele võtnud.

3. Käesoleva artikli põhjal soovitusi tehes peab Julgeolekunõukogu ühtlasi silmas, et juriidilise iseloomuga tülid tuleb pooltel vastavalt kohtu statuudi eeskirjadele tavaliselt Rahvusvahelisse Kohtusse anda.

Artikkel 37

1. Kui pooled ei lahenda 33. artiklis tähendatud iseloomuga tüli samas artiklis mainitud vahenditega, annavad nad selle edasi Julgeolekunõukogule.

2. Kui Julgeolekunõukogu arvab, et antud tüli jätkamine võiks tõeliselt ohustada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut, siis otsustab ta, kas tal tuleb toimida 36. artikli alusel või soovitada tema poolt sobivaks peetavaid tüli lahendamise tingimusi.

Artikkel 38

33.—37. artikli eeskirju rikkumata volitatakse Julgeolekunõukogu, kui kõik tülist osavõtvad pooled seda paluvad, tegema pooltele soovitusi selle tüli rahulikuks lahendamiseks.

VII peatükk

TEGEVUS RAHU OHUSTAMISE, RAHU RIKKUMISE JA AGRESSIOONIAKTIDE PUHUL

Artikkel 39

Julgeolekunõukogu määrab kindlaks iga rahu ohustamise, iga rahu rikkumise või agressiooniakti olemasolu ja teeb soovitusi või otsustab, milliseid abinõusid tuleb 41. ja 42. artikli kohaselt tarvitusele võtta rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks või taastamiseks.

Artikkel 40

Olukorra halvenemise vältimiseks volitatakse Julgeolekunõukogu, enne kui ta teeb soovitusi või otsustab 39. artiklis ettenähtud abinõusid

tarvitada, nõudma huvitatud pooltelt nende ajutiste abinõude täitmist, mida ta peab vajalikeks või soovitavaiks. Sellised ajutised abinõud ei tohi kahjustada huvitatud poolte õigusi, pretensioone või olukorda. Julgeolekunõukogu vajalikul viisil arvestab nende ajutiste abinõude mittetäitmist.

Artikkel 41

Julgeolekunõukogu volitatakse otsustama, millised relvastatud jõudude kasutamisega mitteseotud abinõud tuleb tarvitusele võtta tema otsuste täitmiseks, ja ta võib nõuda organisatsiooni liikmeilt nende abinõude rakendamist. Need abinõud võivad ette näha majanduslike suhete, raudtee-, mere-, õhu-, posti-, telegraafi-, raadioühenduse või teiste sidevahendite täielikku või osalist katkestamist, samuti ka diplomaatiliste suhete katkestamist.

Artikkel 42

Kui Julgeolekunõukogu arvab, et 41. artiklis ettenähtud abinõud võivad osutuda mitteküllaldasteks või on juba osutunud mitteküllaldasteks, volitatakse teda ette võtma sellist tegevust õhu-, mere- ja maajõududega, mis osutuvad vajalikuks rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks või taastamiseks, näiteks demonstratsioonid, blokaad ja muud organisatsiooni liikmete õhu-, mere- või maajõudude operatsioonid.

Artikkel 43

1. Et anda oma panus rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamisse, kohustuvad kõik organisatsiooni liikmed andma Julgeolekunõukogu korraldusse tema nõudmisel ja vastavalt erikokkuleppele või kokkuleppeile rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks vajalikud relvastatud jõud, abi ja vastavad teenindusvahendid, kaasa arvatud läbipääsuõigus.

2. Selline kokkulepe või kokkulepped määravad kindlaks vägede arvu ja liigi, nende valmisoleku astme ja nende üldise paigutuse ning antavate teenindusvahendite ja abi iseloomu.

3. Läbirääkimised kokkuleppe või kokkulepete sõlmimiseks võetakse Julgeolekunõukogu algatusel ette võimalikult lühikese aja jooksul. Need sõlmitakse Julgeolekunõukogu ja organisatsiooni liikmete vahel või Julgeolekunõukogu ja organisatsiooni liikmete gruppide vahel ning kuuluvad ratifitseerimisele nendele allakirjutanud riikide poolt vastavalt nende riikide konstitutsioonilisele protseduurile.

Artikkel 44

Kui Julgeolekunõukogu on otsustanud jõudu kasutada, siis enne, kui ta nõuab organisatsiooni liikmelt, kes ei ole nõukogus esindatud, relvastatud jõudude andmist tema poolt 43. artikli alusel võetud kohustuste korras, kutsub Julgeolekunõukogu organisatsiooni selle liikme, kui viimane seda soovib, osa võtma Julgeolekunõukogu otsuse tegemisest organisatsiooni antud liikme relvastatud jõudude kontingentide kasutamise kohta.

Artikkel 45

Et kindlustada Ühinenud Rahvaste Organisatsioonile võimalus kiireid sõjalisi abinõusid tarvitusele võtta, peavad organisatsiooni liikmed hoidma viivitamata valmisoleku seisundis rahvuslike õhujõudude kontingendid ühisteks, rahvusvahelisteks sunniaktsioonideks. Nende kontingentide arvulise suuruse ja valmisoleku astme ning nende ühise tegevuse plaanid määrab Julgeolekunõukogu kindlaks Sõjastaabikomitee abil 43. artiklis mainitud erikokkuleppes või -kokkuleppeis märgitud piirides.

Artikkel 46

Relvastatud jõudude rakendamise plaanid koostab Julgeolekunõukogu Sõjastaabikomitee abil.

Artikkel 47

1. Sõjastaabikomitee luuakse selleks, et ta annaks nõu ja osutaks abi Julgeolekunõukogule kõigis küsimustes, mis puudutavad Julgeolekunõukogu sõjalisi vajadusi rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks, tema käsutusse antud vägede kasutamist ja nende juhatamist, aga ka relvastuse reguleerimist ja võimalikku desarmeerimist.

2. Sõjastaabikomitee koosneb Julgeolekunõukogu alaliste liikmete staabiülemaist või nende esindajaist. Komitee kutsub organisatsiooni iga liikme, kes ei ole komitees alaliselt esindatud, komitees kaasa töötama, kui komitee kohustuste tõhus täitmine nõuab organisatsiooni liikme osavõtmist komitee tööst.

3. Alludes Julgeolekunõukogule, kannab Sõjastaabikomitee vastutust Julgeolekunõukogu käsutusse antud igasuguste relvastatud jõudude strateegilise juhtimise eest. Selliste jõudude juhtimise kohta käivad küsimused tuleb välja töötada hiljem.

4. Sõjastaabikomitee võib Julgeolekunõukogu loal ja pärast vastavate regionaalsete organitega konsulteerimist asutada oma regionaalseid alamkomiteesid.

Artikkel 48

1. Aktsioonid, mis on vajalikud Julgeolekunõukogu otsuste täitmiseks rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks, võetakse ette kõigi organisatsiooni liikmete poolt või mõnede poolt nende hulgast, olenevalt sellest, kuidas määrab kindlaks Julgeolekunõukogu.

2. Taolisi otsuseid täidavad organisatsiooni liikmed vahetult, aga ka aktsioonide teel vastavates rahvusvahelistes asutustes, mille liikmeks nad on.

Artikkel 49

Organisatsiooni liikmed peavad Julgeolekunõukogu otsuse põhjal vastuvõetud abinõude rakendamisel üksteist abistama.

Artikkel 50

Kui Julgeolekunõukogu võtab mingisuguse riigi vastu tarvitusele preventiivseid või sunniabinõusid, on igal teisel organisatsiooni liikmeskonda kuuluval või mittekuuluval riigil, kellel tähendatud abinõude tarvituselevõtmisest tingituna tekivad erilised majanduslikud probleemid, õigus konsulteerida Julgeolekunõukoguga selliste probleemide lahendamise üle.

Artikkel 51

Relvastatud kallaletungi puhul organisatsiooni liikmele ei piira käesolev põhikiri mingil määral võõrandamatut õigust individuaalsele ja kollektiivsele enesekaitsele, kuni Julgeolekunõukogu ei võta tarvitusele rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks vajalikke abinõusid. Abinõudest, mis organisatsiooni liikmed on tarvitusele võtnud enesekaitseõiguse rakendamiseks, tuleb viivitamatult teatada Julgeolekunõukogule ja need ei tohi mingil viisil riivata Julgeolekunõukogule käesolevas põhikirjas ettenähtud volitusi ja vastutust igal ajal sääraste aktsioonide ettevõtmiseks, mida ta peab vajalikuks rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks või taastamiseks.

VIII peatükk

REGIONAALSED KOKKULEPPED

Artikkel 52

1. Käesolev põhikiri ei takista mingil määral regionaalsete kokkulepete või organite olemasolu selliste rahvusvaheliste rahu ja julgeoleku säilitamise kohta käivate küsimuste lahendamiseks, mis on sobi-

vad regionaalseks tegevuseks, tingimusel, et sellised kokkulepped või organid ja nende tegevus on kooskõlas organisatsiooni eesmärkide ja põhimõtetega.

2. Organisatsiooni liikmed, kes on sõlminud nimetatud kokkuleppeid või moodustavad taolisi organeid, peavad enne tülide Julgeolekunõukogule otsustada andmist tegema suurimaid pingutusi kohalike tülide rahulikuks lahendamiseks regionaalsete kokkulepete või regionaalsete organite abil.

3. Julgeolekunõukogu peab kaasa aitama kohalike tülide rahulikule lahendamisele mainitud regionaalsete kokkulepete või regionaalsete organite abil kas huvitatud riikide või Julgeolekunõukogu algatusel.

4. Käesolev artikkel ei riiva mingil määral 34. ja 35. artikli rakendamist.

Artikkel 53

1. Julgeolekunõukogu kasutab, kus see kohane on, selliseid regionaalseid kokkuleppeid või organeid sunnitoiminguteks tema enda juhtimisel. Siiski ei võeta nende regionaalsete kokkulepete alusel või regionaalsete organite poolt mingeid sunnitoiminguid ette Julgeolekunõukogu volituseta, välja arvatud 107. artiklis ettenähtud abinõud iga vaenlasriigi vastu, nagu selline riik on määratletud käesoleva artikli 2. punktis, või regionaalseis kokkuleppeis ettenähtud abinõud, mis on suunatud agressiivse poliitika uuestialustamise vastu iga sellise riigi poolt, ajani, kus huvitatud valitsuste palvel võib panna organisatsioonile vastutuse edasise agressiooni ärahoidmise eest sellise riigi poolt.

2. Termin «vaenlasriik», nagu seda on tarvitatud käesoleva artikli 1. punktis, käib iga riigi kohta, kes Teise maailmasõja kestel oli ükskõik millise käesolevale põhikirjale allakirjutanud riigi vaenlane.

Artikkel 54

Julgeolekunõukogu peab alati olema täielikult informeeritud toimingutest, mis on regionaalsete organite poolt rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks ette võetud või kavatsusel.

IX peatükk

RAHVUSVAHELINE MAJANDUSLIK JA SOTSIAALNE KOOSTÖÖ

Artikkel 55

Et luua stabiilsuse ja heaolu tingimused, mis on vajalikud rahvaste võrdõiguslikkuse ja enesemääramise põhimõtte austamisele rajatud

rahulikeks ja sõbralikeks suhteiks rahvaste vahel, aitab Ühinenud Rahvaste Organisatsioon kaasa:

a) elanikkonna elutaseme tõstmisele, täielikule töölerakendatusele ning majandusliku ja sotsiaalse progressi ning arenemise tingimustele;

b) rahvusvaheliste probleemide lahendamisele majanduslikul, sotsiaalsel, tervishoiu ja muudel taolistel aladel; rahvusvahelisele koostööle kultuuri ja hariduse alal;

c) kõigile kuuluvate inimõiguste ja põhivabaduste üldisele austamisele ja järgimisele, tegemata vahet rassi, soo, keele ja usundi alusel.

Artikkel 56

Artiklis 55 tähendatud eesmärkide saavutamiseks kohustuvad kõik organisatsiooni liikmed ette võtma ühiseid ja iseseisvaid toiminguid koostöös organisatsiooniga.

Artikkel 57

1. Mitmesugused spetsialiseeritud asutused, mis on loodud valitsustevaheliste kokkulepetega ja millel on nende asutamisaktides kindlaks määratud laialdaselt rahvusvaheline vastutus majanduslikul, sotsiaalsel, kultuuri, hariduse, tervishoiu ja muil taolistel aladel, seostatakse organisatsiooniga vastavalt 63. artikli määrustele.

2. Selliseid asutusi, mis mainitud viisil seostatakse organisatsiooniga, nimetatakse järgnevais artikleis «spetsialiseeritud asutusteks».

Artikkel 58

Organisatsioon teeb soovitusi spetsialiseeritud asutuste poliitika ja tegevuse kooskõlastamiseks.

Artikkel 59

Vajaduse korral näitab organisatsioon initsiatiivi, et huvitatud valitsused peaksid läbirääkimisi igasuguste uute spetsialiseeritud asutuste loomiseks, mis on vajalikud 55. artiklis tähendatud eesmärkidel.

Artikkel 60

Käesolevas peatükis ettenähtud organisatsiooni funktsioonide täitmise eest kannab vastutust Peaassamblee ja Peaassamblee juhtimisel Majandus- ja Sotsiaalnõukogu, kellele selleks antakse X peatükis tähendatud volitused.

X peatükk

MAJANDUS- JA SOTSIAALNÕUKOGU

Koosseis

Artikkel 61

1. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu koosneb Peaassamblee poolt valitud kaheksateistkümnest organisatsiooni liikmest.

2. Punkti 3 eeskirju silmas pidades valitakse iga aasta kuus Majandus- ja Sotsiaalnõukogu liiget kolmeks aastaks. Nõukogu lahkunud liiget võidakse kohe ümber valida.

3. Esimesel valimisel valitakse kaheksateist Majandus- ja Sotsiaalnõukogu liiget. Sellisel viisil valitud kuue liikme volituste tähtaeg möödub esimese aasta lõpul, teisel kuuel liikmel — teise aasta lõpul vastavalt Peaassamblee juhenditele.

4. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu igal liikmel on üks esindaja.

Funktsioonid ja volitused

Artikkel 62

1. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu volitatakse ette võtma uurimisi ja koostama aruandeid rahvusvahelistes küsimustes majanduslikul, sotsiaalsel, kultuuri, hariduse, tervishoiu ja muil sääraseil aladel või ergutama selleks teisi, samuti tegema ükskõik missuguses neis küsimustes soovitusi Peaassambleele, organisatsiooni liikmeile ja huvitatud spetsialiseeritud asutustele.

2. Nõukogu volitatakse tegema soovitusi, et edendada kõigile kuuluvate inimõiguste ja põhivabaduste austamist ning järgimist.

3. Nõukogu volitatakse ette valmistama tema kompetentsi kuuluvais küsimustes konventsiooniprojekte nende esitamiseks Peaassambleele.

4. Nõukogu volitatakse vastavalt organisatsiooni poolt ettekirjutatud reegleile kokku kutsuma rahvusvahelisi konverentse tema kompetentsi kuuluvais küsimustes.

Artikkel 63

1. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu volitatakse iga 57. artiklis tähendatud asutusega astuma kokkuleppeisse, mis määravad kindlaks tingimused, kuidas vastavad asutused organisatsiooniga seostatakse. Sellised kokkulepped kinnitab Peaassamblee.

2. Nõukogu volitatakse kooskõlastama spetsialiseeritud asutuste tegevust nendega konsulteerimise ja neile, aga ka Peaassambleele ja organisatsiooni liikmeile soovituste tegemise teel.

Artikkel 64

1. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu volitatakse tarvitusele võtma vastavaid abinõusid spetsialiseeritud asutustelt regulaarsete aruannete saamiseks. Nõukogu volitatakse sõlmima kokkuleppeid organisatsiooni liikmete ja spetsialiseeritud asutustega aruannete saamiseks abinõude kohta, mis on tarvitusele võetud tema enda ja Peaassamblee soovituste täitmiseks nõukogu kompetentsi kuuluvais küsimustes.

2. Nõukogu volitatakse informeerima Peaassambleed oma märkustest nende aruannete kohta.

Artikkel 65

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu volitatakse esitama Julgeolekunõukogule informatsiooni ning ta on kohustatud Julgeolekunõukogu ettepanekul viimast abistama.

Artikkel 66

1. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu täidab funktsioone, mis kuuluvad tema kompetentsi seoses Peaassamblee soovituste täitmisega.

2. Nõukogu volitatakse Peaassamblee heakskiitmisel tegema töid organisatsiooni liikmete ja spetsialiseeritud asutuste palvel.

3. Nõukogu peab täitma ka funktsioone, mis on loetletud käesoleva põhikirja teistes osades, või mida võidakse temale panna Peaassamblee poolt.

Hääletamine

Artikkel 67

1. Igal Majandus- ja Sotsiaalnõukogu liikmel on üks hääl.

2. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu otsused võetakse vastu kohalviibivate ja hääletamisest osavõtvate liikmete häälteenamusega.

Protseduur

Artikkel 68

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu loob komisjonid majanduslikul ja sotsiaalsel alal ning inimõiguste edendamiseks, aga ka teisi komisjone, mis võiksid vajalikud olla tema funktsioonide täitmiseks.

Artikkel 69

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu kutsub organisatsiooni ükskõik missuguse liikme ilma hääleõiguseta osa võtma küsimuse arutamisest, mis antud liikmele erilist huvi pakub.

Artikkel 70

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu volitatakse tarvitusele võtma abinõusid spetsialiseeritud asutuste esindajate osavõtmiseks küsimuste arutamisest ilma hääleõiguseta nõukogus või tema poolt loodud komisjonides, samuti ka nõukogu esindajate osavõtmiseks küsimuste arutamisest spetsialiseeritud asutustes.

Artikkel 71

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu volitatakse tarvitusele võtma vastavaid abinõusid konsulteerimiseks mittevalitsuslike organisatsioonidega, kes on huvitatud tema kompetentsi kuuluvaist küsimustest. Selliste abinõude kohta võib kokku leppida rahvusvaheliste organisatsioonidega ja vajaduse korral rahvuslike organisatsioonidega pärast konsulteerimist organisatsiooni huvitatud liikmetega.

Artikkel 72

1. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu määrab kindlaks oma protseduurireeglid, kaasa arvatud esimehe valimise kord.

2. Majandus- ja Sotsiaalnõukogu kutsutakse kokku tarviduse järgi, vastavalt reeglitele, mis peavad sisaldama eeskirju istungite kokkukutsumise kohta tema liikmete enamuse nõudel.

XI peatükk

DEKLARATSIOON END ISE MITTEVALITSEVATE TERRITOORIUMIDE SUHTES

Artikkel 73

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmed, kes kannavad vastutust või võtavad endale vastutuse territooriumide valitsemise eest, mille rahvad ei ole veel saavutanud täielikku omavalitsust, tunnustavad põhimõtet, et mainitud territooriumide rahvastiku huvid on esmajärgulised, ja võtavad endale pühaks kohustuseks maksimaalselt soodustada nende territooriumide rahvastiku heaolu rahvusvahelise rahu ja julgeoleku süsteemi raamides, mis on seatud sisse käesoleva põhikirjaga, ning kohustuvad sel eesmärgil:

a) tagama, osutades vajalikku lugupidamist mainitud rahvaste kultuuri vastu, nende poliitilist, majanduslikku ja sotsiaalset progressi ja progressi hariduse alal, nende õiglast kohtlemist ja nende kaitsmist kuritarvituste eest;

b) arendama omavalitsust, arvestama vajalikul viisil nende rahvaste poliitilisi taotlusi ja abistama neid nende vabade poliitiliste institutsioonide progressiivsel edendamisel vastavalt spetsiifilistele asjaoludele, mis on omased igale territooriumile ja selle rahvastele, ja vastavalt nende erinevale arengutasemele;

c) kindlustama rahvusvahelist rahu ja julgeolekut;

d) soodustama loovat tegevust, edendama uurimisi ja arendama koostööd üksteisega ning, kus see on sobiv, spetsialiseeritud rahvusvaheliste organisatsioonidega käesolevas artiklis tähendatud sotsiaalsete, majanduslike ja teaduslike eesmärkide praktiliseks saavutamiseks, ning

e) esitama reservatsiooniga, mis võib olla tingitud julgeoleku ja konstitutsioonilise korra kaalutlustest, regulaarselt peasekretärile statistilist ja muud eriiseloomuga informatsiooni, mis käib majanduslike ja sotsiaalsete tingimuste, samuti ka haridustingimuste kohta territooriumidel, mille eest nad vastutust kannavad, välja arvatud territooriumid, mille kohta kehtib XII ja XIII peatükk.

Artikkel 74

Organisatsiooni liikmed lepivad kokku, et nende poliitika territooriumide suhtes, mille kohta kehtib käesolev peatükk, peab olema rajatud niisamavõrd kui nende poliitika emamaagi suhtes üldisele heanaaberlikkuse põhimõttele, arvestades vastavalt ka muu maailma huvisid ja heaolu sotsiaalsel, majanduslikul ja kaubanduslikul alal.

XII peatükk

RAHVUSVAHELINE HOOLDUSSÜSTEEM

Artikkel 75

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon loob oma juhtimisel rahvusvahelise hooldussüsteemi nende territooriumide valitsemiseks, mida võidakse võtta sellesse süsteemi edaspidiste individuaalkokkulepetega, ja järelevalve teostamiseks nende territooriumide üle. Neid territooriume nimetatakse edaspidi «hooldusalusteks territooriumideks».

Artikkel 76

Vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkidele, mis on toodud käesoleva põhikirja 1. artiklis, seisavad hooldussüsteemi põhiülesanded selles, et:

a) kindlustada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut;

b) soodustada hooldusaluste territooriumide rahvastiku poliitilist, majanduslikku ja sotsiaalset progressi, progressi hariduse alal ja progressiivset arenemist omavalitsuse või sõltumatuse suunas, olenevalt iga territooriumi ja tema rahvaste spetsiifilistest tingimustest ning silmas pidades nende rahvaste vabalt väljendatud soovi, ja nagu see võib olla ette nähtud iga hoolduskokkuleppe tingimustes;

c) edendada inimõiguste ja põhivabaduste austamist kõigi jaoks, tegemata vahet rassi, soo, keele ja usundi alusel, edendada maailma rahvaste vastastikuse sõltuvuse tunnustamist;

d) kindlustada võrdset suhtumist organisatsiooni liikmeisse ja nende kodanikesse sotsiaalsel, majanduslikul ja kaubanduslikul alal. 80. artikli eeskirju silmas pidades ja ülaltoodud ülesannete täitmist kahjustamata tagada neisse võrdne suhtumine õigusemõistmisel.

Artikkel 77

1. Hooldussüsteem kehtib allpool loetletud territooriumide suhtes ja neid võidakse sellesse süsteemi võtta hoolduskokkulepetega:

a) praegu mandaadi all olevad territooriumid,

b) territooriumid, mis võidakse Teise maailmasõja tagajärjel vaenlasriikidelt eraldada, ja

c) territooriumid, mis on vabatahtlikult võetud hooldussüsteemi riikide poolt, kes nende valitsemise eest vastutavad.

2. Küsimus, millised territooriumid ülalpool loetletud kategooriaist tuleb võtta hooldussüsteemi ja missuguseil tingimustel, on edaspidise kokkuleppe aineks.

Artikkel 78

Hooldussüsteem ei laiene organisatsiooni liikmeks saanud maade kohta, sest nende riikide vahelised suhted peavad rajanema suveräänse võrdsuse põhimõtte austamisel.

Artikkel 79

Hooldussüsteemi võetava territooriumi hooldustingimused, sealhulgas kõik muudatused ja parandused, määratakse kindlaks vahetult huvitatud riikide kokkulepetega (kaasa arvatud maad-mandataarid, kui ter-

ritooriumid on ühe organisatsiooniliikme mandaadi all) ja kinnitatakse nõnda, nagu on 83. ja 85. artiklis ette nähtud.

Artikkel 80

1. Välja arvatud juhud, mida võib kooskõlastada vastavalt artikleile 77, 79 ja 81 sõlmitud individuaalseis hoolduskokkuleppeis, mis võtavad iga territooriumi hooldussüsteemi, ja edaspidi, kuni selliste kokkulepete sõlmimiseni, ei või midagi käesolevas peatükis tõlgendada kui mingisugust muudatust ükskõik missuguse riigi või ükskõik missuguste rahvaste õigustes või olemasolevate rahvusvaheliste kokkulepete tingimustes, millest osavõtjaiks võivad olla organisatsiooni liikmed.

2. Käesoleva artikli punkti 1 ei või tõlgendada kui alust pidurdada või edasi lükata läbirääkimisi ja kokkulepete sõlmimist mandaadialuste ja teiste territooriumide lülitamise kohta hooldussüsteemi 77. artiklis ettenähtud korras.

Artikkel 81

Hoolduskokkulepe peab igal juhul sisaldama tingimused, mille alusel hooldusalust territooriumi valitsetakse, samuti ka kindlaks määrama võimu, mis teostab hooldusaluse territooriumi valitsemist. Selline võim, mida allpool nimetatakse valitsemisvõimuks, võib kujutada endast üht või rohkemat riiki või Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tervikuna.

Artikkel 82

Iga hoolduskokkulepe võib kindlaks määrata strateegilise rajooni või rajoonid, mis võivad hõlmata osa hooldusalusest territooriumist või kogu territooriumi, mille kohta kokkulepe käib, kahjustamata ükskõik missugust erikokkulepet või 43. artikli alusel sõlmitud kokkuleppeid.

Artikkel 83

1. Kõiki Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni funktsioone, mis käivad strateegiliste rajoonide kohta, kaasa arvatud hoolduskokkulepete tingimuste kinnitamine ja nende muutmine või neis paranduste tegemine, teostab Julgeolekunõukogu.

2. Artiklis 76 toodud põhieesmärgid kehtivad iga strateegilise rajooni rahva kohta.

3. Julgeolekunõukogu, pidades silmas hoolduskokkulepete tingimusi ja kahjustamata julgeoleku nõudmisi, kasutab Hooldusnõukogu abi nende Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni funktsioonide täitmiseks, mis vastavalt hooldussüsteemile puudutavad strateegiliste rajoonide poliitilisi, majanduslikke, sotsiaalseid ning haridusalaseid küsimusi.

Artikkel 84

Valitsemisvõimu kohustuseks on kindlustada, et hooldusalune territoorium etendaks oma osa rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamisel. Selleks volitatakse valitsemisvõimu kasutama hooldusaluse territooriumi vabatahtlikke relvastatud jõude, teenindusvahendeid ja abi kohustuste täitmisel, mis valitsemisvõim on võtnud Julgeolekunõukogu ees, aga ka kohalikuks kaitseks ning seaduse ja korra säilitamiseks hooldusaluse territooriumi piires.

Artikkel 85

1. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni funktsioone hoolduskokkulepete alal kõigis strateegiliste rajoonide hulka mittevõetud rajoonides, kaasa arvatud hoolduskokkulepete tingimuste, nende muutmise ja nendes paranduste tegemise kinnitamine, teostab Peaassamblee.

2. Hooldusnõukogu, tegutsedes Peaassamblee juhtimisel, aitab Peaassambleed nende funktsioonide täitmisel.

XIII peatükk

HOOLDUSNÕUKOGU

Koosseis

Artikkel 86

1. Hooldusnõukogu koosneb järgmistest Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmeist:

a) organisatsiooni liikmeist, kes valitsevad hooldusaluseid territooriume;

b) neist 23. artiklis nimetatud liikmeist, kes ei valitse hooldusaluseid territooriume;

c) sellisest arvust teistest Peaassamblee poolt kolmeks aastaks valitud liikmeist, mis võib osutuda vajalikuks, et Hooldusnõukogu liikmete üldarv jaguneks võrdselt hooldusaluseid territooriume valitsevate ja mittevalitsevate liikmete vahel.

2. Hooldusnõukogu iga liige nimetab ühe kvalifitseeritud isiku, kes on tema esindajaks Hooldusnõukogus.

Funktsioonid ja volitused

Artikkel 87

Peaassambleed ja tema juhtimisel olevat Hooldusnõukogu volitatakse oma funktsioonide täitmisel:

a) läbi vaatama valitsemisvõimu poolt esitatud aruandeid;

b) vastu võtma petitsioone ja neid läbi vaatama, konsulteerides valitsemisvõimuga;

c) korraldama vastavate hooldusaluste territooriumide perioodilisi külastamisi valitsemisvõimuga kooskõlastatud tähtaegadel, ja

d) ette võtma mainitud ja muid toiminguid, vastavalt hoolduskokkulepete tingimustele.

Artikkel 88

Hooldusnõukogu töötab välja ankeedi iga hooldusaluse territooriumi rahvastiku poliitilise, majandusliku ja sotsiaalse progressi kohta, samuti ka ta progressi suhtes hariduse alal; iga Peaassamblee kompetentsi kuuluva hooldusaluse territooriumi valitsemisvõim aga esitab Peaassambleele aastaaruande selle ankeedi alusel.

Hääletamine

Artikkel 89

1. Hooldusnõukogu igal liikmel on üks hääl.
2. Hooldusnõukogu otsused võetakse vastu kohalviibivate ja hääletamisest osavõtvate nõukogu liikmete häälteenamusega.

Protseduur

Artikkel 90

Hooldusnõukogu võtab vastu oma protseduurireeglid, milles määrab oma esimehe valimise korra.

2. Hooldusnõukogu istungid kutsutakse kokku tarviduse järgi, vastavalt tema protseduurireeglitele, mis peavad sisaldama eeskirja istungite kokkukutsumise kohta nõukogu liikmete enamuse nõudel.

Artikkel 91

Hooldusnõukogu kasutab vajalikul juhul Majandus- ja Sotsiaalnõukogu ning spetsialiseeritud asutuste abi küsimustes, millest keegi neist huvitatud on.

XIV peatükk

RAHVUSVAHELINE KOHUS

Artikkel 92

Rahvusvaheline Kohus on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peamine kohtuorgan. Ta tegutseb vastavalt juurdelisatud statuudile, mis põhineb Alalise Rahvusvahelise Kohtu statuudil ja kujutab endast käesoleva põhikirja lahutamatut osa.

Artikkel 93

1. Kõik organisatsiooni liikmed on *ipso facto* Rahvusvahelise Kohtu statuudi osalised.
2. Riik, kes ei ole organisatsiooni liige, võib saada Rahvusvahelise Kohtu statuudi osaliseks tingimustel, mis määratakse igal üksikul juhul kindlaks Peaassamblee poolt Julgeolekunõukogu soovitusel.

Artikkel 94

1. Organisatsiooni iga liige kohustub täitma Rahvusvahelise Kohtu otsust asjas, milles ta on osaliseks pooleks.
2. Kui ükskõik kumb pool ei täida temale kohtuotsusega pandud kohustusi, võib teine pool pöörduda Julgeolekunõukogu poole, kes võib, kui ta tunnistab selle vajalikuks, teha soovitusi või otsustada tarvitusele võtta abinõud otsuse täitmiseks.

Artikkel 95

Käesolev põhikiri ei takista mingil määral organisatsiooni liikmeid andmast oma lahkhelide lahendamist teistele kohtutele juba olemasolevate kokkulepete alusel või selliste kokkulepete alusel, mida võidakse sõlmida tulevikus.

Artikkel 96

1. Peaassamblee või Julgeolekunõukogu võivad küsida Rahvusvaheliselt Kohtult konsultatiivseid arvamusi igasugustes juriidilistes küsimustes.
2. Teised Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni organid ja spetsialiseeritud asutused, kellele Peaassamblee võib anda igal ajal selleks loa, võivad samuti küsida kohtult konsultatiivseid arvamusi nende tegevusringi piires tekkinud juriidilistes küsimustes.

XV peatükk

SEKRETARIAAT

Artikkel 97

Sekretariaat koosneb peasekretärist ja personalist, mis võib organisatsioonile vajalik olla. Peasekretär nimetatakse Peaassamblee poolt Julgeolekunõukogu soovitusel. Peasekretär on organisatsiooni peamiseks administratiivseks ametiisikuks.

Artikkel 98

Peasekretär tegutseb sellena kõigil Peaassamblee, Julgeolekunõukogu, Majandus- ja Sotsiaalnõukogu ning Hooldusnõukogu istungeil ja täidab teisi funktsioone, mis temale pannakse nende organite poolt. Peasekretär esitab Peaassambleele iga-aastase aruande organisatsiooni tööst.

Artikkel 99

Peasekretäril on õigus teha Julgeolekunõukogule teatavaks iga küsimus, mis tema arvates võib ähvardada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut.

Artikkel 100

1. Oma kohustuste täitmisel ei tohi peasekretär ja Sekretariaadi personal küsida või saada juhendeid ükskõik milliselt valitsuselt või võimult, mis seisab organisatsioonist kõrval. Nad peavad hoiduma tegevusest, mis võiks avaldada mõju nende kui rahvusvaheliste, üksnes organisatsiooni ees vastutavate ametiisikute seisundile.
2. Organisatsiooni iga liige kohustub rangelt austama peasekretäri ja Sekretariaadi personali rahvusvahelist iseloomu ning mitte püüdma neile nende ülesannete täitmisel mõju avaldada.

Artikkel 101

1. Sekretariaadi personali nimetab peasekretär kooskõlas Peaassamblee poolt kindlaksmääratud reeglitega.
2. Vastav personal eraldatakse alaliseks tööks Majandus- ja Sotsiaalnõukogus, Hooldusnõukogus ja tarviduse järgi organisatsiooni teistes organites. See personal moodustab Sekretariaadi osa.
3. Teenistusse võtmisel ja teenistustingimuste kindlaksmääramisel tuleb juhinduda vajadusest kindlustada töövõime, kompetentsuse ja kohusetruuduse kõrge tase. Vajalikku tähelepanu tuleb pöörata tähtsusele, mida omab personali valik võimalikult laialdasemal geograafilisel alusel.

XVI peatükk

MITMESUGUSED EESKIRJAD

Artikkel 102

1. Iga leping ja iga rahvusvaheline kokkulepe, mis sõlmitakse organisatsiooni ükskõik missuguse liikme poolt pärast käesoleva põhikirja jõustumist, tuleb esimesel võimalusel registreerida Sekretariaadis ja peab viimase poolt avaldatama.

2. Ükski pooltest ükskõik missuguses sellises lepingus või rahvusvahelises kokkuleppes, mis ei ole registreeritud vastavalt käesoleva artikli punktile 1, ei saa viidata sellisele lepingule või kokkuleppele üheski Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni organis.

Artikkel 103

Kui organisatsiooni liikmete kohustused käesoleva põhikirja järgi on vastuolus kohustustega, mis neil on mingi teise rahvusvahelise kokkuleppe järgi, on eelisjõud kohustustel käesoleva põhikirja järgi.

Artikkel 104

Ühinenud Rahvaste Organisatsioonil on iga oma liikme territooriumil vajalik õigusvõime oma funktsioonide täitmiseks ja oma eesmärkide saavutamiseks.

Artikkel 105

1. Ühinenud Rahvaste Organisatsioonil on iga oma liikme territooriumil sellised privileegid ja immuniteedid, mis on vajalikud tema eesmärkide saavutamiseks.

2. Organisatsiooni liikmete esindajail ja tema ametiisikuil on samuti privileegid ja immuniteedid, mis on vajalikud organisatsiooni tegevusega seotud funktsioonide iseseisvaks täitmiseks.

3. Peaassamblee võib teha soovitusi käesoleva artikli punktide 1 ja 2 rakendamise üksikasjade kindlaksmääramiseks, samuti esitada sel eesmärgil organisatsiooni liikmeile konventsioone.

XVII peatükk

ÜLEMINEKUAJA JULGEOLEKU EESKIRJAD

Artikkel 106

Kuni 43. artiklis mainitud erikokkulepete jõustumiseni, mis võimaldavad Julgeolekunõukogu arvates temal alustada oma kohustuste täit-

mist vastavalt 42. artiklile, konsulteerivad Moskvas 30. oktoobril 1943. aastal allakirjutatud nelja riigi deklaratsiooni osalised ja Prantsusmaa, vastavalt selle deklaratsiooni punkti 5 sätetele, üksteisega ja vajaduse korral organisatsiooni teiste liikmetega organisatsiooni nimel ettevõetava sellise ühise tegevuse üle, mis võib osutuda vajalikuks rahvusvahelise rahu ja julgeoleku säilitamiseks.

Artikkel 107

Käesolev põhikiri ei võta mingil määral ära juriidilist jõudu tegudelt, mis on selliste tegude eest vastutavate valitsuste poolt Teise maailmasõja tagajärjel ette võetud või sanktsioneeritud ükskõik missuguse riigi suhtes, kes Teise maailmasõja kestel oli ükskõik missuguse käesolevale põhikirjale allakirjutanud riigi vaenlane, ega takista selliseid tegusid.

XVIII peatükk

PARANDUSED

Artikkel 108

Käesolevas põhikirjas tehtavad parandused jõustuvad kõigi organisatsiooni liikmete suhtes pärast seda, kui nad on vastu võetud Peaassamblee liikmete kahe kolmandiku häältega ja ratifitseeritud vastavalt nende konstitutsioonilisele protseduurile kahe kolmandiku organisatsiooni liikmete poolt, kaasa arvatud kõik Julgeolekunõukogu alalised liikmed.

Artikkel 109

1. Käesoleva põhikirja revideerimiseks võidakse kokku kutsuda organisatsiooni liikmete üldkonverents tähtajal ja kohas, mis peab kindlaks määratama Peaassamblee kahe kolmandiku liikmete häältega ja Julgeolekunõukogu ükskõik missuguste seitsme liikme häältega. Organisatsiooni igal liikmel on konverentsil üks hääl.

2. Käesoleva põhikirja iga muudatus, mis on soovitatud konverentsist osavõtjate kahe kolmandiku häältega, jõustub, kui selle on ratifitseerinud vastavalt oma konstitutsioonilisele protseduurile kaks kolmandikku organisatsiooni liikmeist, kaasa arvatud kõik Julgeolekunõukogu alalised liikmed.

3. Kui selline konverents ei ole toimunud enne Peaassamblee kümnendat iga-aastast istungjärku, arvates käesoleva põhikirja jõustumisest, võetakse ettepanek konverentsi kokkukutsumise kohta Peaassamb-

lee mainitud istungjärgu päevakorda, ja konverents kutsutakse kokku, kui seda otsustatakse Peaassamblee liikmete lihthäälteenamusega ja Julgeolekunõukogu ükskõik missuguste seitsme liikme häältega.

XIX peatükk

RATIFITSEERIMINE JA ALLAKIRJUTAMINE

Artikkel 110

1. Käesolev põhikiri kuulub ratifitseerimisele temale allakirjutanud riikide poolt vastavalt nende konstitutsioonilisele protseduurile.

2. Ratifikatsioonikirjad antakse hoiule Ameerika Ühendriikide valitsusele, kes teatab iga ratifikatsioonikirja hoiuleandmisest kõigile põhikirjale allakirjutanud riikidele, aga ka organisatsiooni peasekretärile, niipea kui ta ametisse nimetatakse.

3. Käesolev põhikiri jõustub, kui ratifikatsioonikirjad on hoiule andnud Hiina Vabariik, Prantsuse Vabariik, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit, Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendatud Kuningriik, Ameerika Ühendriigid ja enamik teistest põhikirjale allakirjutanud riikidest. Pärast seda koostab Ameerika Ühendriikide valitsus ratifikatsioonikirjade hoiuleandmise kohta protokolli, mille ärakiri saadetakse kõigile põhikirjale allakirjutanud riikidele.

4. Käesolevale põhikirjale allakirjutanud riigid, kes selle ratifitseerivad pärast ta jõustumist, saavad Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni asutajaliikmeiks päevast, mil nad oma vastavad ratifikatsioonikirjad hoiule annavad.

Artikkel 111

Käesolev põhikiri, mille hiina-, prantsus-, vene-, inglis- ja hispaaniakeelsed tekstid on võrdselt autentsed, hoitakse alal Ameerika Ühendriikide valitsuse arhiivis. See valitsus saadab põhikirja vastaval viisil tõestatud ärakirjad kõigile teistele allakirjutanud riikide valitsustele.

Selle kinnituseks kirjutasid Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni valitsuste esindajad alla käesolevale põhikirjale.

Koostatud San Franciscos ühe tuhande üheksasaja neljakümne viienda aasta kahekümne kuuendal juunil.

RAHVUSVAHELISE KOHTU STATUUT

Artikkel 1

Rahvusvaheline Kohus, mis on asutatud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjaga kui Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peamine kohtuorgan, moodustatakse ja tegutseb kooskõlas käesoleva statuudi sätetega.

I peatükk

KOHTU ORGANISEERIMINE

Artikkel 2

Kohus koosneb sõltumatute kohtunike kolleegiumist. Kohtunikud valitakse nende kodakondsusele vaatamata kõrgete moraalsete omadustega isikute hulgast, kes omavad oma kodumaal kõrgematesse kohtuametitesse määramiseks nõutavat kvalifikatsiooni või on tunnustatud teadlased rahvusvahelise õiguse alal.

Artikkel 3

1. Kohus koosneb viieteistkümnest liikmest, kusjuures tema koosseisus ei tohi olla kaht ühe ja sama riigi kodanikku.

2. Isik, keda kohtu koosseisu suhtes võib käsitleda rohkem kui ühe riigi kodanikuna, loetakse selle riigi kodanikuks, kus ta tavaliselt kasutab oma kodaniku- ja poliitilisi õigusi.

Artikkel 4

1. Peaassamblee ja Julgeolekunõukogu valivad vastavalt alljärgnevatele sätetele kohtu liikmed isikute hulgast, kes on kantud nimekirja Alatise Vahekohtu rahvusgruppide ettepanekul.

2. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmete osas, kes Alalises Vahekohtus esindatud ei ole, esitatakse kandidaadid rahvusgruppide poolt, kelle määravad selleks otstarbeks nende valitsused kooskõlas rahvusvaheliste tüliküsimuste rahuliku lahendamise kohta käiva Haagi 1907. a. konventsiooni 44. artikli tingimustega.

3. Tingimused, millistel riik, kes on käesoleva statuudi osaline, kuid ei kuulu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni, võib kohtu liikmete valimisest osa võtta, määratakse erikokkuleppe puudumisel Julgeolekunõukogu soovitusel Peaassamblee poolt.

Artikkel 5

1. Vähemalt kolm kuud enne valimiste päeva pöördub Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär Alalise Vahekohtu liikmete poole, kes kuuluvad käesoleva statuudi osalistesse riikidesse, ning 4. artikli punkt 2 põhjal määratud rahvusgruppide liikmete poole kirjaliku ettepanekuga, et iga rahvusgrupp teeks kindla aja jooksul teatavaks kandidaadid, kes võivad enda peale võtta kohtu liikme kohustused.

2. Ükski grupp ei või esitada rohkem kui neli kandidaati, kusjuures rohkem kui kaks kandidaati ei tohi kuuluda grupi poolt esindatava riigi kodakondsusse. Grupi poolt esitatud kandidaatide arv ei või mingil tingimusel rohkem kui kahekordselt ületada täitmisele kuuluvate kohtade arvu.

Artikkel 6

On soovitav, et iga grupp küsiks enne kandidatuuri esitamist oma maa kõrgemate kohtuasutuste, õigusteaduskondade, kõrgemate õigusteaduslike õppeasutuste ja akadeemiate, aga ka õiguse uurimisega tegelevate rahvusvaheliste akadeemiate rahvuslike osakondade arvamust.

Artikkel 7

1. Peasekretär koostab tähestikulise nimekirja kõigist isikutest, kelle kandidatuurid olid esitatud. Valida võidakse üksnes nimekirja kantud isikuid, välja arvatud 12. artikli 2. punktis ettenähtud juhud.

2. Peasekretär esitab selle nimekirja Peaassambleele ja Julgeolekunõukogule.

Artikkel 8

Peaassamblee ja Julgeolekunõukogu valivad kohtu liikmed teineteisest sõltumatult.

Artikkel 9

Valimisel tuleb valijail silmas pidada, et kõigile esitatud nõuetele vastaks iga valitav üksikult ning et ka kogu kohtunike koosseis tervikuna tagaks, et oleksid esindatud maailma tsivilisatsiooni tähtsamad vormid ja peamised õigussüsteemid.

Artikkel 10

1. Valituks loetakse kandidaadid, kes on saanud absoluutse häälteenamuse nii Peaassamblees kui ka Julgeolekunõukogus.

2. Iga hääletamine Julgeolekunõukogus, nii kohtunike valimisel kui ka 12. artiklis ettenähtud kooskõlastamiskomisjoni liikmete määramisel viiakse läbi ilma igasuguse vahetegemiseta Julgeolekunõukogu alaliste ja mittealaliste liikmete vahel.

3. Kui nii Peaassamblees kui Julgeolekunõukogus on saanud absoluutse häälteenamuse rohkem kui üks sama riigi kodanik, loetakse valituks ainult aastate poolest vanem kandidaat.

Artikkel 11

Kui pärast esimest valimiseks kokkukutsutud istungit jäävad üks või mitu kohta täitmata, toimub teine ning vajaduse korral ka kolmas istung.

Artikkel 12

1. Kui pärast kolmandat istungit jäävad üks või mitu kohta täitmata, võidakse igal ajal nii Peaassamblee kui ka Julgeolekunõukogu nõudmisel kokku kutsuda kuueliikmeline kooskõlastamiskomisjon: kolm liiget Peaassamblee määramisel ja kolm Julgeolekunõukogu määramisel igale veel vabale kohale absoluutse häälteenamusega ühe isiku valimiseks ja tema kandidatuuri esitamiseks Peaassambleele ja Julgeolekunõukogule läbivaatamiseks.

2. Kui kooskõlastamiskomisjon jääb üksmeelselt peatuma ühe või teise isiku kandidatuuril, kes vastab esitatud nõuetele, siis võib tema nime sisse kanda nimekirja, kuigi teda ei olnud 7. artiklis ettenähtud kandidaatide nimekirjas.

3. Kui kooskõlastamiskomisjon jõuab veendumisele, et valimised ei saa toimuda, asuvad juba valitud kohtu liikmed Julgeolekunõukogu poolt määratud tähtajal tühjade kohtade täitmisele kohtu liikmete valimise teel kandidaatide hulgast, kes on saanud hääli Peaassamblees või Julgeolekunõukogus.

4. Kohtunike häälte poolekslangemisel otsustab aastate poolest vanema hääl.

Artikkel 13

1. Kohtu liikmed valitakse üheksaks aastaks ja neid võidakse uuesti valida. Kohtu esimese koosseisu viie kohtuniku volitused lõpevad kolme aasta pärast ja viie kohtuniku volitused kuue aasta pärast.

2. Peasekretär teeb kohe pärast esimeste valimiste lõppemist liisu

teel kindlaks, kes kohtunikest loetakse valituks ülalmainitud kolme- ja kuueaastaseks algtähtajaks.

3. Kohtu liikmed jätkavad oma ametikohuste täitmist kuni nad on uutega asendatud. Ka pärast asendamist peavad nad alustatud kohtuasjad lõpule viima.

4. Kui kohtu liige esitab lahkumisavalduse, adresseeritakse see kohtu esimehele esitamiseks peasekretärile. Avalduse kättesaamisel viimase poolt loetakse koht vakantseks.

Artikkel 14

Tekkinud vakantsed kohad täidetakse korras, mis on kehtestatud esimeste valimiste jaoks, kusjuures peab kinni pidama eeskirjast, et peasekretär saadab 5. artiklis ettenähtud kutsed laiali kuu aja jooksul pärast vakantse koha tekkimist. Valimiste päeva määrab Julgeolekunõukogu.

Artikkel 15

Kohtu liige, kes on valitud liikme asemele, kelle volituste aeg ei ole veel lõppenud, jääb oma ametikohale kuni tema eelkäija volituste aja lõppemiseni.

Artikkel 16

1. Kohtu liikmed ei või täita mingisuguseid poliitilisi või administratiivseid funktsioone ega või ennast pühendada mingile teisele kutselise iseloomuga tegevusele.

2. Kahtluse korral lahendab küsimuse kohus.

Artikkel 17

1. Ükski kohtu liige ei või täita esindaja, voliniku või advokaadi ülesandeid üheski kohtuasjas.

2. Ükski kohtu liige ei või osa võtta ühegi kohtuasja lahendamisest, millest ta varem on osa võtnud ühe poole esindajana, volinikuna või advokaadina, rahvusliku või rahvusvahelise kohtu või juurdluskomisjoni liikmena või mingil muul viisil.

3. Kahtluse korral lahendab küsimuse kohus.

Artikkel 18

1. Kohtu liiget ei või ametist kõrvaldada, välja arvatud juhtum, kui ta teiste liikmete üksmeelsel arvamusel ei vasta enam nõuetele.

2. Peasekretärile teatab sellest ametlikult kohtu sekretär.

3. Selle teadaande kättesaamisel loetakse koht vakantseks.

Artikkel 19

Kohtu liikmeil on kohtunikukohustuste täitmisel diplomaatilised eesõigused ja immuniteedid.

Artikkel 20

Kohtu iga liige on enne ametisse astumist kohustatud kohtu avalikul istungil tegema piduliku avalduse, et ta peab oma ametit erapooletult ja kohusetruult.

Artikkel 21

1. Kohus valib esimehe ja aseesimehe kolmeks aastaks. Neid võidakse uuesti valida.
2. Kohus määrab oma sekretäri ja võib astuda samme teiste vajalike ametiisikute määramiseks.

Artikkel 22

1. Kohtu asukohaks on Haag. See aga ei takista kohut istungeid pidamast ja oma funktsioone täitmast teistes kohtades juhtudel, mil kohus seda soovitavaks peab.
2. Kohtu esimees ja sekretär peavad elama kohtu asukohas.

Artikkel 23

1. Kohus peab istungeid pidevalt, välja arvatud kohtu vaheajad, mille tähtajad ja kestuse määrab kohus.
2. Kohtu liikmeil on õigus perioodilisele puhkusele, mille aja ja kestuse määrab kohus, kusjuures arvestatakse vahemaad Haagist kuni iga kohtuniku alalise elukohani kodumaal.
3. Kohtu liikmed on kohustatud olema kohtu käsutuses igal ajal, välja arvatud puhkusel viibimise aeg ja puudumine haiguse tõttu või muul tõsisel põhjusel, mis on esimehele nõutavas korras teatavaks tehtud.

Artikkel 24

1. Kui kohtu liige mingil erilisel põhjusel arvab, et ta ei pea osa võtma teatava kohtuasja lahendamisest, teatab ta sellest esimehele.
2. Kui esimees leiab, et mõni kohtu liikmeist ei pea mingil erilisel põhjusel teatavas kohtuasjas istungist osa võtma, teatab ta talle sellest.
3. Kui seejuures tekib lahkarvamus kohtu liikme ja esimehe vahel, lahendatakse see kohtu määrusega.

Artikkel 25

1. Kohus peab istungeid täies koosseisus, välja arvatud juhud, mis on eriliselt ette nähtud käesolevas statuudis.

2. Tingimusel, et kohtu moodustamiseks kohalolev kohtunike arv ei ole alla üheteistkümne, võib kohtu reglement ette näha, et üht või mitut kohtunikku võidakse sõltuvalt asjaoludest kordamööda istungeist osavõtmisest vabastada.

3. Kohtu koosseisu moodustamiseks piisab üheksaliikmelisest kohtunike kvoorumist.

Artikkel 26

1. Kohus võib vajaduse korral moodustada teatavate kohtuasjade liikide, näiteks tööasjade ja transiiti ning sidet puudutavate küsimuste arutamiseks ühe või mitu osakonda, kuhu kuulub kas kolm või enam kohtunikku.

2. Kohus võib igal ajal moodustada osakonna eri kohtuasja arutamiseks. Sellise osakonna kohtunike arvu määrab kohus poolte nõusolekul.

3. Selles artiklis ettenähtud osakondades arutatakse kohtuasju poolte palvel.

Artikkel 27

Artiklites 26 ja 29 ettenähtud osakondade poolt tehtud otsus loetakse kohtu enda poolt tehtud otsuseks.

Artikkel 28

Artiklites 26 ja 29 ettenähtud osakonnad võivad poolte nõusolekul pidada oma istungeid ning täita oma funktsioone ka väljaspool Haagi.

Artikkel 29

Kohtuasjade arutamise kiirendamiseks moodustab kohus igal aastal viiest kohtunikust koosneva osakonna, mis võib poolte palvel kohtuasju arutada ja otsustada lihtsustatud kohtupidamise korras. Nende kohtunike asendamiseks, kel ei ole võimalik istungeist osa võtta, määratakse täiendavalt kaks kohtunikku.

Artikkel 30

1. Kohus koostab reglemendi, milles ta määrab kindlaks oma funktsioonide täitmise korra ja kohtupidamise eeskirjad.

2. Kohtu reglemendis võib olla ette nähtud assessorite osavõtt kohtu või tema osakondade istungeist ilma otsustava hääleõiguseta.

Artikkel 31

1. Kohtunikud, kes kuuluvad poolte kodakondsusse, säilitavad õiguse osa võtta menetluses oleva kohtuasja istungeist.

2. Kui kohtu koosseisus leidub kohtunik, kes kuulub ühe poole kodakondsusse, võib iga teine pool oma äranägemisel valida isiku, kes asja arutamisest kohtunikuna osa võtab. See isik valitakse eeskätt nende isikute hulgast, kes on esitatud kandidaadiks 4. ja 5. artiklis ettenähtud korras.

3. Kui kohtu koosseisus ei ole ühtki kohtunikku, kes poolte kodakondsusse kuulub, võib iga pool valida kohtuniku korras, mis on ette nähtud käesoleva artikli 2. punktis.

4. Käesoleva artikli eeskirju rakendatakse juhtudel, mis on ette nähtud 26. ja 29. artiklis. Taolistel puhkudel palub esimees osakonna koosseisu üht või vajaduse korral kaht kohtu liiget loovutada oma koht kohtu liikmeile, kes kuuluvad asjahuviliste poolte kodakondsusse, või sääraste puudumisel või juhtudel, kui neil ei ole võimalik istungist osa võtta, kohtunikele, kes on poolte poolt eriliselt valitud.

5. Kui mitmel poolel on ühised huvid, siis käsitletakse neid, kui-võrd see puudutab eelnenud eeskirjade rakendamist, kui üht poolt. Juhul kui selles küsimuses on kahtlusi, lahendab asja kohus.

6. Käesoleva artikli 2., 3. ja 4. punkti kohaselt valitud kohtunikud peavad vastama tingimustele, mis on ette nähtud käesoleva statuudi 2. artiklis, 17. artikli 2. punktis ning 20. ja 24. artiklis. Otsuste tegemisel on neil oma kolleegidega võrdsed õigused.

Artikkel 32

1. Kohtu liikmed saavad aastapalga.

2. Esimees saab erilise aasta-lisatasu.

3. Aseesimees saab erilise lisatasu iga päeva eest, millal ta täidab esimehe kohustusi.

4. 31. artikli alusel valitud kohtunikud, kes ei ole kohtu liikmed, saavad tasu iga päeva eest, millal nad täidavad oma funktsioone.

5. Palgad, lisatasud ja tasud määrab Peaassamblee. Neid ei saa vähendada teenistusaja jooksul.

6. Kohtu sekretäri palga määrab Peaassamblee kohtu ettepanekul.

7. Peaassamblee poolt kehtestatud eeskirjad määravad tingimused, mille kohaselt kohtu liikmeile ja kohtu sekretärile määratakse erruminekul pension, samuti tingimused, mille järgi kohtu liikmeile ja sekretärile tasutakse nende reisikulud.

8. Ülalnimetatud palgad, lisatasud ja tasud maksustamisele ei kuulu.

Artikkel 33

Ühinenud rahvad kannavad kohtu kulud korra järgi, mille määrab Peaassamblee.

II peatükk

KOHTU KOMPETENTS

Artikkel 34

1. Kohtu poolt arutatavais kohtuasjades saavad poolteks olla vaid riigid.

2. Oma reglemendis ettenähtud tingimustel ja nendele vastavalt võib kohus nõuda avalikelt rahvusvahelistelt organisatsioonidelt informatsiooni arutusel oleva kohtuasja kohta. Kohus võtab vastu tähendatud informatsiooni, mida esitavad mainitud organisatsioonid nende endi algatusel.

3. Kui arutusel olevas kohtuasjas tuleb kohtul anda tõlgendus mingisugusele avaliku rahvusvahelise organisatsiooni asutamise dokumendile või säärase dokumendi alusel sõlmitud rahvusvahelisele konventsioonile, siis informeerib kohtu sekretär sellest asjaomast avalikku rahvusvahelist organisatsiooni ning saadab talle ärakirja kogu kirjalikust menetlusest.

Artikkel 35

1. Kohus on avatud käesoleva statuudi osalistele riikidele.

2. Tingimused, mille alusel kohus on teistele riikidele avatud, määratakse Julgeolekunõukogu poolt, pidades silmas kehtivate lepingute eri eeskirju; need tingimused ei või mingil juhul seada pooli ebavõrdsesse olukorda kohtu ees.

3. Kui riik, kes ei ole Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liige, on pooleks kohtuasjas, määrab kohus rahasumma, mille see pool peab sisse maksma kohtukulude katteks. Seda eeskirja ei rakendata, kui antud riik juba võtab osa kohtukulude kandmisest.

Artikkel 36

1. Kohtule alluvad kõik kohtuasjad, mis talle poolte poolt arutamiseks antakse, ning kõik küsimused, mis on eriliselt ette nähtud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjas või kehtivais lepinguis ja konventsioonides.

2. Käesoleva statuudi osalised riigid võivad igal ajal avaldada, et nemad tunnustavad ilma erilise sellekohase kokkuleppeta, *ipso*

facto, iga muu riigi suhtes, kes on võtnud endale samasuguse kohustuse, kohtu jurisdiktsiooni kohustuslikuks kõigis õiguslikes vaidlustes, mis puudutavad:

a) lepingu tõlgendamist;

b) ükskõik missugust rahvusvahelise õiguse küsimust;

c) fakti olemasolu, mis, kui see kindlaks tehakse, kujutab enesest rahvusvahelise kohustuse rikkumist;

d) rahvusvahelise kohustuse rikkumise eest tasuda tuleva hüvituse iseloomu ja suurust.

3. Ülalmainitud avaldused võivad olla tingimusteta, teatud kindla tähtaja kohta käivad või ühelt või teiselt riigilt vastastikkust nõudvad.

4. Säärased avaldused antakse hoiule peasekretärile, kes saadab neist ärakirjad käesoleva statuudi osalistele ja kohtu sekretärile.

5. Alalise Rahvusvahelise Kohtu statuudi 36. artikli põhjal tehtud avaldused, mille tähtaeg pole lõppenud, võetakse käesoleva statuudi osaliste riikide vahelistes suhetes tunnistusena, et need riigid loevad Rahvusvahelise Kohtu jurisdiktsiooni endale kohustuslikuks nimetatud avalduste kehtimise aja lõpuni ja neis ettenähtud tingimuste kohaselt.

6. Vaidluse puhul, kas kohtuasi allub kohtule, lahendab küsimuse kohus.

Artikkel 37

Kõigil juhtudel, kus kehtiv leping või konventsioon näeb ette kohtuasja arutada andmise kohtule, mis pidi asutatama Rahvasteliidu poolt, või Alalisele Rahvusvahelisele Kohtule, tuleb käesoleva statuudi osaliste vaheline kohtuasi anda arutamiseks Rahvusvahelisele Kohtule.

Artikkel 38

1. Kohus, olles kohustatud lahendama temale arutada antud vaidlusi rahvusvahelise õiguse alusel, rakendab:

a) rahvusvahelisi üld- ja erikonventsioone, mis sisaldavad vaidlevate riikide poolt sõnaselgelt tunnustatud sätteid;

b) rahvusvahelist tava kui õigusnormina tunnustatud üldise praktika tõendit;

c) õiguse üldprintsiipe, mida tunnustavad tsiviliseeritud rahvad;

d) kohtuotsuseid ja mitmesuguste rahvaste kõrge kvalifikatsiooniga õigusteadlaste õpetusi kui abivahendeid õigusnormide tuvastamisel, pidades seejuures silmas 59. artikli eeskirja.

2. See otsus ei piira kohtu õigusi lahendada kohtuasi *ex aequo et bono*, kui pooled on sellega nõus.

III peatükk

KOHTUMENETLUS

Artikkel 39

1. Kohtu ametlikeks keelteks on prantsuse ja inglise keel. Kui pooled on nõus arutama kohtuasja prantsuse keeles, tehakse otsus prantsuse keeles. Kui pooled on nõus arutama kohtuasja inglise keeles, tehakse otsus inglise keeles.

2. Kokkuleppe puudumisel, millist keelt kasutada, võib kumbki pool kasutada kohtus seda keelt, mida ta eelistab; kohtuotsus tehakse prantsuse ja inglise keeles. Sel juhul kohus otsustab ühtlasi, kumb kahest tekstist loetakse autentseks.

3. Kohus on kohustatud kummagi poole nõudmisel andma õiguse kasutada teist keelt peale prantsuse ja inglise keele.

Artikkel 40

1. Sõltuvalt asjaoludest algatatakse kohtuasi kohtus kas erilise kokkuleppe notifitseerimisega või kirjaliku avaldusega sekretäri nimele. Mõlemal juhul peab olema näidatud vaidluse ese ja pooled.

2. Sekretär teeb avalduse viivitamatult teatavaks kõigile asjahuvilistele isikutele.

3. Ta informeerib peasekretäri kaudu ka Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmeid, samuti teisi riike, kellel on õigus kohtu poole pöörduda.

Artikkel 41

1. Kohtul on õigus, kui asjaolud seda tema arvates nõuavad, näidata igasuguseid ajutisi abinõusid, mis tuleb tarvitusele võtta kummagi poole õiguste tagamiseks.

2. Kuni lõpliku otsuse langetamiseni tehakse soovitatavad abinõud viivitamatult teatavaks pooltele ja Julgeolekunõukogule.

Artikkel 42

1. Pooled esinevad esindajate kaudu.

2. Nad võivad kohtus kasutada volinike ja advokaatide abi.

3. Esindajad, volinikud ja advokaadid, kes esindavad pooli kohtus, omavad eesõigusi ja immuniteeti, mis on vajalikud nende ülesannete iseseisvaks täitmiseks.

Artikkel 43

1. Kohtulik menetlus koosneb kahest osast: kirjalikust ja suulisest.
2. Kirjalik menetlus koosneb kohtule ja pooltele märgukirjade ja vastu-märgukirjade teatamisest ja, kui vaja, vastustest neile, samuti ka kõigist neid kinnitavaist pabereist ja dokumentidest.
3. Need teadaanded toimuvad sekretäri kaudu, kohtu poolt määratud korras ja tähtaegadel.
4. Iga dokument, mis on esitatud ühe poole poolt, tuleb teisele teatavaks teha kinnitatud ärakirja kaudu.
5. Suuline menetlus koosneb tunnistajate, asjatundjate, esindajate, volinike ja advokaatide ärakuulamisest kohtu poolt.

Artikkel 44

1. Kõigi teadete üleandmiseks teistele isikutele, peale esindajate, volinike ja advokaatide, pöördub kohus otseselt riigi valitsuse poole, kelle territooriumil teadaanne tuleb üle anda.
2. Sama eeskirja rakendatakse juhtudel, kui on vaja astuda samme tõendite saamiseks kohapeal.

Artikkel 45

Kohtuasja arutamine toimub esimehe või, kui ta ei saa juhatada, aseesimehe eesistumisel; kui üks ega teine ei saa juhatada, juhatab vanim kohalviibivaist kohtunikest.

Artikkel 46

Kohtuasja arutamine kohtus toimub avalikult, kui kohus ei ole teinud muud otsust või kui pooled ei nõua, et pealtkuulajaid ei lubataks asja arutamisele.

Artikkel 47

1. Iga kohtuistungi kohta peetakse protokolli, millele kirjutavad alla sekretär ja esimees.
2. Ainult nimetatud protokoll on autentne.

Artikkel 48

Kohus teeb korraldused kohtuasja käigu kohta, määrab vormid ja tähtajad, mille jooksul kumbki pool peab oma kaalutlused lõplikult esitama ja teeb kõik korraldused, mis puudutavad tõendite kogumist.

Artikkel 49

Kohus võib, ka enne kohtuasja arutamist, nõuda esindajailt igasuguste dokumentide ja seletuste esitamist. Keeldumise puhul koostatakse akt.

Artikkel 50

Kohus võib igal ajal ja oma valikul igale isikule, kolleegiumile, büroole, komisjonile või teisele organisatsioonile ülesandeks teha juurdlust või ekspertiisi läbi viia.

Artikkel 51

Kohtuasja arutamisel esitatakse tunnistajatele ja ekspertidele kõik asjasse puutuvad küsimused korras, mille kohus määrab kindlaks 30. artiklis nimetatud reglemendis.

Artikkel 52

Pärast tõendite saamist selleks määratud tähtajal võib kohus keelduda vastu võtmast kõiki edaspidiseid suulisi ja kirjalikke tõendeid, mida üks pooltest soovib esitada ilma teise poole nõusolekuta.

Artikkel 53

1. Kui üks pooltest ei ilmu kohtusse või ei esita oma kaalutlusi, võib teine pool paluda kohtult kohtuasja otsustamist oma kasuks.
2. Kohus peab enne selle palve rahuldamist kindlaks tegema kohtuasja temale alluvuse vastavalt 36. ja 37. artiklile, kui ka selle, kas poole taotlused on faktiliselt ja õiguslikult küllaldaselt põhjendatud.

Artikkel 54

1. Kui esindajad, advokaadid ja volinikud lõpetavad kohtu juhtimisel oma seletuste andmise kohtuasjas, kuulutab esimees asjaarutuse lõpetatuks.
2. Kohus lahkub otsuse tegemiseks.
3. Kohtu nõupidamine toimub kinnisel istungil ning peetakse saladuses.

Artikkel 55

1. Kõik küsimused lahendatakse kohalviibivate kohtunike häälteenamusega.
2. Kui hääled langevad pooleks, otsustab esimehe või teda asendava kohtuniku hääl.

Artikkel 56

1. Otsuses peavad olema esitatud kaalutlused, millel see põhineb.
2. Otsuses on ära toodud kohtunike nimed, kes võtsid osa selle vastuvõtmisest.

Artikkel 57

Kui otsus tervikuna või osaliselt ei väljenda kohtunike üksmeelset arvamust, on igal kohtunikul õigus esitada oma eriarvamus.

Artikkel 58

Otsusele kirjutavad alla kohtu esimees ja sekretär. Otsus kuulutatakse kohtu avalikul istungil pärast poolte esindajate nõuetekohast informeerimist.

Artikkel 59

Kohtuotsus on kohustuslik ainult kohtuasjast osavõtnud pooltele ja ainult antud kohtuasjas.

Artikkel 60

Otsus on lõplik ega kuulu edasikaebamisele. Vaidluse puhul otsuse mõtte ja ulatuse kohta on kohtul õigus seda kummagi poole nõudmisel tõlgendada.

Artikkel 61

Palve otsuse uueks läbivaatamiseks võib esitada ainult ilmsiks tulnud uute asjaolude tõttu, mis oma iseloomult võivad kohtuasja lõpptulemusele otsustavat mõju avaldada ja mis otsuse tegemisel ei olnud teada ei kohtule ega poolele, kes palub uuesti läbivaatamist, tingimusel, et niisugune ebateadlikkus ei olnud tingitud hooletusest.

2. Uuesti läbivaatamisele võtmise menetlus avatakse kohtu määrusega, milles sõnaselgelt konstateeritakse uue asjaolu olemasolu ühes selle tunnistamisega sellelaadiliseks, mis annab aluse kohtuasja uuesti läbivaatamiseks, ja märgitakse, et seetõttu on asja uuesti läbivaatamisele võtmise palve vastu võetud.

3. Kohus võib nõuda, et otsuse tingimused täidetaks, enne kui ta kohtuasja menetluse uueks läbivaatamiseks avab.

4. Palve uueks läbivaatamiseks peab olema esitatud hiljemalt kuue kuu jooksul pärast uute asjaolude avastamist.

5. Mingisuguseid avaldusi uuest läbivaatamisest ei või esitada pärast kümmet aastat otsuse tegemise momendist. Kümne aasta möödumisel

pärast otsuse tegemist ei või esitada mingit avaldust otsuse uueks läbivaatamiseks.

Artikkel 62

1. Kui mõni riik arvab, et kohtuasjas tehtud otsus võib riivata tema mingisugust õigusliku iseloomuga huvi, võib ta pöörduda kohtu poole palvega, et tal lubataks kohtuasjast osa võtta.

2. Palve rahuldamise otsustab kohus.

Artikkel 63

1. Kui kerkib küsimus sellise konventsiooni tõlgendamisest, millest peale asjahuviliste poolte ka teised riigid osa võtavad, teatab kohtu sekretär sellest viivitamatult kõigile neile riikidele.

2. Igal riigil, kes sai sellise teate, on õigus kohtuasjast osa võtta, ja kui ta kasutab seda õigust, siis on otsuses antud tõlgendus niisamavõrd kohustuslik ka tema suhtes.

Artikkel 64

Kui kohus teisiti ei määra, kannab kumbki pool ise oma kohtukulud.

IV peatükk

KONSULTATIIVSED ARVAMUSED

Artikkel 65

1. Kohus võib anda konsultatiivseid arvamusi igas juriidilises küsimuses iga asutuse järelepärimise peale, kes vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjale või käesolevale statuudile on volitatud selliseid järelepärimisi tegema.

2. Kohtu konsultatiivset arvamust nõudvad küsimused esitatakse kohtule kirjalikus avalduses, kus küsimus, mille kohta arvamust nõutakse, on täpselt sõnastatud. Lisatakse kõik dokumendid, mis võivad kaasa aidata küsimuse selgitamisele.

Artikkel 66

1. Kohtu sekretär teatab viivitamatult avaldusest, mis sisaldab konsultatiivse arvamuse saamise taotlust, kõigile riikidele, kes omavad õigust kohtus esineda.

2. Peale selle teatab kohtu sekretär eri teadaande saatmisega vahetult igale riigile, kes omab õigust kohtus esineda, samuti ka igale rahvusvahelisele organisatsioonile, kes võivad kohtu arvates (või tema

esimehe arvates, kui kohus ei pea istungeid) anda andmeid antud küsimuses, et kohus on valmis esimehe poolt määratud aja jooksul vastu võtma küsimust puudutavaid kirjalikke ettekandeid või ära kuulama samasuguseid suulisi ettekandeid selleks määratud avalikul istungil.

3. Kui riik, kel on õigus kohtus esineda, ei ole saanud käesoleva artikli tähendatud eriteadaannet, võib ta kirjaliku või suulise ettekande esitamiseks soovi avaldada; küsimuse otsustab kohus.

4. Riigid või organisatsioonid, kes esitasid kirjalikke või suulisi ettekandeid, või mõlemaid, lastakse teiste riikide või organisatsioonide poolt tehtud ettekannete arutamisele vormides, piirides ja tähtaegadel, mis määratakse igal erijuhul kohtu või, kui ta ei pea istungeid, kohtu esimehe poolt. Selleks otstarbeks teeb kohtu sekretär õigel ajal kõik niisugused kirjalikud ettekanded teatavaks riikidele ja organisatsioonidele, kes on ise esitanud selliseid ettekandeid.

Artikkel 67

Kohus annab oma konsultatiivsed arvamused avalikul istungil, millest teatatakse ette peasekretärile ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni otseselt huvitatud liikme, teiste otseselt huvitatud riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide esindajatele.

Artikkel 68

Oma konsultatiivsete funktsioonide teostamisel on kohtule peale selle juhtnööriks käesoleva statuudi sätted, mis puudutavad vaidlusaluseid asju, määral, mil kohus tunnistab need rakendatavaks.

V peatükk

PARANDUSED

Artikkel 69

Parandused käesolevas statuudis tehakse korras, mis on Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjas ette nähtud tähendatud põhikirja parandamise kohta, kuid kinni pidades kõikidest eeskirjadest, mida Peaassamblee võib Julgeolekunõukogu soovitusel kehtestada riikide osavõtu kohta, kes ei kuulu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmete hulka, kuid kes on statuudi osalised.

Artikkel 70

Kohtul on õigus käesolevale statuudile esitada parandusi, mida ta peab vajalikuks, teatades neist kirjalikult peasekretärile nende edasiseks läbivaatamiseks vastavalt 69. artikli eeskirjadele.

INIMÕIGUSTE ÜLDDEKLARATSIOON

Preambula

P i d a d e s s i l m a s, et inimkonna kõigi liikmete väärikuse, nende võrdsete ning võõrandamatute õiguste tunnustamine on vabaduse, õigluse ja üldise rahu alus; ja

p i d a d e s s i l m a s, et inimõiguste põlastamine ja hülgamine on viinud barbaarsusteni, mis piinavad inimkonna südametunnistust, ja et sellise maailma loomine, kus inimestel on veendumuste ja sõnavabadus ning kus nad ei tarvitse tunda hirmu ega puudust, on inimeste üllaks püüdluseks kuulutatud; ja

p i d a d e s s i l m a s vajadust, et inimõigusi kaitseks seaduse võim selleks, et inimene ei oleks sunnitud viimase abinõuna üles tõusma türannia ja rõhumise vastu; ja

p i d a d e s s i l m a s, et on vaja kaasa aidata sõbralike suhete arenemisele rahvaste vahel; ja

p i d a d e s s i l m a s, et ühinenud rahvaste perre kuuluvad rahvad on põhikirjas kinnitanud oma usku inimese põhiõigustesse, inimisiksuse väärikusse ja väärtusse ning meeste ja naiste võrdõiguslikkusse ning on otsustanud kaasa aidata sotsiaalsele progressile ja elutingimuste parandamisele suurema vabaduse juures; ja

p i d a d e s s i l m a s, et liikmesriigid on kohustunud koostöös Ühinenud Rahvaste Organisatsiooniga kaasa aitama inimõiguste ja põhivabaduste üldisele austamisele ja nendest kinnipidamisele; ja

p i d a d e s s i l m a s, et üldisel arusaamisel nende õiguste ja vabaduste iseloomust on suur tähtsus selle kohustuse täielikuks täitmiseks;

k u u l u t a b PEAASSAMBLEE v ä l j a

k ä e s o l e v a «I n i m õ i g u s t e ü l d d e k l a r a t s i o o n i» k u i ü l e s a n d e, mida peavad püüdma täita kõik rahvad ja riigid. Iga inimene ja iga ühiskondlik organ peab käesolevat deklaratsiooni alati silmas pidades selgitus- ja haridustööga kaasa aitama nende õiguste ja vabaduste austamisele ning rahvuslike ja rahvusvaheliste progressiivsete abinõudega tagama, et need õigused ja vabadused leiaksid üldist ja efektiivset tunnustamist ja täitmist nii organisatsiooni liikmeiks olevate riikide rahvaste kui ka nende jurisdiktsiooni all olevate territooriumide rahvaste poolt.

Artikkel 1. Kõik inimesed sünnivad vabadena ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. Neile on antud mõistus ja südametunnistus ja nende suhtumist üksteisesse peab kandma vendluse vaim.

Artikkel 2. Igal inimesel peavad olema kõik käesoleva deklaratsiooniga väljakuulutatud õigused ja vabadused, olenemata tema rassist, nahavärvusest, soost, usulistest, poliitilistest või muudest veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust, seisuslikust või muust seisundist.

Lisaks sellele ei tohi inimeste vahel vahet teha riigi või territooriumi poliitilise, õigusliku või rahvusvahelise statuudi põhjal, olenemata sellest, kas territoorium, mille kodanik ollakse, on sõltumatu, hooldusalune, omavalitsuseta või mõnel muul viisil oma suveräänsuses piiratud.

Artikkel 3. Igal inimesel on õigus elule, vabadusele ja isikupuutumatusele.

Artikkel 4. Kedagi ei või pidada orjuses või õigusteta seisundis; orjus ja orjakaubandus ükskõik millisel kujul on keelatud.

Artikkel 5. Kellegi suhtes ei tohi rakendada piinamisi või julma, ebainimlikku, tema väärikust alandavat kohtlemist ja karistust.

Artikkel 6. Igal inimesel, ükskõik kus ta ka ei viibiks, on õigus oma õigussubjektsuse tunnustamisele.

Artikkel 7. Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja neil on ilma igasuguse vahetegemiseta õigus seaduse võrdsele kaitsele. Kõigil inimestel on õigus olla võrdselt kaitstud ükskõik missuguse diskrimineerimise eest, mis on vastuolus käesoleva deklaratsiooniga, ja sellisele diskrimineerimisele kihutamise eest.

Artikkel 8. Igal inimesel on temale konstitutsiooniga või seadusega tagatud põhiõiguste rikkumise korral õigus efektiivsele õiguste ennistamisele kompetentsete rahvuskohtute kaudu.

Artikkel 9. Kedagi ei või meelevaldselt areteerida, kinni pidada või pagendada.

Artikkel 10. Igal inimesel on tema õiguste ja kohustuste määratlemiseks ja temale esitatud kriminaalsüüdistuse põhjendatuse kindlakstegemiseks täieliku võrdsuse alusel õigus sellele, et tema asi vaadataks avalikult ja kõiki õigluse nõudeid järgides läbi sõltumatu ja erapooletu kohtu poolt.

Artikkel 11. 1. Igal kuriteos süüdistataval inimesel on õigus sellele, et teda loetaks süütuks kuni tema süülisuse kindlakstegemiseni seaduslikus korras avalikul kohtulikul arutamisel, kus talle on tagatud kõik võimalused kaitseks.

2. Kedagi ei või süüdi mõista kuriteos mõne teo või tegevusetuse eest, mis nende kordasaatmise ajal ei olnud kuriteod rahvusliku sea-

duse või rahvusvahelise õiguse järgi. Samuti ei või määrata raskemat karistust kui see, mida oleks võidud kohaldada kuriteo kordasaatmise ajal.

Artikkel 12. Kellegi isiklikku ja perekonnaellu ei või meelevaldselt vahele segada, kellegi korteripuutumatust, kirjavahetuse saladust või au ja reputatsiooni ei tohi meelevaldselt määrida. Igal inimesel on õigus seaduse kaitsele selliste vahelesegamiste ja rikkumiste eest.

Artikkel 13. 1. Igal inimesel on õigus iga riigi piirides vabalt liikuda ja elukohta valida.

2. Igal inimesel on õigus lahkuda ükskõik missuguselt maalt, kaasa arvatud kodumaa, ja kodumaale tagasi pöörduda.

Artikkel 14. 1. Igal inimesel on õigus jälitamise eest varjupaika otsida teistes maades ja seda varjupaika kasutada.

2. Seda õigust ei saa kasutada jälitamise puhul, mis tegelikult tuleneb mittepoliitilisest kuriteost või teost, mis on vastuolus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkide ja põhimõtetega.

Artikkel 15. 1. Igal inimesel on õigus kodakondsusele.

2. Kelleltki ei saa tema kodakondsust või kodakondsuse muutmise õigust meelevaldselt ära võtta.

Artikkel 16. 1. Täisealiseks saanud meestel ja naistel on õigus ilma igasuguste kitsendusteta rassi, rahvuse või usu põhjal abielluda ja perekonda asutada. Neil on võrdsed õigused abiellu astumise suhtes, abielus olemise ja abielu lahutamise ajal.

2. Abielu võib sõlmida vaid mõlema abielluva poole vabatahtlikul ja täielikul nõusolekul.

3. Perekond on ühiskonna loomulik ja põhiline rakuke ning tal on õigus ühiskonna ja riigi kaitsele.

Artikkel 17. 1. Igal inimesel on õigus vara omamisele nii üksikult kui ka teistega koos.

2. Kelleltki ei või tema vara meelevaldselt ära võtta.

Artikkel 18. Igal inimesel on õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele; see õigus kätkeb vabadust oma usku või veendumusi muuta, samuti vabadust kuulutada oma usku või veendumusi nii üksikult kui ka koos teistega avalikult või eraviisiliselt õpetuse, jumalateenistuse ja religioossete ning rituaalsete kombetalituste kaudu.

Artikkel 19. Igal inimesel on õigus veendumuste vabadusele ja nende veendumuste vabalt avaldamisele; see õigus kätkeb vabadust takistamatult oma veendumustest kinni pidada ja vabadust informatsiooni ja ideid otsida, saada ja levitada igasuguste abinõudega ja riigipiiridest sõltumata.

Artikkel 20. 1. Igal inimesel on õigus rahulike koosolekute ja assotsiatsioonide vabadusele.

2. Kedagi ei või sundida ükskõik missugusesse assotsiatsiooni astuma.

Artikkel 21. 1. Igal inimesel on õigus kas vahetult või siis vabalt valitud esindajate kaudu oma maa valitsemisest osa võtta.

2. Igal inimesel on õigus võrdsele pääsule oma maa riigiteenistusse.

3. Valitsuse võimu aluseks peab olema rahva tahe; see tahe peab väljenduma perioodilistes ja võltsimata valimistes, mis tuleb läbi viia üldise ja võrdse valimisõiguse alusel salajase hääletamise teel või teistes samatähenduslikes vormides, mis tagavad hääletamise vabaduse.

Artikkel 22. Igal inimesel kui ühiskonna liikmel on õigus sotsiaalsele kindlustatusele ja tema väärikuse säilitamiseks ning tema isiksuse vabaks arenemiseks vajalike õiguste teostamisele majanduslikul, sotsiaalsel ja kultuuri alal rahvuslike jõupingutustega ja rahvusvahelise koostöö kaudu ning vastavalt iga riigi struktuurile ja vahenditele.

Artikkel 23. 1. Igal inimesel on õigus tööle, töö vabale valikule, õiglastele ja soodsatele töötingimustele ning kaitsele tööpuuduse eest.

2. Igal inimesel on ilma igasuguse diskrimineerimiseta õigus võrdsele tasule võrdse töö eest.

3. Igal töötajal on õigus õiglasele ja rahuldavale tasule, mis tagab inimväärilise elatuse temale endale ja ta perekonnale ja mida vajaduse korral täiendatakse sotsiaalkindlustuse teiste vahenditega.

4. Igal inimesel on õigus luua ametiühinguid ja oma huvide kaitseks ametiühingutesse astuda.

Artikkel 24. Igal inimesel on õigus puhkeajale ja vaba aja veetmisele, kaasa arvatud tööpäeva mõistlik lühendamine ja tasutav perioodiline puhkus.

Artikkel 25. 1. Igal inimesel on õigus sellisele elatustasemele, sealhulgas toit, riietus, korter, arstiabi ja vajalik sotsiaalne teenindamine, mis on nõutav tema enda ja ta perekonna tervise ja heaolu hoidmiseks, ja õigus kindlustatusele tööpuuduse, haiguse, invaliidsuse, lesestumise ja vanaduse saabumise korral või mõnel muul elatusvahenditest ilmajäämise juhul inimesest endast olenemata põhjustel.

2. Emadus ja väikelapseiga annavad õiguse erilisele hooldusele ja abile. Kõigile lastele, olgu nad sündinud abielus või väljaspool abielu, peab osaks saama ühesugune sotsiaalne kaitse.

Artikkel 26. 1. Igal inimesel on õigus haridusele. Haridus peab olema tasuta vähemalt alg- ja üldhariduse osas. Algharidus peab olema kohustuslik. Tehniline ja kutseharidus peab olema kättesaadav kõigile ja kõrgem haridus võrdselt kättesaadav kõigile vastavalt igaühe võimetele.

2. Haridus peab olema suunatud inimisiksuse täielikule arendamisele

ja inimõigustest ning põhivabadustest lugupidamise suurendamisele. Haridus peab kaasa aitama vastastikusele mõistmisele, sallivusele ja sõprusele kõigi rahvaste, rassiliste ja usuliste rühmituste vahel ning soodustama Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tegevust rahu säilitamisel.

3. Vanematel on oma lastele hariduse valikul eelisõigus.

Artikkel 27. 1. Igal inimesel on õigus ühiskonna kultuurielust vabalt osa võtta, kunsti nautida, teaduse progressi oma panus anda ja selle progressi hüvesid kasutada.

2. Igal inimesel on õigus oma moraalsete ja materiaalsete huvide kaitsele, mis johtuvad teaduslikest töödest, kunsti- ja kirjandusteostest, mille autoriks ta on.

Artikkel 28. Igal inimesel on õigus sotsiaalsele ja rahvusvahelisele korraldusele, kus käesolevas deklaratsioonis toodud õigusi ja vabadusi on võimalik täies ulatuses rakendada.

Artikkel 29. 1. Igal inimesel on kohustused ühiskonna ees, kus ainuüksi ongi võimalik tema isiksuse vaba ja täielik arenemine.

2. Oma õiguste ja vabaduste teostamisel peab iga inimene alluma vaid sellistele piiramistele, mis on seadusega kehtestatud ainsa eesmärgiga tagada teiste inimeste õiguste ja vabaduste tarvilik tunnustamine ja austamine ning moraalist, avalikust korrast ja üldise heaolu nõuetest kinnipidamine demokraatlikus ühiskonnas.

3. Nende õiguste ja vabaduste rakendamine ei või mingil juhul olla vastuolus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkide ja põhimõtetega.

Artikkel 30. Käesolevas deklaratsioonis ei tohi midagi tõlgendada kui õiguse andmist mõnele riigile, isikute rühmale või üksikisikutele tegutsemiseks või tegudeks, mis on suunatud käesolevas deklaratsioonis toodud õiguste ja vabaduste kaotamisele.

RAHVUSVAHELINE PAKT MAJANDUSLIKE, SOTSIAALSETE JA KULTUURIALASTE ÕIGUSTE KOHTA

Preambula

Käesolevast paktist osavõtvad riigid, pidades silmas, et vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjas väljakuulutatud printsiipidele on vabaduse, õigluse ja üleüldise rahu aluseks inimühiskonna iga liikme väärikuse ning võrdsete ja võõrandamatute õiguste tunnustamine,

tunnistades, et need õigused tulenevad inimisikuile omasest väärikusest,

tunnistades, et vastavalt inimõiguste ülddeklaratsioonile võib

vaba inimisiku ideaal, kes ei tunne hirmu ega puudust, teoks saada ainult siis, kui luuakse tingimused, kus igaüks võib kasutada oma majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurialaseid õigusi samuti kui oma kodaniku- ja poliitilisi õigusi,

p i d a d e s s i l m a s, et Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja kohaselt on riigid kohustatud edendama inimese õiguste ja vabaduste üldist austamist ja nendest kinnipidamist,

p i d a d e s s i l m a s, et iga inimene, kandes kohustusi teiste inimeste ja kollektiivi vastu, kuhu ta kuulub, peab taotlema käesolevas paktis tunnustatud õiguste edendamist ja järgimist,

l e p i v a d k o k k u alljärgnevas.

I osa

A r t i k k e l 1

1. Kõigil rahvastel on enesemääramise õigus. Seetõttu kehtestavad nad vabalt oma poliitilise staatuse ning kindlustavad vabalt oma majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise arengu.

2. Endale seatud eesmärkide nimel võivad kõik rahvad vabalt käsutada oma loodusvarasid ja ressursse, kahjustamata sealjuures mingisuguseid kohustusi, mis tulenevad rahvusvahelisest vastastikuse kasu printsiibil põhinevast majanduslikust koostööst ja rahvusvahelisest õigusest. Ükski rahvas ei või olla ilma jäetud talle kuuluvatest elatusvahenditest.

3. Kõik käesolevast paktist osavõtvad riigid, sealhulgas need, kellel lasub vastutus omavalitsuseta ja hooldusaluste territooriumide valitsemise eest, peavad vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjale edendama enesemääramisõiguse teostamist ja austama seda õigust.

II osa

A r t i k k e l 2

1. Iga käesolevast paktist osavõttev riik kohustub individuaalselt ning rahvusvahelise abi ja koostöö korras, eriti majanduse ja tehnika alal, rakendama olemasolevate ressursside piires maksimaalseid abinõusid selleks, et tagada igal vajalikul viisil, kaasa arvatud seadusandlikud abinõud, järk-järgult täielik käesolevas paktis tunnustatud õiguste teostamine.

2. Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad garanteerima, et paktis väljakuulutatud õigusi teostatakse ilma igasuguse diskrimineeri-

miseta rassi, nahavärvuse, soo, keele, religiooni, poliitiliste või muude tõekspidamiste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku seisundi, sünni või mõne teise asjaolu alusel.

3. Arengumaad võivad inimõigusi ja oma rahvamajandust arvestades kindlaks määrata, mil määral nad garanteerivad käesolevas paktis tunnustatud majanduslikke õigusi isikutele, kes pole nende kodanikud.

Artikkel 3

Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad tagama meestele ja naistele võrdse õiguse kasutada kõiki käesolevas paktis ettenähtud majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurialaseid õigusi.

Artikkel 4

Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnistavad, et nende õiguste kasutamise suhtes, mida üks või teine riik tagab vastavalt käesolevale paktile, võib riik kehtestada üksnes niisuguseid piiramisi, mis on määratud seadusega, ning ainult niivõrd, kuivõrd need on kooskõlas mainitud õiguste olemusega ja soodustavad demokraatliku ühiskonna üldist heaolu.

Artikkel 5

1. Käesolevas paktis ei tohi midagi tõlgendada kui õigustust mõne riigi, grupi või isiku mis tahes tegevusele või tegudele, mille sihiks on käesolevas paktis tunnustatud õiguste või vabaduste kaotamine või nende piiramine suuremas ulatuses, kui seda ette nähakse käesolevas paktis.

2. Ei lubata mittemingisugust mõnel maal seaduse, konventsioonide, määruste või tavade näol tunnustatud või olemasolevate inimese mis tahes põhiõiguste piiramist või vähendamist ettekäändel, et käesolevas paktis niisuguseid õigusi pole tunnustatud või et selles tunnustatakse neid väiksemas ulatuses.

III osa

Artikkel 6

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad õigust tööle, milles sisaldub iga inimese õigus võimalusele teenida endale elatist tööga, mille ta valib vabalt või millega ta vabalt nõustub, ja astuvad tarvilikke samme selle õiguse tagamiseks.

2. Abinõud, mida käesolevast paktist osavõtvad riigid peavad rakendama selle õiguse täielikuks teostamiseks, sisaldavad kutsealast ja teh-

nilist väljaõpet ning ettevalmistust, järjekindla majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise arengu ning täieliku tootliku rakendatuse saavutamise teid ja meetodeid tingimustes, mis garanteerivad inimese põhilisi poliitilisi ja majanduslikke vabadusi.

Artikkel 7

Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad igaühe õigust õiglastele ja soodsatele töötingimustele, sealhulgas iseäranis:

a) hüvitusele, mis kindlustab kõigile töötajatele miinimumina:
   i) õiglase töötasu ja võrdse väärtusega töö eest võrdse hüvituse ilma igasuguse vahetegemiseta, kusjuures naistele peavad olema garanteeritud töötingimused, mis pole halvemad meeste omadest, ja võrdne tasu võrdse töö eest;
   ii) rahuldavad olemasolutingimused neile endile ja nende perekondadele vastavalt käesoleva pakti resolutsioonidele;
b) ohutustehnika ja hügieeni nõuetele vastavad töötingimused;
c) kõigile ühesugune võimalus olla edutatud tööl ainuüksi tööstaaži ja kvalifikatsiooni alusel;
d) puhkus, vaba aeg ja mõistlik tööaja piiramine ning tasuline perioodiline puhkus, niisamuti ka tasu puhkepäevade eest.

Artikkel 8

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad tagama:

a) iga inimese õiguse luua oma majanduslike ja sotsiaalsete huvide realiseerimiseks ja kaitsmiseks ametiühinguid ning astuda nendesse omal valikul, kusjuures ainsaks tingimuseks on vastava organisatsiooni eeskirjade täitmine. Mainitud õiguse kasutamisele ei või teha muid kitsendusi kui need, mis on ette nähtud seadustes ja mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riikliku julgeoleku või ühiskondliku korra huvides või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitsmiseks;
b) ametiühingute õiguse moodustada rahvuslikke föderatsioone või konföderatsioone ja viimaste õigust rajada rahvusvahelisi ametiühinguorganisatsioone või nendega ühineda;
c) ametiühingu liitude õiguse funktsioneerida takistamatult ilma igasuguste piiramisteta peale nende, mis on ette nähtud seadusega ja on demokraatlikus ühiskonnas tarvilikud riikliku julgeoleku või ühiskondliku korra huvides või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitsmiseks;
d) streigiõiguse tingimusel, et seda teostatakse vastavalt iga maa seadustele.

2. Käesolev artikkel ei takista seaduslike kitsenduste sisseseadmist nende õiguste kasutamiseks isikutele, kes kuuluvad relvastatud jõudude, politsei või riigi administratsiooni koosseisu.

3. Miski käesolevas artiklis ei anna riikidele, kes võtavad osa Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni 1948. aasta konventsioonist ühingute vabaduse ja organiseerumise õiguse kaitseks, õigust vastu võtta seadusandlikke akte, mis kahjustavad mainitud konventsioonis ettenähtud garantiisid, või rakendada seadust sel viisil, et see kahjustaks neid garantiisid.

Artikkel 9

Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnistavad iga inimese õigust sotsiaalkindlustusele, kaasa arvatud sotsiaalhooldus.

Artikkel 10

Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad:

1. Perekonnale, mis on ühiskonna loomulik ja põhiline rakuke, peab osaks saama võimalust mööda kõige ulatuslikum kaitse ja abi, eriti tema kujunemise ajal ja senikaua, kui perekond vastutab mitteiseseisvate laste kasvatamise eest. Abielu peab sõlmitama abiellu astujate vabal kokkuleppel.

2. Eriline kaitse peab osaks saama emadele enne ja pärast sünnitust teatud mõistliku aja piires. Selle perioodi jooksul peavad töötavad emad saama tasulist puhkust või puhkust piisava abirahaga sotsiaalkindlustuse poolt.

3. Erilisi abinõusid tuleb rakendada kõigi laste ja alaealiste kaitseks ning abistamiseks ilma igasuguse diskrimineerimiseta perekondliku päritolu või mõne muu tunnuse alusel. Lapsed ja alaealised peavad olema kaitstud majandusliku ja sotsiaalse ekspluateerimise eest. Nende töö kasutamine aladel, mis on kahjulikud nende kõlblusele ja tervisele või on eluohtlikud ning võivad kahjustada nende normaalset arengut, peab olema seadusega karistatav. Lisaks sellele peavad riigid kehtestama vanaduspiirid, millest nooremate laste palgatöö kasutamine on keelatud ja seadusega karistatav.

Artikkel 11

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnistavad igaühe õigust tema ja ta perekonna küllaldasele elatustasemele, sealhulgas piisavale toitumisele, riietusele ja elamule, ja õigust elutingimuste pidevale paranemisele. Lepinguosalised riigid rakendavad vajalikke abinõusid

selle õiguse teostamiseks, tunnustades sellega vabal kokkuleppel rajaneva rahvusvahelise koostöö suurt tähtsust.

2. Käesolevast paktist osavõtvad riigid, tunnistades iga inimese põhilist õigust mitte kannatada nälga, peavad individuaalselt ja rahvusvahelise koostöö korras tarvitusele võtma vajalikke abinõusid, mille hulka kuulub konkreetsete programmide elluviimine selleks, et:

a) parandada toiduainete tootmist, hoidmist ja jaotamist tehnika ja teaduse andmete laialdase kasutamise, toitumisprintsiipide alaste teadmiste levitamise ja agraarsüsteemide täiustamise või reformi teel, et saavutada looduslike ressursside kõige efektiivsem omandamine ja kasutamine; ja

b) tagada maailma toiduainetevarude õiglane jaotamine vastavalt vajadustele ja arvestades niihästi toiduaineid importivate kui ka eksportivate maade probleeme.

Artikkel 12

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnistavad iga inimese õigust maksimaalsele füüsilisele ja psüühilisele arengutasemele.

2. Abinõud, mida käesolevast paktist osavõtvad riigid selle õiguse täielikuks rakendamiseks peavad tarvitusele võtma, kätkevad samme, mis on vajalikud, et:

a) kindlustada surnult sündimise ja laste suremuse vähenemine ning lapse tervislik areng;

b) parandada igakülgselt väliskeskkonna hügieeni ja tööhügieeni tööstuses;

c) ära hoida ja ravida epideemilisi, endeemilisi, kutse- ja teisi haigusi ja võidelda nendega;

d) luua tingimused, mis tagaksid kõigile arstiabi ja meditsiinilise hoolitsuse haiguse puhul.

Artikkel 13

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad iga inimese õigust haridusele. Nad nõustuvad, et haridus peab tagama inimese täieliku arengu, looma väärikustunde, tugevdama lugupidamist inimese õiguste ja põhivabaduste vastu. Nad lepivad kokku, et haridus peab andma kõigile võimaluse olla vaba ühiskonna kasulikuks liikmeks, soodustama vastastikust mõistmist, sallivust ja sõprust kõigi rahvaste ja rasside, etniliste ja religioossete gruppide vahel ja kaasa aitama Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tööle rahu kindlustamisel.

2. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnistavad, et selle õiguse täielikuks teostamiseks:

a) peab algharidus olema kõigile kohustuslik ja tasuta;

b) keskharidus tema mitmesugustes vormides, kaasa arvatud kutsealane tehniline keskharidus, peab olema avalik ja kõigi abinõude, sealhulgas järkjärgulise tasuta hariduse sisseseadmise teel kättesaadavaks muudetud;

c) kõrgem haridus peab olema kõigile, vastavalt igaühe võimetele, ühtviisi kättesaadav. Selleks tuleb rakendada kõiki tarvilikke abinõusid, kaasa arvatud tasuta hariduse järkjärguline sisseseadmine;

d) võimaluse korral tuleb edendada või intensiivistada elementaarharidust neile, kes pole läbi teinud või lõpetanud oma alghariduse täielikku kursust;

e) peab aktiivselt arendama kõigi astmete koolivõrku, kehtestama rahuldava stipendiumide süsteemi ja pidevalt parandama õpetajate materiaalseid tingimusi.

3. Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad austama vanemate ja vastavatel juhtudel seaduslike hooldajate vabadust valida oma lastele nii riigivõimude poolt asutatud koole kui ka teisi koole, mis vastavad tollele hariduse miinimumnõudele, mida riik võib määrata või kinnitada, ning tagada oma laste religioosne ja kõlbeline kasvatamine vastavalt omaenda veendumustele.

4. Käesoleva artikli ühtki osa ei tohi tõlgendada kui üksikisikute ja asutuste õiguse vähendamist luua õppeasutusi ja juhtida neid tingimusel, et peetakse kinni käesoleva artikli 1. punktis esitatud printsiipidest ja nõudmisest, et haridus, mida niisugustes õppeasutustes antakse, vastaks sellele nõudmiste miinimumile, mida võib kindlaks määrata riik.

Artikkel 14

Iga käesolevast paktist osavõttev riik, kes osavõtjate hulka astumise ajaks pole emamaal või teistel tema jurisdiktsiooni all olevatel territooriumidel kehtestanud kohustuslikku tasuta alghariduse, kohustub kahe aasta jooksul välja töötama ja vastu võtma üksikasjaliku abinõude plaani selleks, et järk-järgult — mõistliku tähtaja jooksul, mis peab olema näidatud selles plaanis, — ellu viia kohustuslik tasuta üldharidus.

Artikkel 15

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad iga inimese õigust:

a) osa võtta kultuurielust;

b) kasutada teaduse saavutusi ja rakendada neid praktikas;

c) saada kaitset moraalsetele ja materiaalsetele huvidele, mis on

tekkinud seoses mis tahes teaduslike, kirjanduslike või kunstialaste töödega, mille autoriks ta on.

2. Abinõud, mida käesolevast paktist osavõtvad riigid peavad rakendama selle õiguse täielikuks teostamiseks, sisaldavad sätteid, mis on vajalikud teaduse ja kultuuri saavutuste kaitsmiseks, arendamiseks ja levitamiseks.

3. Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad austama teaduslikuks uurimistööks ja loominguliseks tegevuseks hädavajalikku vabadust.

4. Käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad kasu, mida annab rahvusvaheliste kontaktide ja koostöö õhutamine ning arendamine teaduse ja kultuuri vallas.

IV osa

Artikkel 16

1. Paktist osavõtvad riigid kohustuvad vastavalt selle pakti käesolevale osale esitama ettekandeid nende poolt tarvitusele võetud abinõude kohta ja edusammudest selles paktis tunnustatud õigustest kinnipidamisel.

2. a) Kõik ettekanded esitatakse Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretärile, kes suunab nende eksemplarid läbivaatamiseks Majandus- ja Sotsiaalnõukogusse vastavalt käesoleva pakti sätetele.

b) Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär saadab ka spetsialiseeritud asutustele edasi käesolevast paktist osavõtvate ning ühtlasi spetsialiseeritud asutuste liikmeks olevate riikide ettekannete või mis tahes ettekande osade eksemplarid, kuivõrd niisugused ettekanded või nende ettekannete osad puudutavad mis tahes küsimusi, mis vastavalt nende konstitutsioonilistele aktidele kuuluvad ülalmainitud asutuste kohustuste hulka.

Artikkel 17

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid esitavad oma ettekanded vastavalt programmile, mille Majandus- ja Sotsiaalnõukogu peab kindlaks määrama ühe aasta jooksul pärast käesoleva pakti jõustumist ja konsulteerimist osavõtvate riikide ja asjasthuvitatud spetsialiseeritud asutustega.

2. Ettekannetes võib viidata nendele faktoritele ja raskustele, mis mõjustavad käesolevas paktis sisalduvate kohustuste täitmise määra.

3. Kui mõni käesolevast paktist osavõttev riik on vastavad andmed Ühinenud Rahvaste Organisatsioonile või mõnele spetsialiseeritud asutusele teatavaks teinud varem, siis pole tarvis neid andmeid uuesti mainida, vaid piisab täpsest viitest sel viisil teatavaks tehtud andmetele.

Artikkel 18

ÜRO põhikirjas sisalduvate inimõiguste ja põhivabaduste alaste kohustuste täitmiseks võib Majandus- ja Sotsiaalnõukogu sõlmida kokkuleppe spetsialiseeritud asutustega, et need annaksid temale oma tegevussfääri puudutavaid ettekandeid progressist käesoleva pakti sätetest kinnipidamisel. Need ettekanded võivad sisaldada üksikasju otsuste ja soovituste kohta, mida kompetentsed organid on teinud nende õiguste ja vabaduste teostamiseks.

Artikkel 19

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu võib inimõiguste komisjonile läbivaatamiseks ja üldiste soovituste andmiseks või tarbe korral teadmiseks üle anda inimõigusi puudutavaid ettekandeid, mida riigid esitavad vastavalt artiklitele 16 ja 17, ja inimõigusi puudutavaid ettekandeid, mida esitavad spetsialiseeritud asutused vastavalt artiklile 18.

Artikkel 20

Käesoleva pakti osalised asjast huvitatud riigid ja spetsialiseeritud asutused võivad Majandus- ja Sotsiaalnõukogule esitada märkusi iga üldise soovituse kohta vastavalt artiklile 19 või viite kohta sellisele üldisele soovitusele inimõiguste komisjoni mis tahes ettekandes või dokumendis.

Artikkel 21

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu võib aeg-ajalt esitada Peaassambleele ettekandeid, mis sisaldavad üldisi soovitusi, ning käesoleva pakti osaliste riikide ja spetsialiseeritud asutuste lühiülevaateid käesolevas paktis tunnustatud õiguste tagamiseks kasutusele võetud abinõudest ja saadud tulemustest.

Artikkel 22

Majandus- ja Sotsiaalnõukogu võib juhtida Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni teiste, tehnilise abi andmisega tegelevate organite, nende abiorganite ja spetsialiseeritud asutuste tähelepanu kõikidele küsimustele, mis tekivad seoses käesoleva pakti antud osas mainitud ettekannetega ja mis võivad kasulikud olla neile organitele, kui nad oma kompetentsi piires teevad otsuseid rahvusvaheliste abinõude otstarbekuse kohta, mis võiksid kaasa aidata käesoleva pakti efektiivsele, järkjärgulisele elluviimisele.

Artikkel 23

Käesoleva pakti osalised riigid nõustuvad, et paktis tunnustatud õiguste realiseerimist soodustavateks rahvusvahelisteks abinõudeks on konventsioonide sõlmimine, soovituste vastuvõtmine, tehnilise abi osutamine, regionaalsete ja tehnikaalaste nõupidamiste korraldamine, et saada konsultatsioone, aga ka uuringud, mida organiseeritakse koos asjast huvitatud valitsustega.

Artikkel 24

Käesolevas paktis ei tohi midagi tõlgendada kui Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja ja spetsialiseeritud asutuste põhikirjade tähtsuse vähendamist, mis määravad kindlaks Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mitmesuguste organite ja spetsialiseeritud asutuste kohustused käesolevas paktis mainitud küsimustes.

Artikkel 25

Käesolevas paktis ei tohi midagi tõlgendada kui kõigi rahvaste võõrandamatu õiguse vähendamist täielikult ja vabalt vallata ja kasutada oma loodusvarasid ja ressursse.

V osa

Artikkel 26

1. Käesolevale paktile võib alla kirjutada iga Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmesriik või ükskõik milline tema spetsialiseeritud asutuse liige, iga Rahvusvahelise Kohtu statuudist osavõttev riik ja iga teine riik, keda Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee on käesolevast paktist osa võtma kutsunud.

2. Käesolev pakt kuulub ratifitseerimisele. Ratifitseerimiskirjad antakse hoiule Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretärile.

3. Käesoleva paktiga võivad ühineda kõik käesoleva artikli 1. punktis märgitud riigid.

4. Ühinemine saab teoks ühinemisdokumendi hoiuleandmisega Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretärile.

5. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär informeerib kõiki käesolevale paktile allakirjutanud või sellega ühinenud riike iga ratifitseerimiskirja või ühinemisdokumendi hoiuleandmisest.

Artikkel 27

1. Käesolev pakt jõustub kolm kuud pärast kolmekümne viienda ratifitseerimiskirja või ühinemisdokumendi hoiuleandmist Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretärile.

2. Iga riigi suhtes, kes ratifitseerib käesoleva pakti või ühineb sellega pärast kolmekümne viienda ratifitseerimiskirja või ühinemisdokumendi hoiuleandmist, jõustub käesolev pakt kolme kuu möödumisel tema enese ratifitseerimiskirja või ühinemisdokumendi hoiuleandmise päevast.

Artikkel 28

Käesoleva pakti otsused laienevad liitriikide kõigile osadele igasuguste eranditeta.

Artikkel 29

1. Iga käesolevast paktist osavõttev riik võib teha parandusettepanekuid ja esitada neid Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretärile. Peasekretär saadab kõik esitatud parandused käesolevast paktist osavõtvatele riikidele palvega teatada talle, kas nad pooldavad osavõtvate riikide konverentsi kokkukutsumist, et neid ettepanekuid arutada ja hääletusele panna. Kui vähemalt üks kolmandik osavõtvaid riike on konverentsi poolt, kutsub Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär konverentsi kokku Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni egiidi all. Igasugune parandus, mis on vastu võetud nende lepinguosaliste riikide häälteenamusega, kes viibisid konverentsil ja hääletasid, esitatakse Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassambleele kinnitamiseks.

2. Parandused jõustuvad pärast kinnitamist Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassambleel ja kui need on vastu võetud käesolevast paktist osavõtvate riikide kahe kolmandiku häälteenamusega vastavalt nende konstitutsioonijärgsele protseduurile.

3. Kui parandused jõustuvad, muutuvad need kohustuslikeks kõigile neile lepinguosalistele riikidele, kes need vastu võtsid, kõigile teistele lepinguosalistele riikidele aga jäävad kohustuslikeks käesoleva pakti sätted ja kõik eelmised nende poolt vastuvõetud parandused.

Artikkel 30

Olenemata teatistest, mis tehakse 26. artikli punkti 5 kohaselt, informeerib Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär kõiki sama artikli 1. punktis mainitud riike alljärgnevast:

a) allakirjutamisest, ratifitseerimisest ja ühinemisest vastavalt 26. artiklile;

b) kuupäevast, mil 27. artikli kohaselt käesolev pakt jõustub, ja kuupäevast, mil jõustub 29. artikli kohaselt mis tahes parandus.

Artikkel 31

1. Käesolev pakt, mille inglis-, hispaania-, hiina-, vene- ja prantsuskeelne tekst on võrdselt autentsed, antakse hoiule Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni arhiivi.

2. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär läkitab käesoleva pakti tõestatud koopiad kõigile 26. artiklis nimetatud riikidele.

RAHVUSVAHELINE PAKT KODANIKU- JA POLIITILISTE ÕIGUSTE KOHTA

Preambula

Käesolevast paktist osavõtvad riigid, pidades silmas, et vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjas väljakuulutatud printsiipidele on vabaduse, õigluse ja üleüldise rahu aluseks inimühiskonna iga liikme väärikuse ning võrdsete ja võõrandamatute õiguste tunnustamine,

tunnistades, et need õigused tulenevad inimisikule omasest väärikusest,

tunnistades, et vastavalt inimõiguste ülddeklaratsioonile võib vaba inimisiku ideaal, kes ei tunne hirmu ega puudust, teoks saada ainult siis, kui luuakse tingimused, kus igaüks võib kasutada oma majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurialaseid õigusi samuti kui oma kodaniku- ja poliitilisi õigusi,

pidades silmas, et Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja kohaselt on riigid kohustatud edendama inimese õiguste ja vabaduste üldist austamist ja nendest kinnipidamist,

pidades silmas, et iga inimene, kandes kohustusi teiste inimeste ja kollektiivi vastu, kuhu ta kuulub, peab taotlema käesolevas paktis tunnustatud õiguste edendamist ja järgimist,

lepivad kokku alljärgnevas.

I osa

Artikkel 1

1. Kõigil rahvastel on enesemääramise õigus. Seetõttu kehtestavad nad vabalt oma poliitilise staatuse ning kindlustavad vabalt oma majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise arengu.

2. Endale seatud eesmärkide nimel võivad kõik rahvad vabalt käsutada oma loodusvarasid ja ressursse, kahjustamata sealjuures mingisuguseid kohustusi, mis tulenevad rahvusvahelisest vastastikuse kasu printsiibil põhinevast majanduslikust koostööst ja rahvusvahelisest õigusest. Ükski rahvas ei või olla ilma jäetud talle kuuluvatest elatusvahenditest.

3. Kõik käesolevast paktist osavõtvad riigid, sealhulgas need, kellel lasub vastutus omavalitsuseta ja hooldusaluste territooriumide valitsemise eest, peavad vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjale edendama enesemääramisõiguse teostamist ja austama seda õigust.

II osa

Artikkel 2

1. Iga käesolevast paktist osavõttev riik kohustub austama ja tagama kõikidele tema territooriumil asuvatele ja tema jurisdiktsioonile alluvatele isikutele õigused, mida tunnustab käesolev pakt, tegemata mingit vahet rassi, nahavärvuse, soo, keele, usutunnistuse, poliitiliste või muude veenete, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varanduslıku seisundi, sünni või mõne muu asjaolu põhjal.

2. Kui seda ei näe ette juba olemasolevad seaduslikud või muud abinõud, kohustub iga käesolevast paktist osavõttev riik vastavalt oma konstitutsioonilistele protseduuridele ja käesoleva pakti sätetele võtma kasutusele abinõud selliste seadusandlike või muude vahendite rakendamiseks, mis võivad osutuda hädavajalikeks käesolevas paktis tunnustatud õiguste teostamisel.

3. Iga käesolevast paktist osavõttev riik kohustub:

a) tagama igale isikule, kelle käesoleva paktiga tunnustatud õigusi ja vabadusi on rikutud, efektiivse õigusliku kaitse isegi siis, kui selle seaduserikkumise panid toime ametiisikud;

b) tagama, et iga kaitset vajava isiku õiguse õiguslikule kaitsele määraksid kindlaks kompetentsed kohtu-, administratiiv- või seadusandlikud võimud või mis tahes teine kompetentne organ, kes on selleks ette nähtud riigi õigusliku süsteemiga, ja laiendama kohtuliku kaitse võimalusi;

c) kindlustama õigusliku kaitse kohaldamist kompetentsete võimude poolt mil iganes see on võimalik.

Artikkel 3

Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad tagama meestele ja naistele võrdse õiguse kasutada kõiki käesolevas paktis ettenähtud poliitilisi ja kodanikuõigusi.

Artikkel 4

1. Kui riigis valitseb erakorraline seisukord, mis ähvardab rahva elukäiku ja millest ametlikult teatatakse, võivad käesolevast paktist osavõtvad riigid käesolevast paktist tulenevatest kohustustest taganeda vaid sedavõrd, kuivõrd seda nõuab olukorra teravus, tingimusel, et kasutuselevõetud abinõud ei oleks vastuolus nende riikide teiste kohustustega rahvusvahelise õiguse järgi ega tooks endaga kaasa diskrimineerimist rassi, nahavärvuse, soo, keele, usutunnistuse või sotsiaalse päritolu alusel.

2. Selle sättega ei või põhjendada mingisugust taganemist artiklitest 6, 7, 8 (1. ja 2. punkt), 11, 15, 16, 18.

3. Iga käesolevast paktist osavõttev riik, kes kasutab taganemisõigust, peab Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäri kaudu teistele käesolevast paktist osavõtvatele riikidele viivitamatult teatama, missugustest sätetest ta taganes ja põhjustest, mis sellise otsuse tingisid. Samuti tuleb nimetatud vahendaja kaudu teatavaks teha kuupäev, mil kokkulepetest mittekinnipidamine lõpetatakse.

Artikkel 5

1. Käesolevas paktis ei või midagi tõlgendada selliselt, nagu oleks mõnel riigil, grupil või isikul õigus tegutsemiseks või tegudeks, mis on suunatud ükskõik milliste käesolevas paktis tunnustatud õiguste või vabaduste kaotamisele või nende piiramisele suuremas ulatuses kui seda näeb ette käesolev pakt.

2. Keelatud on piirata või vähendada ükskõik milliseid inimese põhiõigusi, mida tunnustatakse või mis kehtivad mõnes käesolevast paktist osavõtvas riigis seaduse, konventsioonide, reeglite või tavade alusel, ettekäändel, et käesolev pakt selliseid õigusi ei tunnista või et selles tunnustatakse neid väiksemas ulatuses.

III osa

Artikkel 6

1. Igal inimesel on võõrandamatu õigus elule. Seda õigust kaitseb seadus. Meelevaldselt ei tohi kelleltki elu võtta.

2. Maades, kus pole kaotatud surmanuhtlust, võib surmaotsust langetada ainult kõige raskemate kuritegude puhul vastavalt seadusele, mis kehtis kuritöö sooritamise ajal ja mis ei ole vastuolus käesoleva pakti ning genotsiidi ärahoidmise ja selle eest karistamise konventsiooni sätetega. Seda karistust võib täide viia vaid kompetentse kohtu lõpliku otsuse põhjal.

3. Juhul, kui tapmine kujutab endast genotsiidi, tuleb silmas pidada, et antud artiklis ei anna miski käesolevast paktist osavõtvatele riikidele õigust mis tahes viisil taganemiseks ükskõik millistest kohustustest, mis on vastu võetud vastavalt genotsiidi ärahoidmise ja selle eest karistamise konventsiooni sätetele.

4. Igal surmamõistetul on õigus paluda armu või kohtuotsuse pehmendamist. Amnesteerida, armu anda või surmanuhtlust tühistada võib kõikidel juhtudel.

5. Surmanuhtlust ei määrata kuritegude eest, mille on toime pannud nooremad kui kaheksateistkümneaastased isikud, ega viida seda täide rasedate naiste suhtes.

6. Ühelegi paktist osavõtvale riigile ei või miski käesolevas artiklis olla aluseks surmanuhtluse muutmise edasilükkamiseks või sellest keeldumiseks.

Artikkel 7

Kellegi suhtes ei või rakendada piinamist või julma, ebainimlikku, tema väärikust alandavat kohtlemist või karistust. Muu hulgas ei tohi ühtegi isikut tema vabatahtliku nõusolekuta allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.

Artikkel 8

1. Kedagi ei või pidada orjuses; orjus ja orjakaubandus ükskõik millisel kujul on keelatud.

2. Kedagi ei või pidada vabaduseta seisundis.

3. a) Kedagi ei või panna sunniviisilisele või kohustuslikule tööle;
   b) maades, kus kuriteo eest võib määrata vabadusekaotuse koos sunniviisilise tööga, ei loeta punkti 3 (a) sunnitööd keelavaks, kui see karistus on määratud kompetentse kohtu otsuse põhjal;
   c) käesolevas punktis termin «sunniviisiline ja kohustuslik töö» ei hõlma:
      i) ükskõik millist alapunktis b määratlemata tööd või teenistust, mida reeglina peab teostama kohtu seadusliku korralduse põhjal vangis olev või vangistusest tingimisi vabastatud isik;
      ii) ükskõik millist sõjalise iseloomuga teenistust, maades aga, kus tunnustatakse sõjaväeteenistusest keeldumist poliitilistel või usulis-eetilistel motiividel, mis tahes teenistust, mida seadus sellistel motiividel sõjaväeteenistusest keeldunud isikutele ette näeb;
      iii) ükskõik millist teenistust, mis on kohustuslik erakorralise

seisukorra või õnnetuse puhul, mis ohustab elanikkonna elu ja heaolu;

iv) ükskõik millist tavaliste kodanikukohuste hulka kuuluvat tööd või teenistust.

Artikkel 9

1. Igal inimesel on õigus vabadusele ja isikupuutumatusele. Kedagi ei tohi meelevaldselt vahistada või kinni pidada. Kelleltki ei või vabadust võtta muidu kui üksnes seadusega kehtestatud alustel ja korras.

2. Igale inimesele, keda vahistatakse, teatatakse kohe vahistamise põhjus ning esitatakse võimalikult kiiresti süüdistus.

3. Iga vahistatud või kriminaalsüüdistuse põhjal kinnipeetud isik toimetatakse kiires korras kohtuniku või mõne teise ametiisiku juurde, kellele seaduse järgi kuulub täidesaatev kohtulik võim, õigus asja mõistliku aja jooksul kohtulikult arutada või isik vabastada. Kohtulikku arutlust ootavate isikute vahi all pidamine ei pea olema üldreegliks, kuid nende vabastamise võib teha sõltuvaks kohtusse ilmumise, kohtulikust asjaarutamisest selle mis tahes staadiumis osavõtmise või vajaduse korral ka kohtuotsuse täidesaatmisele ilmumise garantiist.

4. Igaühel, kellelt on võetud vabadus aresti või vahi all pidamise teel, on õigus tema asja arutamisele kohtus, et see kohus võiks viivitamatult langetada otsuse tema kinnipidamise seaduslikkuse suhtes ja anda korralduse tema vabastamiseks, kui kinnipidamine on ebaseaduslik.

5. Igaühel, kes on langenud ebaseadusliku aresti või vahi all pidamise ohvriks, on õigus kompensatsiooninõudele, millel on hagi jõud.

Artikkel 10

1. Kõikidel isikutel, kellelt on võetud vabadus, on õigus humaansele kohtlemisele ja inimväärikuse austamisele.

2. a) Erandlike asjaolude puudumisel paigutatakse kaebealused süüdimõistetuist eraldi ja neile määratakse režiim, mis vastab nende kui süüdi mõistmata isikute staatusele;

b) alaealised kaebealused eraldatakse täisealistest ja toimetatakse lühima aja jooksul kohtusse otsuse langetamiseks.

3. Pönitentsiaarsüsteem näeb vangidele ette sellist režiimi, mille oluliseks eesmärgiks on nende parandamine ja sotsiaalne ümberkasvatamine. Alaealised seaduserikkujad eraldatakse täisealistest ja neile määratakse režiim, mis vastab nende eale ja õiguslikule staatusele.

Artikkel 11

Kelleltki ei või võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust.

Artikkel 12

1. Igaühel, kes seaduslikult viibib mingi riigi territooriumil, on õigus selle territooriumi piires vabalt liikuda ja elukohta valida.

2. Igal inimesel on õigus lahkuda ükskõik missuguselt maalt, kaasa arvatud kodumaa.

3. Eespool mainitud õigused ei või olla mingite piiramiste objektiks peale nende, mida näeb ette seadus ja mis on vajalikud riikliku julgeoleku, avaliku korra, elanikkonna tervise või moraali või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks ja mis on kooskõlas teiste käesolevas paktis tunnustatud õigustega.

4. Kelleltki ei või meelevaldselt võtta õigust sõita oma kodumaale.

Artikkel 13

Välismaalast, kes seaduslikult viibib mõne käesolevast paktist osavõtva riigi territooriumil, võib sealt välja saata üksnes seadusega kooskõlas langetatud otsuse põhjal, ja tal on õigus, kui seda ei välista riigi julgeoleku imperatiivsed huvid, nõuda oma väljasaatmise põhjendamist, oma süüasja läbivaatamist kompetentse võimu või isiku või isikute poolt, kelle kompetentsed võimud on selleks spetsiaalselt määranud. Tal on õigus olla sel eesmärgil toimetatud selle võimu, isiku või isikute ette.

Artikkel 14

1. Kõik isikud on kohtute ja tribunalide ees võrdsed. Igaühel on õigus mis tahes talle esitatud kriminaalsüüdistuse läbivaatamisel või tema õiguste ja kohustuste määratlemisel mingi tsiviilprotsessi käigus kohtuasja õiglasele ja avalikule arutamisele kompetentse, sõltumatu ja erapooletu kohtu poolt, mis on loodud seaduslikul alusel. Pressi ja publiku viibimise kogu protsessil või osal sellest võib keelata demokraatliku ühiskonna moraali, avaliku korra või riikliku julgeoleku kaalutlustel või kui seda nõuavad poolte eraelu huvid või erilistel asjaoludel — sel määral, kui see on kohtu arvates hädavajalik —, mil avalik arutamine tuleks õigusemõistmisele kahjuks; ometi peab mis tahes kriminaal- või poliitilise süüasja kohta langetatud otsus olema avalik, välja arvatud juhud, kui alaealiste huvid nõuavad muud või kui kohtuasi puudutab abielutülisid või laste hooldamist.

2. Igal kuritöös süüdistataval inimesel on õigus sellele, et teda loetaks süütuks kuni tema süü pole seaduse kohaselt tõestatud.

3. Igaühel on õigus mis tahes temale esitatud kriminaalsüüdistuse arutamisel vähemalt järgmistele garantiidele täieliku võrdõiguslikkuse alusel:

a) olla talle esitatud süüdistuse iseloomust ja põhjendusest üksikasjalikult ja kiiresti informeeritud keeles, mis on talle arusaadav;
b) omada küllaldaselt aega ja võimalusi kaitse ettevalmistamiseks ja kontaktiks enda poolt valitud kaitsjaga;
c) kohtupidamisele ilma põhjendamata viivituseta;
d) kohtupidamisele tema enda juuresolekul ja võimalusele kaitsta end ise või enda valitud kaitsja läbi; kaitsja puudumisel olla sellest õigusest informeeritud ja omada määratud kaitsjat mil iganes õigusemõistmise huvid seda nõuavad. Kaitse on tasuta juhul, kui tal puuduvad piisavad vahendid kaitsjale tasumiseks;
e) üle kuulata tema vastu tunnistajaid või omada õigust sellele, et need tunnistajad üle kuulataks, samuti omada õigust oma tunnistajate väljakutsumisele ja ülekuulamisele samadel tingimustel, mis kehtivad tema vastu tunnistajate suhtes;
f) tasuta kasutada tõlgi abi, kui ta ei saa aru keelest, milles toimub kohtulik asjaarutamine, või kui ta seda ei räägi;
g) mitte olla sunnitud andma tunnistusi iseenda vastu või tunnistama end süüdi.

4. Alaealiste puhul peab protsess arvestama nende iga ja nende ümberkasvatamisele kaasaaitamist.

5. Igal mis tahes kuritöös süüdi mõistetul on õigus sellele, et tema süüdimõistmine ja kohtuotsus vaadataks läbi kõrgemalseisvas kohtuinstantsis vastavalt seadusele.

6. Kui mingi isik oli lõpliku otsusega süüdi mõistetud kuriteos ja temale langetatud kohtuotsus hiljem tühistati, või kui talle anti armu põhjusel, et mingi uus või äsja ilmnenud asjaolu tõestab vaieldamatult kohtu viga, siis see isik, olles sellise süüdimõistmise pärast karistust kandnud, saab kompensatsiooni vastavalt seadusele, kui ei tõestata, et mainitud tundmatu asjaolu jäi omal ajal avastamata kas täielikult või osaliselt tema enda süü läbi.

7. Kedagi ei tohi teist korda kohtu alla anda ega karistada kuriteo eest, milles teda vastavalt seadusele ja iga riigi kriminaal-protsessuaalsele õigusele kord juba lõplikult süüdi või õigeks mõisteti.

Artikkel 15

1. Kedagi ei või tunnistada süüdi mingis kuriteos mingi tegevuse või hooletuse läbi, mida kuritöö momendil kehtinud riigisisene seadusandlus ja rahvusvaheline õigus ei lugenud kuriteoks. Samuti ei tohi määrata karmimat karistust kui see, mida oleks võidud rakendada kuriteo toimepanemise momendil. Kui pärast kuritegu kehtestatakse seadu-

sega kergem karistus, rakendatakse seda seadust ka antud kurjategija suhtes.

2. Käesolevas artiklis ei takista miski ühegi isiku kohtu alla andmist ja karistamist mis tahes teo või hooletuse eest, mida teo sooritamise momendil vastavalt rahvusvaheliselt tunnustatud üldistele õiguseprintsiipidele loeti kuriteoks.

Artikkel 16

Igal inimesel, kus ta ka ei viibiks, on õigus oma õigussubjektsuse tunnustamisele.

Artikkel 17

1. Kellegi isiklikku või perekonnaellu ei tohi meelevaldselt või ebaseaduslikult vahele segada, kellegi korteripuutumatusele, kirjavahetuse saladusele, aule ja reputatsioonile ei tohi meelevaldselt või ebaseaduslikult kallale kippuda.

2. Igal inimesel on õigus seaduse kaitsele selliste vahelesegamiste ja kallalekippumiste eest.

Artikkel 18

1. Igal inimesel on õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele. See õigus kätkeb vabadust omada või vastu võtta usku või veendumusi omal valikul ja vabadust kuulutada oma usku või veendumusi nii üksikult kui ka koos teistega avalikult või eraviisiliselt kultuse teenimise, religioossete ja rituaalsete tavade ja õpetuste täitmise näol.

2. Kedagi ei tohi allutada sundusele, mis piirab tema vabadust omada või vastu võtta usku või veendumusi omal valikul.

3. Usu ja veendumuste kuulutamise vabadus allub ainult seaduse poolt kehtestatud ja ühiskondliku julgeoleku, korra, tervise ja moraali, aga samuti ka teiste isikute põhiõiguste ja vabaduste kaitsmiseks vajalikele piiramistele.

4. Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad austama vanemate või hooldajate vabadust kindlustada oma laste usuline ja kõlbeline kasvatus vastavalt oma veendumustele.

Artikkel 19

1. Igal inimesel on õigus takistamatult kinni pidada oma arvamustest.

2. Igal inimesel on õigus vabalt arvamust avaldada. See õigus kätkeb vabadust hankida, saada ja levitada igasugust informatsiooni ja

ideid sõltumata riigi piiridest, nii suuliselt, kirjalikult kui ka ajakirjanduse või kunstiliste väljendusvormide või teiste vahendite kaudu omal valikul.

3. Käesoleva artikli 2. punktis ettenähtud õiguste kasutamine toob kaasa erilised kohustused ja erilise vastutuse. Järelikult võib see olla seotud mõningate kitsendustega, mis aga peavad olema kehtestatud seadusega ja olema hädavajalikud:

a) teiste isikute õiguste ja reputatsiooni austamiseks;

b) riikliku julgeoleku, avaliku korra, elanikkonna tervise ja moraali kaitsmiseks.

Artikkel 20

1. Igasugune sõjapropaganda peab olema seadusega keelatud.

2. Igasuguse rahvusliku, rassilise ja usulise vihavaenu toetamine, mis kujutab endast diskrimineerimisele, vaenulikkusele ja vägivallale õhutamist, peab olema seadusega keelatud.

Artikkel 21

Tunnustatakse õigust rahulikele koosolekutele. Selle õiguse kasutamine ei allu mingitele kitsendustele peale nende, mis on kehtestatud seadusega ja mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riikliku või ühiskondliku julgeoleku, avaliku korra, elanikkonna tervise ja moraali või teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks.

Artikkel 22

1. Igal inimesel on õigus assotsieeruda, kaasa arvatud õigus luua ametiühinguid ja astuda neisse oma huvide kaitseks.

2. Selle õiguse kasutamine ei allu mingisugustele kitsendustele peale nende, mis on ette nähtud seadusega ja mis on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riikliku või ühiskondliku julgeoleku, avaliku korra, elanikkonna tervise ja moraali või teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks. Käesolev artikkel ei tee takistusi selle õiguse seaduslikule piiramisele isikute jaoks, kes kuuluvad relvastatud jõudude ja politsei koosseisu.

3. Käesolevas artiklis ei anna rahvusvahelisest töö organiseerimise 1948. a. konventsioonist osavõtvatele riikidele miski õigust võtta assotsiatsioonide vabaduse ja organiseerumisõiguse kaitse suhtes ette seadusandlikke akte nende garantiide kahjuks, mida näeb ette mainitud konventsioon, või rakendada seadust sel viisil, mis neid garantiisid kahjustaks.

Artikkel 23

1. Perekond on ühiskonna loomulik ja põhiline rakuke ning tal on õigus kaitsele ühiskonna ja riigi poolt.

2. Abieluealisteks saanud meestel ja naistel on õigus abielluda ja õigus asutada perekonda.

3. Ühtegi abielu ei või sõlmida abiellujate vaba ja täieliku nõusolekuta.

4. Käesolevast paktist osavõtvad riigid peavad võtma tarvitusele abinõud, et tagada abikaasade õiguste ja kohustuste võrdsus abiellu astumise, abielus olemise ja selle lahutamise suhtes. Abielulahutuse puhul peab olema ette nähtud kõikide laste kaitse.

Artikkel 24

1. Ilma igasuguse diskrimineerimiseta rassi, nahavärvuse, soo, keele, usutunnistuse, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku seisundi või sünni alusel on igal lapsel õigus sellistele kaitsemääradele, mida tema kui alaealise seisund nõuab perekonnalt, ühiskonnalt ja riigilt.

2. Iga laps tuleb registreerida viivitamatult pärast tema sündi ja tal peab olema nimi.

3. Igal lapsel on õigus kodakondsusele.

Artikkel 25

1. Igal kodanikul peab ilma artiklis 2 mainitud diskrimineerimiseta ja põhjendamata kitsendusteta olema õigus ja võimalus:

a) kas vahetult või siis vabalt valitud esindajate kaudu osa võtta riigi valitsemisest;

b) hääletada või olla valitud kehtivatel korralistel valimistel, mis korraldatakse üldise ja võrdse valimisõiguse alusel salajase hääletamise teel ja mis kindlustavad valijate tahte vaba väljenduse;

c) pääseda omal maal riigiteenistusse üldise võrdsuse juures.

Artikkel 26

Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja neil on ilma igasuguse diskrimineerimiseta õigus seaduse võrdsele kaitsele. Selles suhtes tuleb igasugune diskrimineerimine keelata seadusega ja seadus peab kõikidele isikutele garanteerima võrdse ja efektiivse kaitse igasuguse diskrimineerimise vastu, olgu see siis rassi, nahavärvuse, soo, keele, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku seisundi, sünni või muu asjaolu põhjal.

Artikkel 27

Maades, kus eksisteerivad etnilised, usulised või keelelised vähemusrühmitused, ei tohi sellistesse vähemusrühmitustesse kuuluvatele isikutele keelata õigust kasutada koos selle rühmituse teiste liikmetega oma kultuuri, tunnistada oma usku ja täita selle rituaale ning tarvitada emakeelt.

IV osa

Artikkel 28

1. Moodustatakse Inimõiguste Komitee (käesolevas paktis edaspidi «komitee»). See koosneb kaheksateistkümnest liikmest ja täidab allpool äratoodud funktsioone.

2. Komitee koosseisu kuuluvad isikud, kes on käesolevast paktist osavõtvate riikide kodanikud, kellel on kõrged kõlbelised omadused ja tunnustatud kompetentsus inimõiguste valdkonnas. Ühtlasi peetakse silmas mõnede juriidiliste kogemustega isikute osavõtu kasulikkust.

3. Komitee liikmed valitakse isikuliselt ja nad täidavad oma kohustusi vahetult ise.

Artikkel 29

1. Komitee liikmed valitakse salajasel hääletamisel isikute hulgast, kes vastavad artiklis 28 ettenähtud nõudmistele ja kelle on sel otstarbel esitanud käesolevast paktist osavõtvad riigid.

2. Iga käesolevast paktist osavõttev riik võib esitada mitte rohkem kui kaks isikut. Need isikud peavad olema neid esitanud riigi kodanikud.

3. Igal isikul on õigus olla korduvalt esitatud.

Artikkel 30

1. Esialgsed valimised korraldatakse mitte hiljem kui kuus kuud pärast käesoleva pakti jõustumist.

2. Vähemalt neli kuud enne komitee järjekordseid valimisi, välja arvatud valimised vastavalt artiklile 34 avatuks kuulutatud vakantsete kohtade täitmiseks, pöördub Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär käesolevast paktist osavõtvate riikide poole kirjaliku üleskutsega esitada kolme kuu jooksul komitee liikmete kandidaadid.

3. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär koostab kõikide sel teel esitatud isikute tähestikulise nimekirja, näidates ühtlasi ära käesolevast paktist osavõtvad riigid, kes need isikud esitasid, ja annab selle nimekirja käesolevast paktist osavõtvatele riikidele hiljemalt üks kuu enne valimiste läbiviimise tähtaega.

4. Komitee liikmed valitakse käesolevast paktist osavõtvate riikide

istungil, mille Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni sekretär kutsub kokku Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni keskasutustes. Sellel istungil, mille kvoorumi annab kahe kolmandiku käesolevast paktist osavõtvate riikide kohalolek, osutuvad komiteesse valituiks need isikud, kelle kandidatuur saab kõige rohkem hääli ja kohalolevate ning hääletavate riikide esindajate absoluutse häälteenamuse.

Artikkel 31

1. Ühest ja sellestsamast riigist ei tohi komiteesse kuuluda rohkem kui üks kodanik.

2. Komiteesse valimisel võetakse arvesse liikmete õiglast jagunemist geograafilise printsiibi alusel ja erinevate tsivilisatsioonivormide ja põhiliste juriidiliste süsteemide esindatust.

Artikkel 32

1. Komitee liikmed valitakse neljaks aastaks. Nende kandidatuuri võib üles seada korduvalt. Kuid üheksal liikmel neist, kes valitakse esimestel valimistel, lõpevad volitused kahe aasta pärast; need üheksa määrab artikli 30 4. punktis mainitud istungi esimees loosiga kohe pärast esimesi valimisi.

2. Volituste lõppemisel korraldatakse valimised vastavalt käesoleva pakti antud osa eelmistele artiklitele.

Artikkel 33

1. Kui teiste liikmete üksmeelse arvamuse järgi keegi komitee liikmetest lakkas mingil põhjusel, ajutine eemalejäämine välja arvatud, täitmast oma funktsioone, informeerib komitee esimees sellest Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäri, kes seejärel kuulutab selle liikme koha vakantseks.

2. Komitee mõne liikme surma või errumineku korral informeerib esimees sellest viivitamatult Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäri, kes kuulutab selle koha vakantseks surmapäevast või päevast, mil erruminek aset leiab.

Artikkel 34

1. Kui vastavalt artiklile 33 kuulutatakse välja vakants või kui selle liikme volitused, kes välja vahetatakse, kuue kuu jooksul pärast vakantsi väljakuulutamist ei lõpe, informeerib Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär sellest iga käesolevast paktist osavõtvat riiki, kes võivad vastavalt artiklile 29 kahe kuu jooksul esitada kandidatuuri selle vakantsi täitmiseks.

2. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär koostab sel teel esitatud isikute tähestikulise nimekirja ja esitab selle käesolevast pak-

tist osavõtvatele riikidele. Valimised vakantse koha täitmiseks viiakse seejärel läbi kooskõlas käesoleva pakti antud osa vastavate sätetega.

3. Vastavalt artiklile 33 väljakuulutatud vakantsi täitmiseks valitud komitee liige asub ametisse kooskõlas eespool mainitud artikli sätetega komitees koha vabastanud liikme volituste järelejäänud kehtivusaja jooksul.

Artikkel 35

Komitee liikmed saavad Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni vahenditest Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee poolt kinnitatud tasu sellises korras ja tingimustel, mis Peaassamblee komitee kohustuste tähtsust arvestades kehtestab.

Artikkel 36

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär annab komitee käsutusse vajaliku personali ja materiaalsed vahendid komitee funktsioonide efektiivseks teostamiseks kooskõlas käesoleva paktiga.

Artikkel 37

1. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär kutsub komitee esimese istungi kokku Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni keskasutustes.

2. Pärast oma esimest istungit tuleb komitee kokku aegadel, mida näevad ette tema protseduurireeglid.

3. Komitee tuleb tavaliselt kokku Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni keskasutustes või Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Genfi osakonnas.

Artikkel 38

Enne oma kohustuste täitmisele asumist teatab iga komitee liige komitee lahtisel istungil pidulikult, et hakkab oma funktsioone täitma erapooletult ja kohusetruult.

Artikkel 39

1. Komitee valib oma ametiisikud kaheks aastaks. Nad on ümbervalitavad.

2. Komitee kehtestab oma protseduurireeglid, kuid need reeglid peavad muu hulgas ette nägema, et

a) kaksteist komitee liiget moodustavad kvoorumi;

b) komitee otsused võetakse vastu kohalviibivate liikmete häälteenamusega.

Artikkel 40

1. Käesolevast paktist osavõtvad riigid kohustuvad esinema aruannetega käesolevas paktis tunnustatud õiguste elluviimiseks rakendatud abinõude ja nende õiguste kasutamisel saavutatud edu kohta:

a) ühe aasta jooksul pärast käesoleva pakti jõustumist osavõtvate riikide suhtes;

b) pärast seda kõikidel juhtudel, kui seda nõuab komitee.

2. Kõik aruanded esitatakse Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretärile, kes saadab need komiteesse läbivaatamiseks. Aruannetes näidatakse ära käesoleva pakti elluviimist mõjutavad faktorid ja raskused, kui neid esineb.

3. Pärast konsulteerimist komiteega võib Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär saata sellest huvitatud spetsialiseeritud asutustele aruannete nende osade eksemplarid, mis kuuluvad nende kompetentsi.

4. Komitee tutvub käesolevast paktist osavõtvate riikide aruannetega. Ta saadab osavõtvatele riikidele oma ettekandeid ja selliseid üldist laadi märkusi, mida peab tarvilikuks. Komitee võib need märkused koos käesolevast paktist osavõtvatelt riikidelt saadud aruannetega saata edasi ka Majandus- ja Sotsiaalnõukogule.

5. Käesolevast paktist osavõtvad riigid võivad esitada komiteele oma kaalutlusi ükskõik milliste märkuste suhtes, mida võidakse teha vastavalt käesoleva artikli 4. punktile.

Artikkel 41

1. Vastavalt antud artiklile võib käesolevast paktist osavõttev riik igal ajal teha avalduse, et ta tunnustab komitee kompetentsust saada ja läbi vaadata teateid, kus üks paktist osavõttev riik väidab, et teine riik ei täida oma käesolevast paktist tulenevaid kohustusi. Käesolevas artiklis tähendatud teateid võib vastu võtta ja läbi vaadata ainult sel juhul, kui need esitab riik, kes on komitee kompetentsust oma avaldusega tunnustanud. Komitee ei võta vastu mingeid teateid, kui need puudutavad riike, kes pole sellist avaldust teinud. Teated, mis on saadud kooskõlas käesoleva artikliga, vaadatakse läbi järgmise protseduuri kohaselt:

a) kui mingi käesolevast paktist osavõttev riik leiab, et teine riik ei vii ellu käesoleva pakti sätteid, võib ta selle küsimuse nimetatud riigile kirjalikult teatavaks teha;

kolme kuu jooksul pärast selle teate saamist esitab teate saanud riik teate saatnud riigile küsimuse selgitamiseks kirjaliku seletuse või mis tahes teise avalduse, mis peab sisaldama — nii kuidas see on võimalik ja vajalik — sisemisi prot-

seduure ja abinõusid, mida on antud küsimuses rakendatud, rakendatakse või võidakse rakendada;

b) kui kuue kuu jooksul pärast esialgse teate saamist ei ole seda küsimust mõlema asjahuvilise riigi jaoks rahuldavalt lahendatud, on ükskõik kummal neist riikidest õigus anda see küsimus edasi komiteele, informeerides sellest komiteed ja teist riiki;

c) komitee vaatab temale üleantud küsimuse läbi alles pärast seda, kui ta on veendunud, et antud juhul olid kõik võimalikud rahvusvahelise õiguse printsiipidega tunnustatud sisemised vahendid ära proovitud ja ammendatud. See reegel ei kehti sellistel juhtudel, kui nende vahendite rakendamine põhjendamatult venib;

d) käesolevas artiklis käsitletud teadete läbivaatamiseks korraldab komitee kinnised istungid;

e) alapunkti c järgimisega osutab komitee asjahuvilistele riikidele oma teeneid küsimuse sõbralikuks lahendamiseks käesolevas paktis tunnustatud inimõiguste ja põhivabaduste austamise alusel;

f) igas temale läbivaatamiseks üleantud küsimuses võib komitee pöörduda alapunktis b mainitud riikide poole palvega anda talle ükskõik millist asjakohast informatsiooni;

g) alapunktis b mainitud asjahuvilistel riikidel on õigus olla küsimuse arutamisel komitees esindatud ja teha esildisi suuliselt või kirjalikult;

h) kaheteistkümne kuu jooksul pärast teate saamist esitab komitee vastavalt alapunktile b aruande:

i) kui kokkulepe saavutatakse alapunkti e sätete raamides, piirdub komitee oma aruandes faktide ja saavutatud kokkuleppe lühida esitamisega;

ii) kui alapunkti e sätete raames kokkulepet ei saavutata, piirdub komitee oma aruandes faktide lühida esitamisega. Asjahuviliste riikide kirjalikud esildised ja suuliste esildiste üleskirjutused lisatakse aruandele.

Aruanded kõikides küsimustes saadetakse edasi asjahuvilistele riikidele.

2. Käesoleva artikli sätted jõustuvad, kui kümme käesolevast paktist osavõtvat riiki teevad avalduse vastavalt käesoleva artikli 1. punktile. Need avaldused deponeeritakse riikide poolt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäri juures, kes saadab nende koopiad teistele paktist osavõtvatele riikidele. Avaldust võib igal ajal tagasi võtta, teatades sellest peasekretärile. Selline tegu ei takista ükskõik millise küsimuse arutamist, mis on juba käesoleva artikli kohaselt üleantud teate

sisuks; mingeid järgnevaid teateid ükskõik milliselt riigilt ei võeta vastu pärast seda, kui peasekretär on saanud teate avalduse tagasivõtmise kohta ja kui asjahuviline riik pole teinud uut avaldust.

Artikkel 42

1. a) Kui mingi 41. artikli kohaselt komiteele üleantud küsimus pole leidnud asjahuvilisi riike rahuldavat lahendust, võib komitee asjahuviliste riikide eelneval nõusolekul määrata spetsiaalse lepituskomisjoni (edaspidi «komisjon»). Komisjoni teeneid pakutakse asjahuvilistele riikidele antud küsimuse sõbralikuks lahendamiseks käesoleva pakti sätete alusel;

b) komisjon koosneb viiest isikust, kes on asjahuvilistele riikidele vastuvõetavad. Kui asjahuvilised riigid ei jõua kolme kuu jooksul kogu või osa komisjoni koosseisu suhtes kokkuleppele, siis valitakse need komisjoni liikmed, kelle määramise suhtes kokkuleppele ei jõutud, salajase hääletamise teel kahe kolmandiku häälteenamusega komitee liikmete koosseisust.

2. Komisjoni liikmed täidavad oma kohustusi vahetult ise. Nad ei või olla asjahuviliste riikide, paktist mitte osavõtva riigi ega paktist osavõtva, kuid vastavalt artiklile 41 avaldust mitteteinud riigi kodanikud.

3. Komisjon valib esimehe ja kehtestab oma protseduurireeglid.

4. Komisjoni istungid viiakse tavaliselt läbi Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni keskasutustes või Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Genfi osakonnas. Neid võib aga korraldada ka teistes sobivates kohtades, mis komisjon määrab kindlaks, konsulteerides Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäri ja vastavate paktist osavõtvate riikidega.

5. Vastavalt artiklile 36 loodud sekretariaat teenindab ka komisjoni, mis on määratud käesoleva artikli alusel.

6. Komitee poolt saadud ja läbivaadatud informatsioon antakse komisjoni käsutusse ja komisjon võib pöörduda asjahuviliste riikide poole palvega anda talle ükskõik millist asjakohast informatsiooni.

7. Kui komisjon mitte hiljem kui kaksteist kuud pärast talle küsimuse üleandmist selle täielikult läbi vaatab, esitab ta komitee esimehele aruande selle edasisaatmiseks asjahuvilistele riikidele:

a) kui komisjon ei suuda antud küsimuse arutamist kaheteistkümne kuu jooksul lõpetada, piirdub ta oma aruandes antud küsimuse arutamiskäigu lühida esitusega;

b) kui käesolevas paktis tunnustatud inimõiguste järgimise alusel saavutatakse antud küsimuse sõbralik lahendus, piirdub komisjon oma aruandes faktide ja saavutatud lahenduse lühida esitusega;

c) kui alapunktis b mainitud lahendust ei saavutata, sisaldab komisjoni aruanne tema otsustusi kõikide faktilise iseloomuga küsimuste suhtes, mis puudutavad asjahuviliste riikide tüli, ja tema kaalutlusi selle küsimuse sõbraliku reguleerimise võimaluste kohta. See aruanne sisaldab samuti asjahuviliste riikide kirjalikke esildisi ja suuliste esildiste üleskirjutusi;

d) kui komisjoni aruanne esitatakse alapunkti c kohaselt, teatavad asjahuvilised riigid kolme kuu jooksul pärast selle aruande kättesaamist komitee esimehele, kas nad on nõus komisjoni aruande sisuga.

8. Käesoleva artikli sätted ei vähenda komitee kohustusi, mida näeb ette artikkel 41.

9. Asjahuvilised riigid kannavad võrdselt kõiki komisjoni liikmete kulusid vastavalt eelarvele, mille esitab Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär.

10. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäril on vajaduse korral õigus hüvitada komisjoni liikmete kulusid enne nende tasumist asjahuviliste riikide poolt vastavalt käesoleva artikli 9. punktile.

Artikkel 43

Komitee ja vastavalt artiklile 42 määratud spetsiaalse lepituskomisjoni liikmetel on õigus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt komandeeritavate ekspertide soodustustele, privileegidele ja immuniteedile, nagu see on ette nähtud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni privileegide ja immuniteetide konventsiooni peatükkides.

Artikkel 44

Käesoleva pakti elluviimise määrusi rakendatakse kahjustamata inimõiguste valdkonda kuuluvaid protseduure, mida näevad ette Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ja spetsialiseeritud asutuste asutavad aktid ja konventsioonid või kooskõlas nendega, ja nii, et see ei takistaks käesolevast paktist osavõtvatel riikidel tüli lahendamiseks teiste protseduuride rakendamist vastavalt nende vahel kehtivatele üldistele ja spetsiaalsetele rahvusvahelistele kokkulepetele.

Artikkel 45

Komitee esitab Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassambleele Majandus- ja Sotsiaalnõukogu kaudu iga-aastase aruande oma tööst.

V osa

Artikkel 46

Käesolevas paktis ei tohi midagi tõlgendada Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja ja spetsialiseeritud asutuste põhikirjade nende sätete tähtsuse vähendamisena, mis määravad Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ja spetsialiseeritud asutuste kohustused küsimustes, mis puutuvad käesolevasse pakti.

Artikkel 47

Käesolevas paktis ei tohi midagi tõlgendada nii, et see lubaks kitsendada kõigi rahvaste lahutamatut õigust omada ja kasutada täiel määral ja vabalt oma loodusrikkusi ja ressursse.

VI osa

Artikkel 48

1. Käesolev pakt on avatud allakirjutamiseks igale Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmesriigile ja igale tema spetsialiseeritud asutuse liikmele, igale Rahvusvahelise Kohtu statuudist osavõtvale riigile ja igale teisele riigile, keda Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee kutsub käesolevast paktist osa võtma.

2. Käesolev pakt kuulub ratifitseerimisele. Ratifitseerimiskirjad deponeeritakse Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäri juures.

3. Käesolev pakt on avatud ühinemiseks igale käesoleva artikli 1. punktis mainitud riigile.

4. Ühinemine saab teoks ühinemist käsitleva dokumendi deponeerimisel Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäri juures.

5. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär informeerib kõiki käesolevale paktile allakirjutanud või sellega ühinenud riike iga ratifitseerimiskirja või ühinemist käsitleva dokumendi deponeerimisest.

Artikkel 49

1. Käesolev pakt jõustub kolm kuud pärast kolmekümne viienda ratifitseerimiskirja või ühinemist käsitleva dokumendi deponeerimist Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäri juures.

2. Nende riikide jaoks, kes ratifitseerivad käesoleva pakti või ühinevad sellega pärast kolmekümne viienda ratifitseerimiskirja või ühinemist käsitleva dokumendi deponeerimist, jõustub käesolev pakt kolm kuud pärast nende endi ratifitseerimiskirjade või ühinemist käsitlevate dokumentide deponeerimist.

Artikkel 50

Käesoleva pakti sätted kehtivad liitriikide kõikides osades ilma mis tahes kitsenduste või eranditeta.

Artikkel 51

1. Mis tahes käesolevast paktist osavõttev riik võib teha ettepanekuid parandusteks ja esitada need Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretärile. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär saadab seejärel esitatud parandused käesolevast paktist osavõtvatele riikidele palvega teatada talle, kas nad soovivad kokku kutsuda liikmesriikide konverentsi nende ettepanekute läbivaatamiseks ja hääletamiseks. Kui vähemalt üks kolmandik osavõtvatest riikidest on sellise konverentsi poolt, kutsub peasekretär selle konverentsi kokku Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni egiidi all. Iga parandus, mille võtab vastu sellel konverentsil kohalviibivate ja hääletavate riikide enamik, esitatakse Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassambleele kinnitamiseks.

2. Parandused jõustuvad pärast nende kinnitamist Peaassambleel ja vastuvõtmist käesolevast paktist osavõtvate riikide kahe kolmandiku poolt vastavalt nende konstitutsioonilistele protseduuridele.

3. Kui parandused jõustuvad, muutuvad nad kohustuslikeks nendele riikidele, kes nad vastu võtsid, teistele riikidele jäävad kohustuslikuks käesoleva pakti sätted ja mis tahes varasemad parandused, mis nad on vastu võtnud.

Artikkel 52

Sõltumata teadetest, mis esitatakse vastavalt artikli 48 5. punktile, informeerib Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär kõiki riike, kellest on juttu nimetatud artikli 1. punktis, alljärgnevast:

a) allakirjutamistest, ratifitseerimistest ja ühinemistest vastavalt artiklile 48;

b) käesoleva pakti jõustumise tähtajast vastavalt artiklile 49 ja mis tahes paranduste jõustumise tähtajast vastavalt artiklile 51.

Artikkel 53

1. Käesolev pakt, mille inglis-, hispaania-, hiina-, vene- ja prantsuskeelne tekst on võrdselt autentne, kuulub hoiuleandmisele Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni arhiivi.

2. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretär saadab käesoleva pakti kinnitatud koopiad kõikidele riikidele, keda mainitakse artiklis 48.

KOLONIAALMAADELE JA -RAHVASTELE ISESEISVUSE ANDMISE DEKLARATSIOON

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee resolutsioon 14. detsembrist 1960. a.

Peaassamblee,

p i d a d e s m e e l e s Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjas kuulutatud maailma rahvaste otsust «taas kinnitada usku inimese põhiõigustesse, tema väärikusse ja väärtusse, meeste ja naiste üheõiguslusse ning suur- ja väikerahvaste õiguste võrdsusse» ja «kaasa aidata sotsiaalsele progressile ja elutingimuste parandamisele suurema vabaduse juures»,

m õ i s t e s stabiliseerumise ja heaolutingimuste ning rahumeelsete ja sõbralike suhete loomise hädavajalikkust võrdõiguslikkuse alusel, kõigi rahvaste enesemääramisõiguse printsiipide austamise ja inimõigustest ning igaühe põhivabadustest kinnipidamise ja üldise austamise alusel, olenemata rassist, soost, keelest ja usutunnistusest,

t u n n i s t a d e s kõigi sõltuvate rahvaste palavat vabaduspüüet ja nende rahvaste otsustavat osa oma iseseisvuse saavutamisel,

o l l e s t e a d l i k vabaduse keelamisest või rahvaste vabanemise teele takistuste loomisest sugenevate konfliktide tugevnemisest, mis kujutab endast tõsist ohtu ülemaailmsele rahule,

v õ t t e s a r v e s s e Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tähtsat osa hooldusalustes ja omavalitsuseta territooriumidel iseseisvusliikumisele kaasaaitamisel,

t u n n i s t a d e s kogu maailma rahvaste palavat soovi teha lõpp kolonialismile kõigis tema avaldumisvormides,

l ä h t u d e s veendumusest, et kolonialismi edasine eksisteerimine takistab rahvusvahelist majanduslikku koostööd, pidurdab sõltuvate rahvaste sotsiaalset, kultuurilist ja majanduslikku arengut ja on vastuolus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ideaaliga, mis seisneb ülemaailmses rahus,

k i n n i t a d e s, et rahvad võivad iseenda huvides vabalt käsutada oma loodusrikkusi ja ressursse, rikkumata ükskõik milliseid kohustusi, mis johtuvad vastastikuse kasu printsiibil põhinevast rahvusvahelisest majanduslikust koostööst ja rahvusvahelise õiguse normidest.

l e i d e s, et vabanemise protsessi ei saa peatada ega ka tagasi pöö-

rata, ja et tõsiste kriiside ärahoidmiseks peab lõpp tehtama kolonialismile ja sellega seotud segregatsiooni- ja diskrimineerimispraktikale,

t e r v i t a d e s paljude sõltuvate territooriumide vabanemist viimastel aastatel ja, arvestades vabadustungi, mis üha suurema jõuga ilmneb territooriumidel, mis ei ole veel iseseisvust võitnud,

l ä h t u d e s veendumusest, et kõigil rahvastel on võõrandamatu õigus täielikule vabadusele, oma suveräänsuse teostamisele ja rahvusterritooriumi terviklikkusele,

tunnistab pidulikult hädavajalikuks viivitamatu ja tingimusteta lõputegemise kolonialismile kõigis tema avaldumisvormides

ja sel eesmärgil

kuulutab, et

1) rahvaste allutamine võõramaisele ikkele ja ülemvõimule ning nende ekspluateerimine tähendab inimese põhiõiguste eitamist, on vastuolus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjaga ning takistab koostöö arendamist ja rahu kehtestamist kogu maailmas;
2) kõigil rahvastel on enesemääramisõigus; selle õiguse põhjal määravad nad vabalt oma poliitilise staatuse ja teostavad oma majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut;
3) ebapiisav poliitiline, majanduslik ja sotsiaalne arengutase või puudulik hariduslik ettevalmistus ei tohi kunagi olla ettekäändeks iseseisvuse saavutamise pidurdamisele;
4) ükskõik milline sõjategevus või ükskõik missuguse iseloomuga repressaalid, mis on suunatud sõltuvate rahvaste vastu, tuleb lõpetada, et anda neile rahvastele võimalus realiseerida rahu ja vabaduse tingimustes oma õigust täielikule iseseisvusele; nende rahvusterritooriumi terviklikkust tuleb aga austada;
5) hooldusalustel ja omavalitsuseta territooriumidel, aga samuti kõigil teistel territooriumidel, mis pole veel saavutanud iseseisvust, tuleb viivitamatult kasutusele võtta abinõud kogu võimu tingimusteta üleandmiseks nende territooriumide rahvastele vastavalt nende vabalt väljendatud tahtele ja soovile, tegemata vahet rassi, usutunnistuse või nahavärvuse alusel, et võimaldada neile täielik sõltumatus ja vabadus;
6) igasugune katse lõhestada rahvuslikku ühtsust või maa territoriaalset terviklikkust on kokkusobimatu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja eesmärkide ja printsiipidega;
7) Kõik riigid peavad rangelt ja kohusetruult kinni pidama Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja, inimõiguste ülddeklaratsiooni ja käesoleva deklaratsiooni sätetest võrdsuse, riikide siseasjadesse mittevahelesegamise, kõigi rahvaste suveräänsete õiguste ja nende riikide territoriaalse terviklikkuse austamise alusel.

ÜRO LIIKMETE NIMEKIRI

(seisuga 1. oktoober 1969)

	Vastuvõtmise aeg
Afganistan	19. november 1946
Albaania Rahvavabariik	14. detsember 1955
Alžeeria Demokraatlik Rahvavabariik	8. oktoober 1962
Ameerika Ühendriigid	asutajaliige
Argentiina Vabariik	asutajaliige
Austraalia Liit	asutajaliige
Austria Vabariik	14. detsember 1955
Barbados	9. detsember 1966
Belgia Kuningriik	asutajaliige
Birma Liit	19. aprill 1948
Boliivia Vabariik	asutajaliige
Botsvaana Vabariik	17. oktoober 1966
Brasiilia	asutajaliige
Bulgaaria Rahvavabariik	14. detsember 1955
Burundi Vabariik	18. september 1962
Dahomee Vabariik	20. september 1960
Dominikaani Vabariik	asutajaliige
Ekuadori Vabariik	asutajaliige
Ekvatoriaal-Ginea	12. november 1968
Elevandiluuranniku Vabariik	20. september 1960
Etioopia	asutajaliige
Filipiini Vabariik	asutajaliige
Gaana Vabariik	8. märts 1957
Gabooni Vabariik	20. september 1960
Gambia	21. september 1965
Ginea Vabariik	20. september 1966
Guajaana	20. september 1966
Guatemaala Vabariik	asutajaliige
Haiiti Vabariik	asutajaliige
Hiina Vabariik (Taivan)	asutajaliige
Hispaania Kuningriik	14. detsember 1955
Hollandi Kuningriik	asutajaliige
Honduurase Vabariik	asutajaliige
Iiri Vabariik	14. detsember 1955

Iisraeli Riik	14. mai 1949
India Vabariik	asutajaliige
Indoneesia Vabariik	28. september 1950
Iraagi Vabariik	asutajaliige
Iraan	asutajaliige
Islandi Vabariik	19. november 1946
Itaalia Vabariik	14. detsember 1955
Jaapan	18. detsember 1956
Jamaika	18. september 1962
Jeemeni Araabia Vabariik	30. september 1947
Jordaania Hašimiidi Kuningriik	14. detsember 1955
Jugoslaavia Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik	asutajaliige 14. detsember 1955
Kambodža Kuningriik	20. september 1960
Kameruni Föderatiivne Vabariik	asutajaliige 16. detsember 1963
Kanada	20. september 1960
Keenia Vabariik	asutajaliige 20. september 1960
Kesk-Aafrika Vabariik	20. september 1960
Kolumbia Vabariik	asutajaliige
Kongo Demokraatlik Vabariik	asutajaliige
Kongo Vabariik	asutajaliige
Kostariika Vabariik	14. mai 1963
Kreeka (Hellenite Kuningriik)	20. september 1960
Kuuba Vabariik	14. detsember 1955
Kuveiti Riik	17. oktoober 1966
Küprose Vabariik	asutajaliige
Laose Kuningriik	asutajaliige
Lesoto Kuningriik	14. detsember 1955
Libeeria Vabariik	asutajaliige
Liibanoni Vabariik	asutajaliige
Liibüa Araabia Vabariik	14. detsember 1967
Luksemburgi Suurhertsogiriik	1. detsember 1964
Lõuna-Aafrika Vabariik	20. september 1960
Lõuna-Jeemeni Rahvavabariik	17. september 1957
Malaavi	21. september 1965
Malagassi Vabariik	28. september 1960
Malaisia Föderatsioon	1. detsember 1964
Malediivid	12. november 1956
Mali Vabariik	27. oktoober 1961
Malta	24. aprill 1968
Maroko Kuningriik	
Mauretaania Islamivabariik	
Mauritius	

Mehhiko Ühendriigid	asutajaliige
Mongoolia Rahvavabariik	27. oktoober 1961
Nepaali Kuningriik	14. detsember 1955
Nigeeria Föderatiivne Vabariik	7. oktoober 1960
Niigeri Vabariik	20. september 1960
Nikaraagua Vabariik	asutajaliige
Norra Kuningriik	asutajaliige
Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit	asutajaliige
Pakistani Islamivabariik	30. september 1947
Panama Vabariik	asutajaliige
Paraguai Vabariik	asutajaliige
Peruu Vabariik	asutajaliige
Poola Rahvavabariik	asutajaliige
Portugali Vabariik	14. detsember 1955
Prantsuse Vabariik	asutajaliige
Rootsi Kuningriik	19. november 1946
Ruanda Vabariik	18. september 1962
Rumeenia Sotsialistlik Vabariik	14. detsember 1955
Salvadori Vabariik	asutajaliige
Sambia Vabariik	1. detsember 1964
Saudi Araabia	asutajaliige
Senegali Vabariik	28. september 1960
Sierra Leone	27. september 1961
Singapuri Vabariik	21. september 1965
Somaali Demokraatlik Vabariik	20. september 1960
Soome Vabariik	14. detsember 1955
Sudaani Vabariik	12. november 1956
Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendatud Kuningriik	asutajaliige
Svaasimaa	24. september 1968
Süüria Araabia Vabariik	asutajaliige
Taani Kuningriik	asutajaliige
Tai Kuningriik	16. detsember 1946
Tansaania Ühinenud Vabariik	
Tanganjika	14. detsember 1961
Sansibar	16. detsember 1963
Togo Vabariik	20. september 1960
Trinidad ja Tobago	18. september 1962
Tseilon	14. detsember 1955
Tšaadi Vabariik	20. september 1960
Tšehhoslovakkia Sotsialistlik Vabariik	asutajaliige
Tšiili Vabariik	asutajaliige
Tuneesia Vabariik	12. november 1956

Türgi Vabariik	asutajaliige
Uganda Vabariik	25. oktoober 1962
Ukraina Nõukogude Sotsialistlik Vabariik	asutajaliige
Ungari Rahvavabariik	14. detsember 1955
Uruguai Idavabariik	asutajaliige
Uus-Meremaa	asutajaliige
Valgevene Nõukogude Sotsialistlik Vabariik	asutajaliige
Venetsueela Vabariik	asutajaliige
Ühinenud Araabia Vabariik	asutajaliige Egiptus
Ülem-Volta Vabariik	20. september 1960

KASUTATUD KIRJANDUS

1. L. I. Brežnev, Viiskümmend aastat sotsialismi suuri võite, «Eesti Raamat», Tallinn, 1967, lk. 55.
2. Р. Л. Бобров, С. А. Малинин, Организация Объединенных Наций, изд. Ленинградского университета, Ленинград, 1959, lk. 4.
3. Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, «Poliitiline Kirjandus», Tallinn, 1947, lk. 142.
4. Sealsamas.
5. Sealsamas.
6. United Nations Documents (1941—1945), L.—N. Y., 1947, lk. 7.
7. Harta tekst, vt. «Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal», lk. 123.
8. Nimetatud riikide kohustused olid väljendatud deklaratsiooni kahes punktis, vt. «Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal», lk. 144.
9. С. Б. Крылов, Материалы к истории Организации Объединенных Наций, Вып. 1, изд. Академии наук СССР, М. 1949, lk. 68.
10. Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, lk. 321, 322.
11. Sealsamas, lk. 329.
12. С. Б. Крылов, Материалы к истории Организации Объединенных Наций, lk. 20.
13. Sealsamas, lk. 35.
14. Г. И. Морозов, Организация Объединенных Наций, изд. ИМО, М., 1962, lk. 90.
15. Kolme liitlasriigi — Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia juhtide konverents Krimmis, «Eesti Bolševik», 1945, nr. 3, lk. 114.
16. ООН и актуальные международные проблемы, «Международные отношения», М., 1965, lk. 6.
17. С. Б. Крылов, Материалы к истории Организации Объединенных Наций, lk. 208.
18. Г. П. Задорожный, ООН и мирное сосуществование государств, изд. «Знание», М., 1958, lk. 7.
19. V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 227.
20. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, «Eesti Raamat», Tallinn, 1968, lk. 53.
21. N. Bentwich, From Geneva to San Francisco, London, 1946, lk. 79; J. Clark, L. Sohn, World Peace Through World Law, Cambridge, 1960, lk. 54.
22. Ян Томко, Внутренняя компетенция государств и ООН, изд. «Иностранная литература», М., 1963, lk. 68.
23. Teadaanne kolme riigi Berliini konverentsist, «Eesti Bolševik», 1945, nr. 13/14, lk. 577.
24. «Правда» от 15 декабря 1946 г.

25. С. Борисов, Прием новых членов в Организацию Объединенных Наций, «Советское государство и право», 1948, № 9.
26. Г. И. Морозов, Организация Объединенных Наций, изд. ИМО, М., 1962, lk. 152.
27. Г. К. Ефимов, В. Н. Федоров, Состав, структура главных органов и повышение эффективности ООН, «Советское государство и право», 1967, № 3, lk. 78.
28. Sealsamas.
29. В. Н. Дурденевский, С. Б. Крылов, Организация Объединенных Наций. Сборник документов, относящихся к созданию и деятельности, изд. «Юридическая литература», М., 1956, lk. 117.
30. Ю. Я. Михеев, Примечание принудительных мер по уставу ООН, изд. «Международные отношения», М., 1967, lk. 33.
31. Г. И. Морозов, Организация Объединенных Наций, изд. ИМО, М., 1962, lk. 127.
32. И. П. Влищенко, В. Н. Дурдуневский, Дипломатическое и консульское право, изд. ИМО, М., 1962, lk. 17.
33. Н. М. Минасян, Источники современного международного права, Ростов, 1956, lk. 126.
34. Г. Морозов, Е. Пчелинцев, ООН: подоплека в «финансовом кризисе», «Международная жизнь», 1964, № 6, lk. 30.
35. Sealsamas, lk. 32.
36. Sealsamas, lk. 34.
37. L. Goodrich, E. Hambro, Charter of the United Nations. Second Revised Edition, Boston, 1948, lk. 184.
38. F. Seyersted, Can the United Nations establish Military Forces and perform Other Acts without Specific Basis in the Charter, «Oesterreichische Zeitschrift für Öffentliches Recht», 1962, v. 1—2, lk. 214.
39. J. Castaneda, Certain Legal Consequences of the Suez Crisis, «Revue Egyptienne de droit international», 1963, v. 19, lk. 3.
40. В. Н. Дурденевский, С. Б. Крылов, Организация Объединенных Наций. Сборник документов, относящихся к созданию и деятельности, изд. «Юридическая литература», М., 1956, lk. 80.
41. Конвенция о привилегиях и иммунитетах Объединенных Наций. Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами, Вып. XV, М., 1957., lk. 32—40.
42. Лига Наций, «Дипломатический словарь», т. II, М., 1961, lk. 187—191.
43. В. Брешков, Новый состав Совета Безопасности, «Новое время», 1965, № 51, lk. 15.
44. В. Б. Луцкий, Англо-египетский конфликт перед Советом Безопасности, изд. «Правда», М., 1947, lk. 5.
45. К. А. Багинян, Борьба Советского Союза против агрессии, изд. «Социально-экономической литературы», М., 1959, lk. 171.
46. Ю. Я. Михеев, Примечание принудительных мер по уставу ООН, изд. «Международные отношения», М., 1967, lk. 35.
47. Sealsamas, lk. 121.
48. Г. И. Морозов, Организация Объединенных Наций, изд. ИМО, М., 1962, lk. 125.
49. Н. В. Черноголовкин, Крушение колониализма и международное право, «Госюриздат», М., 1963, lk. 12.

50. Е. А. Шибаева, Специализированные учреждения ООН, изд. Московского университета, М., 1962.
51. Б. Е. Штейн, Система международной опеки, «Госполитиздат», М., 1948; В. М. Шурмалов, Режим международной опеки, «Госюриздат», М., 1951.
52. Vt. raamatu lisas avaldatud deklaratsiooni koloniaalmaadele ja -rahvastele iseseisvuse andmise kohta.
53. С. Б. Крылов, Международный суд, «Госюриздат», М., 1958.
54. Международное право, изд. «Международные отношения», М., 1966, lk. 545.
55. В. М. Корецкий, «Общие принципы права» в международном праве, Киев, 1958, lk. 12.
56. А. Т. Уусталь, Международно-правовой режим территориальных вод, Тарту, 1958, lk. 170.
57. Н. В. Черноголовкин, Крушение колониализма и международное право, «Госюриздат», М., 1963, lk. 26.
58. «Rahva Hääl», 29. veebruar 1968. a.
59. Vt. raamatu lisas avaldatud «Inimõiguste ülddeklaratsiooni».
60. Vastavad paktid avaldatud raamatu lisas.
61. Вкладка в № 6 журнала «Новое время» от 3 февраля 1967 г.
62. A. A. Gretško, Viiskümmend aastat Suure Oktoobri võitude kaitsel, «Rahva Hääl», 24. veebruar 1968. a.
63. Международное право в избранных документах, том III, изд. ИМО, М., 1957, lk. 12.
64. Договор о всеобщем и полном разоружении под строгим международным контролем, «Правда» от 16 марта 1962 г.
65. О. Гринев, Борьба Советского Союза за разоружение, «Международная жизнь», 1967, № 12, lk. 92.

SISUKORD

1. ÜRO moodustamisest 5

2. ÜRO eesmärgid ja ülesanded 12

3. ÜRO liikmed 18

4. Peamised organid 23
   a) Peaassamblee 24
   b) Julgeolekunõukogu 39
   c) Majandus- ja Sotsiaalnõukogu 53
   d) Hooldusnõukogu 58
   e) Rahvusvaheline Kohus 64
   f) Sekretariaat 75

5. ÜRO põhikirja muutmine 77

6. Veerand sajandit tegevust 79

Lisad: Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikiri 99

Rahvusvahelise Kohtu statuut 128

Inimõiguste ülddeklaratsioon 143

Rahvusvaheline pakt majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste kohta 147

Rahvusvaheline pakt kodaniku- ja poliitiliste õiguste kohta 158

Koloniaalmaadele ja -rahvastele iseseisvuse andmise deklaratsioon 177

ÜRO liikmete nimekiri 179

Kasutatud kirjandus 183

У у с т а л ь Абнер. ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ. Оформление Д. Пааламяэ. На эстонском языке. Издательство «Ээсти Раамат». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja E. Ingar. Kunstiline toimetaja A. Jõers. Tehniline toimetaja H. Tüksammel. Korrektorid A. Rammus ja K.-M. Roger.

Laduda antud 3. VII 1969. Trükkida antud 20. XI 1969. Paber 54×84/16. Trükipoognaid 11,75 + 16 kleebist. Tingtrükipoognaid 11,6. Arvestuspoognaid 13,19. Trükiarv 8000. MB-10803. Tellimise nr. 4018. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2. Hind 82 kop. 1—11—1.

82 Kop.

A
30483

228491

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00282781 6